

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos magistrantūros studijų programa

Raimonda Zvicevičienė

**NEŽYMIAI SUTRIKUSIO INTELEKTO PAAUGLIŲ
LYTIŠKUMO UGDYMAS: PATIRTYS IR
PERSPEKTYVOS**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovė –
doc. dr. Renata Geležiniene

Darbas originalus Raimonda Zvicevičienė

(studento parašas)

Šiauliai,
2014

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
ĮVADAS	6
1 VAIKŲ IR PAAUGLIŲ LYTISKUMO UGDYMO TEORINIAI ASPEKTAI	16
1.1 Lytiškumo ugdymo koncepcija psichologijos ir pedagogikos literatūroje	16
1.2 Lytiškumo samprata	19
1.3 Paauglių lytiškumo ir socializacijos raida	20
1.4 Veiksniai, lemiantys paauglių lytiškumo raiškos ypatumus.....	23
1.5 Istorinis požiūris į sutrikusio intelekto negalę ir kitų negalių turinčių asmenų lytiškumo ugdymą Lietuvoje ir užsienyje.....	26
2 IMTIES CHARAKTERISTIKOS IR METODAI	28
2.1 Bendras tėvų požiūris į paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumo ugdymo procesą	29
2.2 Pedagogų požiūris į nežymiai sutrikusio intelekto negalės paauglių lytiškumo ugdymą (jo reikšmę, reikalingumą, organizavimą)	38
3 NEŽYMIAM SUŠTRIKUSIO INTELEKTO NEGALĘ TURINČIŲ PAAUGLIŲ LYTISKUMO BRANDOS TYRIMAS	47
3.1 Tyrimo metodika ir kontingentas	47
3.2 Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo švietimo įstaigoje tyrimo rezultatai	51
3.3 Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo realizacijos būdai:	57
4 APKLAUSOS TYRIMO UŽDAVINIAI, IMTIES CHARAKTERISTIKOS IR IŠVADOS .	60
4.1 Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo patirtys ir ateities perspektyvos	67
IŠVADOS	70
LITERATŪRA	71
SUMMARY	75
PRIEDAI.....	78

SANTRAUKA

Kiekvienas kūdikis ką tik gimęs jau turi lytį. Tai biologinės lyties sąvoka. Anglų kalboje biologinė lytis (anglų k. – *sex*)¹ apibūdinama kaip fizinės savybės, kurios skiria vyrą nuo moters ir moterį nuo vyro. Tačiau mokslo pasaulyje egzistuoja ir kita lyties sąvoka: tai socialinė lytis. Sąvoka „socialinė lytis“ – tai lytis visuomenėje (anglų k. – *gender*)² „*Lytis visuomenėje apibūdina plačiai paplitusias vyrų ir moterų socialines normas bei vaidmenis, kurių iš moterų ir vyrų tikisi visuomenė. Tai susiję su visuomenės lūkesčiais, kaip vyrai ar moterys turėtų elgtis tam tikrose situacijose. Tokie lyčių vaidmenys yra išmokstami šeimoje, iš draugų, svarbių žmonių, religinių bei kultūrinių institucijų, mokyklos, darbovietės, reklamos ar visuomenės informavimo priemonių*“. Taigi žodis „lytis“ turi dvi sąvokas. Lytis gali būti tiek ir biologinė sąvoka, tiek ir socialinė sąvoka. Biologinė „lytis“ apibūdina tai, kas vaiko įgimta, o socialinių lyčių bruožų, savybių, vaidmenų išmokstama augant, mokantis, sąveikaujant su kitais visuomenės, kurioje mes gyvename, nariais. Socialinius lyčių vaidmenis reikia ugdyti, juos galima formuoti. Tai priklauso nuo sociokultūrinės aplinkos, kurioje mes gyvename, ji priklauso nuo mūsų visuomenės poreikių, nuo visuomenės dorovinių normų, nuo jos požiūrio, kokias savybes turi įgyti socialinė lytis. Tam ir sukurtas 2013 metų Švietimo Įstatymas, kuris apima visų vaikų lytiškumo ugdymą įvairiose ugdymo įstaigose visuose vaiko amžiaus vystymosi tarpsniuose.

Todėl šio magistro darbo *tikslas* – atskleisti nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymo formas, būdus, priemones, patirtis ir perspektyvas alternatyviojo ugdymo įstaigoje Jonavos jaunimo mokykloje³.

Šiame darbe siekiama įvertinti pedagoginio personalo darbo svarbą, metodus, patirtis ir perspektyvas, ugdant mokinių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumą; pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo poreikį; įvertinti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytinę brandą ir ateities perspektyvas.

Tikėtina, kad tikslingas bei kryptingas rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo (vėliau

¹ Adaptuota iš Bendraamžių švietėjų knyga: jaunimo sveikata, Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos, Vilnius, 2005, p. 52-24.

² Ten pat.

³ 1990–1993 metais dėl įvairių tuometinių gyvenimo pokyčių bendrojo lavinimo mokykla nespėjo prisitaikyti prie kintančių sąlygų, todėl ją paliko nemažas mokinių skaičius. Mokymąsi nutraukė ir pagrindinio išsilavinimo neįgiję jaunuoliai. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose pabrėžiamas siekis užtikrinti privalomojo mokymosi prieinamumą ir sudaryti sąlygas visiems nepritapusiems, mokymosi motyvacijos stokojantiems ar dėl kitų priežasčių bendrojo lavinimo mokyklų nelankantiems vaikams ir jaunuoliams grįžti į švietimo sistemą ir įgyti bent pagrindinį išsilavinimą. Atsižvelgiant į susidariusią situaciją ir siekiant sudaryti vaikams palankesnes sąlygas mokytis, buvo pradėtos kurti jaunimo mokyklos. Jaunimo mokyklos koncepcijoje šioms mokykloms keliamas tikslas – padėti į mokyklą grąžinti paauglius ir jaunuolius, padėti jiems pažinti save, mokytis spręsti savo problemas, grąžinti ir toliau ugdyti pasitikėjimą savimi, gebėjimą panaudoti savo gabumus, pomėgius ir polinkius, išsiugdyti atsparumą neigiamai socialinės aplinkos įtakai, stiprinti mokymosi motyvaciją. Pirmąją mokyklą įkūrus dar 1992 m., 2006 m. jų skaičius pasiekė 26. Pastaraisiais metais dalį jų reorganizavus, sujungus su suaugusiųjų mokyklomis, 2012 / 2013 mokslo metus pradėjo 24 jaunimo mokyklos. <http://www.alternatyvusisugdymas.lt/index.php/jaunimo-mokyklos> [Žiūrėta 2014- 01- 10).

ši sąvoka bus vartojama paraleliai RŠLU) programos įgyvendinimas suteiks galimybę ateityje gerinti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo kokybę, plėtoti socialinės lyties savybių formavimą, šių vaikų socializaciją ir integraciją į visuomenę. Tai yra aktuali socialinė visuomenės, bendrųjų ir specialiųjų ugdymo įstaigų problema. Visa tai rodo įvairūs lytiškumo ugdymo srities tyrimai: Purvaneckienė (2011), Ustilaitė, (2007), Budrikienė (2011).

Lytiškumo ugdymas yra viena iš pirm pradžių gairių, formuojant pilnavertę asmenybę, gebančią prisitaikyti visuomenėje, suteikiant jai žinių apie atitinkamas individo lyties visuomeninio elgesio normas, orientacines visuomenės vertybes, susijusias su individo lytiškumu, taip sumažinant nesaugių atsitiktinių specialiųjų poreikių vaikų lytinių santykių paplitimą, nepilnamečių mergaičių nėštumą, sergamumą lytiškai plintančiomis infekcijomis ir psichoemocinės sveikatos problemas.

Siekiant ištirti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo patirtis ir perspektyvas, anketinės *apklausos metodu* Jonavos jaunimo mokykloje pagrindinio ugdymo 7–10 klasėse buvo atliktas tyrimas. Anoniminės anketos buvo išdalintos Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės nariams tiesiogiai. Užpildytos anketos buvo gautos ir iš Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės narių. Apklausoje dalyvavo 16 mokytojų dalykininkų, 5 specialieji pedagogai, 2 psichologai, 1 socialinis darbuotojas, 2 direktoriaus pavaduotojos, 1 gydomosios kūno kultūros specialistas, 5 mokytojų padėjėjos, dirbančios lavinamosiose klasėse (iš viso 32 respondentai), 14 specialiųjų įgūdžių ugdymo klasės mokinių tėvų (jų vaikai turi nežymiai sutrikusio intelekto negalę). Darbe pateiktas rodiklių pasiskirstymas absoliučiais skaičiais. Tyrime dalyvavo taip pat 7 paaugliai (2 mergaitės, 5 berniukai). Tyrimas vyko nuo 2013 m. spalio mėn. 1 d. iki 2013 m. gruodžio mėn. 20 d. Taip pat buvo atliktas ir kokybinis tyrimas. Pritaikytas interviu metodas. Buvo apklausti du mokiniai su nežymiai sutrikusio intelekto negale (vaikinas ir mergina), vaikinio mama ir merginos globėjas, trys pedagogai, dirbantys su šiais mokiniais.

Išanalizavus mokslinę, psichologinę, pedagoginę literatūrą šiuo tikslu, atlikus empirinio tyrimo duomenų analizę gautos tokios svarbiausios išvados:

1. Išanalizavus mokslinę, psichologinę ir pedagoginę literatūrą šiuo klausimu, galime teigti, kad apie šių ugdytinių ateities perspektyvas mažai kalbama. Daugiausia medžiagos yra apie šių paauglių lytinę raišką, užsienio šalių patirtis, ugdant nežymiai sutrikusio intelekto paauglių lytiškumą.
2. Ištyrus tėvų požiūrį į nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių vaikų lytiškumo ugdymą ir išsiaiškinus tėvų nuomonę apie jų vaikų lytiškumo ugdymo organizavimo

klausimus mokykloje, galime teigti, kad nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymu tėvai labai rūpinasi.

3. Pedagoginio personalo tyrimo metu paaiškėjo, kad mokykla yra pilnai apsirūpinusi techninėmis ugdymo priemonėmis. Tačiau mokyklos informaciniame centre labai trūksta metodinės medžiagos, kaip pedagoginiam personalui dirbti su intelekto negalę turinčiais mokiniais, ugdant šių ugdytinių lytiškumą. Trūksta vadovėlių šia tema. Siekiant sėkmingai realizuoti lytiškumo ugdymo programą būtina organizuoti pedagogų kvalifikacijos kėlimo kursus.
4. Apklausos tyrimo metu išaiškėjo, kad nežymiai sutrikusio intelekto paaugliai perspektyvoje mato savo šeimyninį gyvenimą, nori sukurti šeimas, turėti vaikų. Tėvai ir pedagogai mano, kad ir ateityje šiems mokiniams bus reikalinga socialinė pagalba, nes savarankiškai gyventi, sukūrus šeimą ir susilaukus vaikų, jie ateityje gali ir nesugebėti.
5. Ištyrus šių paauglių grupės lytiškumo bruožus, atitinkančius jų amžių, galima teigti, kad šioje paauglių grupėje per mažai suteikta žinių ugdant jų lytiškumą, todėl reikia susiplanuoti artimiausio darbo gaires lytiškumo ugdymo srityje, kad šie paaugliai turėtų ateities perspektyvas.

Esminiai žodžiai: Negalė, nežymiai sutrikusio intelekto negalė, lytis, lytiškumas, lytiškumo ugdymas, lytinis švietimas, komandinis darbas, kompleksinė pagalba, specialioji pedagoginė pagalba, specialieji ugdymo(si) poreikiai, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, ugdymo komanda.

Ivadas

Nuo pat gimimo lytiškumas yra kiekvieno žmogaus neatskiriama dalis. Asmens lytiškumo supratimas apima ne tik hormonų ir kitus kūno pokyčius brendimo laikotarpiu. Lytiškumas taip pat apima savo kaip asmens potraukių ir emocijų pažinimą, įvykius ir santykius, kuriuos žmogus patiria per visą jo gyvenimą, tai, kaip vertina save ir kitus.

Lytiškumą sudaro žmogiškosios vertybės, įsitikinimai, požiūris į save kaip į vyrą ar moterį, į santykius su kitais žmonėmis (per draugystę, prierašumą, meilę, seksą). Taip pat ir nuomonė apie save ir savo kūną; lytinę sveikatą. Žmogaus lytiškumo dalis yra jo elgsena – kaip jis elgiasi, kokius sprendimus priima lytiniame gyvenime.

Myersas (2008) teigia, kad kiekvienos lyties individas visiškai nesiskiria savo siekių motyvacija, savigarba, visuomeniškumu, įtaigumu, mokymusi, analitiniais įgūdžiais. Vyrai ir moterys ne tik gimsta turėdami lytį. Jais yra tampama per ugdymą, kuris apjungia ir lytiškumo ugdymą. Berniukai yra auklėjami, kad taptų vyriškos lyties atstovais, o mergaitės mokomos tapti moteriškos lyties atstovėmis. Jau vaikystėje kiekvienas vaikas stengiasi suvokti savo lyties tapatumą. Kai jie atranda savo lyties tapatumą, jie ima stengtis atitinkamai ir elgtis (Myersas, 2008).⁴

Ugdymu turėtų būti suprantamas procesas, kai ugdytiniui aktyviai taikomas sistemingas poveikis jo asmenybei, kad jis susiformuotų tam tikrą pasaulėžiūrą. Ankstėjanti paauglių lytinio gyvenimo patirtis sudaro prielaidas atsirasti labai rimtoms socialinėms, sveikatos, ugdymo, demografinėms ir kt. problemoms.

Lytiškumo ugdymas – svarbi bendrojo ugdymo proceso sritis auginant vaiką, paauglį, jaunuolį. Leisti šiam procesui vystytis savarankiškai ir nekontroliuojamai negalima ir yra pavojinga vaikų vystymosi atžvilgiu. Juk kiekvienas kūdikis taps vyru ar moterimi, tad vaiko lavinimo tikslas yra suformuoti atitinkamai pilnavertį požiūrį į savo lytį ir į priešingą lytį. Esminė lytinio ugdymo paskirtis yra asmens valios ugdymas (Pukelis, 1998, 2007), siekiant parengti jauną žmogų lytinių instinktų prabudimo fazei bei apvaldyti jų chaotišką veikimą žmogaus kūne ir sieloje esant dvasingumo paradigmai (skaistumui). Lytis – valios – jaunos dar nesubrendusios asmenybės lytinio tapatumo ir darnių santykių tarp skirtingų lyčių asmenų ugdymas (Narbekovas, Obelenienė, Pukelis, 2008)⁵. Sėkmingai lytiškumas gali būti ugdomas tik esant išplėtotam lytiniam ugdymui.

Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymas yra speciali ugdymo sritis, kurios tikslas ir objektas žymiai skiriasi nuo kitų ugdymo sričių. Tai jaunuolių valios ugdymas, jaunos ir nesubrendusios asmenybės lytinio tapatumo ir darnių

⁴ Myers D. G.. *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika. 2000, p. 694.

⁵ Narbekovas A., Obelenienė B., Pukelis K. (2008). Lytiškumo ugdymo etika. Kaunas:VDU, p. 56-57.

santykių tarp skirtingų asmenų ugdymas. Vienas iš lytiškumo ugdymo uždavinių yra įvaldyti jaunosios kartos moralinę kultūrą lyčių santykiuose. Budrikienė (2011) savo darbe pamini, kad Lietuvoje jau „įsitvirtina naujas požiūris į proto negalę turinčius suaugusiuosius bei vaikus.“ Tokių asmenų globai taikomas visame pasaulyje žinomas normalizacijos principas. Šio principo esmė – visokeriopai padėti neįgaliam žmogui integruotis į visuomenę, sudaryti integracijai visas reikalingas sąlygas ir vengti bet kokios neįgaliųjų diskriminacijos. „*Gyventi normalų gyvenimą – tai augti pas tėvus, kam nors patikti ir turėti tokių, kurie patinka man; bendrauti su mano paties pasirinktais žmonėmis, gauti mano tobulėjimui reikalingą pagalbą, lankyti paprastą mokyklą, net jei man reikia specialaus mokymo, užaugus palikti tėvų namus, gyventi taip, kaip kiti – vienam arba su vienu ar keliais žmonėmis, su kuriais man gera, kuo daugiau spręsti pačiam, ypač užaugus, kad su manimi elgtųsi rimtai ir pagarbiai*” (Anna Bakk, Karl Grunevald, 2000).

Kaip rašo Purvaneckienė (2011, p. 22-34)⁶ „*mokiniam lytiškumas nėra labai svarbus, jie apie tai daug nemąsto. Savo lyties tapatumą, lytiškumą šeimose perima vadovaudamiesi tėvų (kartais ir senelių) pavyzdžiu*“. Tarp šeimose auklėjamų berniukų ir mergaičių tiesioginio lytiškumo ugdymo beveik nėra, nes jie auklėjami beveik vienodai. Aišku, kad vaiko lytiškumas, taip pat ir vaiko su nežymiai sutrikusio intelekto negalė lytiškumas, pagrinde yra suformuojamas šeimose, tačiau lytiškumo žinių šaltiniu dar yra ir mokykla, žiniasklaida, internetas, draugai. Tokiu būdu įgytos lytiškumo žinios arba pagrindžia, arba šiek tiek pakeičia mokinių lytiškumo sampratą. Net ir mokykloje berniukų ir mergaičių ugdymas taip pat mažiau arba daugiau yra neutralus lyties požiūriu. Anot Purvaneckienės (2011, p. 22-34) „*nejuntama, kad mokyklose būtų įdiegta RŠLU programa ar mokytojai dalyvautų ir turėtų pakankami kompetencijos dalyvauti šioje programoje*“. Mokyklose beveik nesiskiria berniukų ir mergaičių lytiškumo samprata. Mokytojai neretai į berniukus ir mergaites žiūri tik kaip į vieną lytį „mokinius“. Mergaitės mokykloje jaučia kiek daugiau lyčių nelygybės nei berniukai. Kol kas nėra duomenų, kad lytiškumo formavimuisi turėtų įtakos religija ar priklausymo lietuvių tautai samprata. Yra nustatyta, kad nei šeimos, nei mokyklos ugdymas neformuoja griežtų lyčių vaidmenų stereotipų. Lyčių vaidmenų stereotipai ateina iš platesnės kultūrinės aplinkos: interneto, žiniasklaidos, literatūros, meno (Purvaneckienė 2011). Kultūrinė aplinka veikia labai stipriai, nors mokiniai šiems veiksniams teikia labai mažai reikšmės. Daugelio mokinių idealas yra lyčių lygybė. Tačiau daugelis pripažįsta, kad ji dar nepasiekta ir moterų padėtis kol kas blogesnė nei vyrų. Tačiau ji daug geresnė nei buvo praeityje, ir viskas gyvenime keičiasi link lyčių lygybės.

Jaunosios kartos lytiškumo ugdymas yra susijęs su sudėtingomis medicinos,

⁶ Lytiškumo formavimasis ir kultūrinė aplinka: mokinių požiūris / Giedrė Purvaneckienė. Iš: Acta paedagogica Vilnensia. 2011, t. 26, p. 22-34.

švietimo ir socialinėmis problemomis. Taip pat jaunosios kartos lytiškumo ugdymas glaudžiai susijęs su fiziologiniais, higienos, švietimo, moraliniais, etiniais ir estetiniais aspektais (Povilaitienė N., Radzevičienė L., 2011).

Nuo 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, ES pagrindinių teisių chartija tapo teisiškai privaloma ES institucijoms ir valstybės narėms, kai jos įgyvendina ES teisę. LR Lygių galimybių įstatymo (2003) 2 straipsnyje, 2 dalyje ginamos asmenų su negale teisės ir lytiškumo srityje: „*Lygių galimybių pažeidimas – tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų*“. LR Lygių galimybių įstatymas, 2 straipsnis, 2 dalis.⁷

„*Lytiškumas – tai savitas asmens buvimo būdas, savęs, kitos lyties asmens, aplinkinio pasaulio suvokimas ir išreiškimas visomis (fizine, psichine ir dvasine) žmogaus gyvenimo plotmėmis. Žmogaus lytiškumas pirmiausia skirtas bendrystei ir tobuliausiai jos išraiškai – meilei*“ (Daudaravičienė, 2001).⁸

„*Lytiškumo ugdymas yra specializuotas procesas, kuriuo siekiama padėti ugdytiniui suvokti, priimti kaip asmeninį gėrį ne tik savo lytį, bet ir kitą asmenį kaip lygiavertį sau ir išreikšti savo specializuotą lytiškumą kūryba ir darnia skirtingų lyčių asmenų bendryste. Jo tikslas – padėti ugdytiniui sėkmingai pasiekti lytinį tapatumą ir darnius santykius tarp skirtingų lyčių asmenų.*“⁹

Lytiškumo ugdymas yra speciali bendrojo ugdymo sritis, kurios tikslas ir objektas skiriasi nuo kitų ugdymo sričių. Lytinis švietimas visuomet buvo prieštaringa tema. „*Nors lytinis švietimas mokyklose pagerino lytiškumo ugdymą, tačiau sutrikusio intelekto mokinių lytinis švietimas dar susiduria su išankstiniu nusistatymu ir konservatyvumu lygiu, kaip rezultatas dėl kai kurių klaidingų nuomonių šiuo klausimu*“¹⁰. Anot Obelenienės, Pukelio (2004, p. 109-125) šeimos nestabilumą lemia „*socialinės bei kultūrinės informacijos antplūdis, skleidžiantis iškreiptas tradicinės šeimos gyvenimo stiliaus atžvilgiu vertybes ir elgseną ir reprodukcinę ideologiją, atspindinti biologinį požiūrį į žmogų, kuri prisidengusi sveikos gyvensenos vardu, aktyviai skinasi kelią į mokyklas*“¹¹. „*Seksualizuota masinė kultūra*“ ir lytinis švietimas trukdo plisti ir jaunų žmonių susivaldymo tradicijai“¹².

⁷ LIETUVOS RESPUBLIKOS LYGIŲ GALIMYBIŲ ĮSTATYMAS 2003 m. lapkričio 18 d. Nr. IX-1826

Vilnius http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=222522&p_query=&p_tr2=Žiūrėta 2014-01-11

⁸ Daudaravičienė V. Lytinio ugdymo ir lytinio švietimo priešprieša bendrojo lavinimo mokyklose: problemos ir perspektyvos. Magistro diplominis darbas. VDU, 2001.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Budrikienė M., Proto ir psichinės negalios jaunuolių lytinis brendimo iššūkiai ir jų instituciniai sprendimai, 2011

¹¹ Obelenienė B., Pukelis K. (2004). Lytinis švietimas Lietuvoje ir pasaulinė reprodukcinė ideologija//Soter Nr. 13(41). P. 109-125.

Nuo seniausių laikų, ypač lytinis švietimas, pirmiausia, buvo labiausiai paini ugdymo sritis, ir, antra, labiausiai apleista iš pedagogikos ir psichologijos sričių. Lytinis švietimas – tai dalis bendrojo asmens ugdymo dalis, kuriai būdingas didesnis suvaržymas dėl ugdymo temų uždaramo. Brandaus lytiškumo ugdymas įmanomas tik tada, kai jis suvokiamas kaip neatskiriama dorinio ugdymo dalis; ja siekiama ugdyti vientisą, nesuskaidytą asmenybę (Katalikiškos lytiškumo ugdymo gairės, 2010).

Lytiškumo ugdymas visada susijęs su intensyvaus fizinio gėrio sritimi (Forsteris, 1923; Šalkauskis, 2002), todėl ugdymo procese turi būti pateikiama saikingai, atsižvelgiant į ugdytinio brandos lygį ir jo unikalumą. Informacija negali žeminti nė vieno iš asmenų. Ugdymo turinys ir priemonės turi būti parenkamos laikantis vaizduotės higienos principo reikalavimų (Pukelis, 1998). Viena svarbiausių tiesioginių priemonių, padedančių ugdyti skaistumą, – drovumo ir gėdos jausmo ugdymas (Šalkauskis, 2002, p. 149), nes „*tai svarbiausia stabdomoji jėga lyties srityje*“ (Forsteris, 1923, p. 78)¹³. Drovumas būdingas tik žmogui, nes tik žmogus dėl savo prigimties negali būti vartojimo objektas, bet visuomet tik tikslas (Narbekovas, 2007). Ugdomas gėdos jausmas padeda apsaugoti gyvybės tvėriamąją jėgą nuo žudančio proto skvarbumo. Gėdos jausmas kategoriškai gina moters – gyvybės tvėrėjos – idėją (Pukelis, 1998). Patiriama gėda gali padėti ugdytis gėdos jausmą arba jį žlugdyti. Tik pelnyta gėda ugdo gėdos jausmą, sukeldama pozityvius išgyvenimus. Nepelnyta gėda žlugdo gėdos jausmą, sukelia negatyvius išgyvenimus, nes jie nėra motyvuojami, nuteikia vaiko vidinį „aš“ prieš nepelnytą kančios šaltinį. Šis principas¹⁴ reikalauja atsižvelgti į informacijos apie lytiškumą pateikimo taisykles:

- „*Kiekvienas vaikas yra unikalus ir nepakartojamas asmuo, todėl jo ugdymas turi būti individualizuotas pagal jo poreikį (asmeniškai, meilės ir pasitikėjimo aplinkoje, geriau pasakyti mažiau nei per daug). Labai asmenišką lytiškumo aspektus geriausia aptarti individualiai arba atskirose mergaičių ir berniukų grupėse, intymios detalės neturi būti aptariamoms visos klasės aplinkoje.*“¹⁵
- „*Visa informacija (tiek vaizdinė, tiek žodinė) lytiniais klausimais pateikiama laikantis vaizduotės higienos. Erotinio ir vaizduotę dirginančio pobūdžio medžiaga neturi būti naudojama nei dirbant su vaikais ir bet kokio kito amžiaus jaunuoliais, nei individualiame ar grupiniame darbe.*“¹⁶

¹³ Forsteris V., Seksualė etika ir seksualė pedagogija, 1923 m., Vilties draugijos leidinys, p. 75-78

¹⁴ Narbekovas A., Obelienė B., Pukelis K., Lytiškumo ugdymo etika, vadovėlis, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2008, 114 p.

¹⁵ Katalikiškos lytiškumo ugdymo gairės, 2011, Vytauto Didžiojo Universitetas.

¹⁶ Ten pat.

Obelenienės, Pukelio (2004, p. 109-125)¹⁷ atliktas tyrimas rodo, kad tėvai neskiria lytinio ir lytiškumo ugdymo nuo lytinio švietimo proceso, prioritetus skirdami lytiniam švietimui, nes „*nėra susipažinę su lytinio švietimo turiniu ir metodais*”.

Daudaravičienės V. (2001)¹⁸ atliktas tyrimas rodo, kad daugiau nei trečdalis apklaustų pedagogų nemato skirtumo tarp lytinio ugdymo, lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo, o pateikę atsakymą, jog skirtumas yra, ne visai teisingai apibūdindavo skirtumus.

Darbo aktualumas

Pastarąjį dešimtmetį socialinio humanizmo, visuomenės vertybinės orientacijų, žiniasklaidos, reklamos poveikis pakeitė dalies visuomenės požiūrį į žmones su negale. Globojant neįgaliuosius pradėtas taikyti integracijos principas, kurio esmė – padėti žmogui su negale integruotis į visuomenę. Žmonėms su negale būtina sudaryti normalias gyvenimo sąlygas, kad jie jaustųsi lygiaverčiais, nebūtų diskriminuojami ir išnaudojami (Karvelis, 2001). „*Didžiausia problema, kad visuomenė dar ne visiškai supranta neįgalių žmonių meilės, intymumo ir seksualinio pasitenkinimo poreikio; vyrauja nuomonė, kad seksualumas yra tik normalaus intelekto asmenų priedermė*“ (Povilaitienė, Radzevičienė., 2010. p. 93-104)¹⁹. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (2006) teigiama, „*Vaikas su negalia turi tokias pat teises, kaip ir bet kuris visuomenės narys. Jis turi teisę į švietimą, padedantį jam suvokti save, savo seksualinę raidą ir laisvą pasirinkimą, teisę į apsaugą nuo seksualinės prievartos ir išnaudojimo. Neįgalieji turi teisę į švietimą apie šeimyninį gyvenimą, taip pat į lytinį ugdymą bei į visus žmogiškuosius santykius*“.²⁰

Negalę turintiems mokiniams lytiškumo ugdymas, kaip ir negalės neturintiems mokiniams, turėtų prasidėti jau ankstyvajame amžiuje ir tęstis kol jie subręš. Juos reikia ugdyti lytiškai, socialiai ir doroviškai. Būtina pateikti informaciją apie jų kūno fiziologinę sandarą, organų atliekamas funkcijas, santykius tarp žmonių, atsakomybės jausmą už save ir kitus asmenis (Hallahan, Kauffman, 2003). Pagal Bakk A. ir Grunewald K. (1997) teoriją, tėvai, kurie augina neįgalų paauglį, „*susiduria su pastebimai didėjančia jo seksualumo, prisitaikymo prie fizinių ir emocinių pokyčių brendimo laikotarpiu, galimo bendraamžių atstūmimo ir izoliacijos problemomis*“.²¹

¹⁷ Obelenienė B., Pukelis K. (2004). Lytinis švietimas Lietuvoje ir pasaulinė reprodukcinė ideologija//Soter Nr. 13(41). P. 109-125.

¹⁸ Daudaravičienė V., Lytinio ugdymo ir lytinio švietimo priešprieša bendrojo lavinimo mokyklose: problemos ir perspektyvos. Magistro diplominis darbas. VDU, 2001, p. 25

¹⁹ Nežymią proto negalę turinčių paauglių lytiškumo raiška per bendravimo gebėjimus / Neringa Povilaitienė, Liuda Radzevičienė. Iš: Specialusis ugdymas. 2010. Nr. 2 (23), Šiaulių universitetas, p. 93–104

²⁰ Lietuvos Respublikos Seimas, Įstatymas Nr. X-672, 2006-06-08, Žin., 2006, Nr. 72-2688 (2006-06-28) VAIKO TEISIŲ APSAUGOS PAGRINDŲ ĮSTATYMO 22 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMAS Šis įstatymas įsigalioja 2006- 07- 01.

²¹ Hallahan Daniel P., Kauffman James M. Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas. – Vinius, 2003. - 591 p.

Koks bus vaiko su intelekto negale lytiškumo ugdymas šeimoje labai priklauso ir nuo tėvų požiūrio į lytiškumo ugdymą. Brandaus lytiškumo ugdymas gali būti sėkmingas, jei pirmaisiais ir pagrindiniais vaikų auklėtojais bus tėvai. Norint integruoti neįgalius asmenis į visuomenę, paauglių su negale lytiškumo ugdymas turėtų būti bendrojo lavinimo dalis. „Lytiškumo ugdymas – tikslinga ir kryptinga pedagoginė veikla, kuria siekiama derinti konkrečių žinių lytiniais klausimais perteikimą su bendražmogiškų vertybių bei valios ugdymu“.²² (Ustilaitė, 2001).

Šiuo metu yra atlikta daug reikšmingų tyrimų, atspindinčių mūsų šalies didmiesčių paauglių seksualinio elgesio būklę. Išryškėjo mokslinė problema: nustatyti, kokie veiksniai sąlygoja paauglių lytiškumo raišką ir kokios yra jos negatyvių aspektų psichopedagoginės korekcijos prielaidos. Šiame tyrime mes taip pat pabandysime atskleisti nežymiai sutrikusio intelekto paauglių lytiškumo raišką, pabandyti apibrėžti lytiškumo ugdymo kokybės gerinimą švietimo įstaigoje.

Vaikų ir jaunimo lytiškumo ugdymas nagrinėjamas ir užsienio mokslininkų darbuose. Ryškėja būtinybė plačiau išsiaiškinti neįgalių paauglių lytiškumo ugdymo problemas Lietuvoje. Lietuvoje jau yra atliktų nemažai tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjamas pedagogų, tėvų ir pačių neįgaliųjų požiūris ir problemos, su kuriomis jie susiduria lytiškumo ugdymo srityje (Budrikienė M., 2012; Povilaitienė N., Radzevičienė L., 2010; Narbekovas A., Obelienė B., Pūkelis K., 2008; Obelienė B., P., Pūkelis K., 2004; Daudaravičienė V., 2001; Ustilaitė S., 2001 ir t.t.). Tačiau **tyrimo problema – nežymiai sutrikusio intelekto turinčių paauglių lytiškumo ugdymas** vis dar yra aktuali.

Temos naujumas

Lietuvoje yra šiuo metu gana dažnai nagrinėjami sutrikusio intelekto turinčių paauglių lytiškumo ugdymo integracijos klausimai. „*Neįgalieji patiria dvigubą diskriminaciją: dėl negalės ir dėl lyties. Viena vertus, jie laikomi belyčiais, kita vertus, kalbant apie reprodukcinį potencialą, jie suvokiami kaip grėsmingi*“.²³ Šio darbo naujumas pasireiškia tuo, kad šiame darbe nagrinėjami nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymas, integracija į visuomenę, jų ateities perspektyvos.

Tyrimo tikslas — išanalizuoti paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto lytiškumo ugdymo patirtis ir perspektyvas Jonavos jaunimo mokykloje.

Objektas – paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymas švietimo įstaigoje.

²² Ustilaitė. S. Paauglių lytiškumo raiška ir jos psichopedagoginės korekcijos prielaidos : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, edukologija (078) / Vilniaus pedagoginis universitetas. - Vilnius, 2001.- 136 p.

²³ Povilaitienė N., Radzevičienė L., Nežymią proto negalę turinčių paauglių lytiškumo raiška per bendravimo gebėjimus, 2010, Specialusis ugdymas.

Norint pasiekti šį tikslą, mes užsibrėžėme siekti šių **uždavinių**:

1. Išanalizuoti mokslinę, psichologinę, pedagoginę literatūrą šiuo klausimu;
2. Atskleisti tėvų požiūrį į nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių vaikų lytiškumo ugdymą šeimoje ir mokykloje;
3. Atskleisti pedagoginio personalo požiūrį į nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymo problemas ir išsiaiškinti pedagoginio personalo nuomonę šių paauglių lytiškumo ugdymo organizavimo klausimais;
4. Ištirti nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo brandą ir jų ateities perspektyvas.

Tyrimo dalyviai. Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenė, teikianti pagalbą nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiam paaugliui, jo šeimai; šeima, auginanti nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintį paauglį; nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintys paaugliai.

Tyrimo metodai:

Teoriniai:

- Mokslinės literatūros šia tema nagrinėjimas, analizavimas.

Empiriniai:

- Tėvų, auginančių nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčius paauglius, anketinė apklausa;
- Pedagoginio personalo, dirbančio su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais, anketinė apklausa, padėjusi atskleisti pedagoginio personalo nuomonę apie nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymą.
- Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumo brandos tyrimas.

Duomenų rinkimo metodai

Anoniminės anketos buvo išdalintos Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės nariams tiesiogiai. Užpildytos anketos buvo gautos iš Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės narių. Apklausoje dalyvavo 16 mokytojų dalykininkų, 5 specialieji pedagogai, 2 psichologai, 1 socialinis darbuotojas, 2 direktoriaus pavaduotojos, 1 gydomosios kūno kultūros specialistas, 5 mokytojų padėjėjos, dirbančios lavinamosiose klasėse (iš viso 32 respondentai), 14 specialiųjų įgūdžių ugdymo klasės mokinių tėvų (jų vaikai turi nežymiai sutrikusio intelekto negalę). Darbe pateiktas rodiklių pasiskirstymas absoliučiais skaičiais. Tyrimas buvo atliktas Jonavos jaunimo mokykloje 7-10 klasėse. Tyrime dalyvavo 7 paaugliai (2 mergaitės, 5 berniukai). Tyrimas vyko nuo 2013 m. spalio mėn. 1 d. iki 2013 m. gruodžio mėn. 20 d. Taip pat buvo atliktas ir kokybinis tyrimas, kuriame dalyvavo 7 informantai: du 10 klasės paaugliai, turintys nežymiai sutrikusio intelekto negalę (mergina ir vaikinai), jų tėvai ir 3 pedagogai, dirbantys su šiais paaugliais.

Duomenų apdorojimo metodai

Analizuojant tyrimo duomenis buvo taikomas kokybinis – interpretacinis (turinio analizės) metodas. Gautiems tyrimo duomenims apdoroti, sisteminti ir grafiškai vaizduoti buvo naudojamos Windows Microsoft Word ir Windows Microsoft Excel programos.

Darbo struktūra. Šio magistro darbo susidedamosios dalys: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 4 skyriai, 10 poskyrių, rekomendacijos, išvados, naudotos literatūros sąrašas (52 literatūriniai ir dokumentiniai šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 28 lentelės, 1 paveikslėlis, 5 priedai. Prieduose pateikiami empirinio tyrimo instrumentai – anketos (4), Jonavos jaunimo mokyklos struktūra, darbuotojai, jų atliekamos funkcijos ir pareigos, Jonavos jaunimo mokyklos mokinių, turinčių neįymiai sutrikusio intelekto negalę piešiniai.

Pagrindinės sąvokos.

Negalė – „Ribotas žmogaus pajėgumas atlikti įprastus ir normalius kiekvienam sveikam asmeniui veiksmus (angl. disability, impairment) („Socialinės apsaugos terminų žodynas“, Vilnius, 1999, 51)

Neįymiai sutrikusio intelekto negalė – „kaip ribinė zona tarp normalių sugebėjimų ir „protinio atsilikimo“. Pagal Lietuvoje patvirtintą Vystymosi sutrikimų klasifikaciją neįymiai sutrikusio intelekto negalė pagal skaitmeninę išraišką įvertinama – nuo 7 iki 22 balų. „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas“, 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317 Vilnius).

Lytis – apibūdinamos fizinės savybės, kurios skiria vyrą nuo moters. Tai lytiniai organai, gebėjimas gimdyti, organizme dominuojančių hormonų tipas. (Adaptuota iš Bendraamžių švietėjų knyga: jaunimo sveikata, Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos, Vilnius, 2005, p. 52-24);

Lytiškumas – „tai savitas asmens buvimo būdas, savęs, kitos lyties asmens, aplinkinio pasaulio suvokimas ir išreiškimas visomis (fizine, psichine ir dvasine) žmogaus gyvenimo plotmėmis. Žmogaus lytiškumas pirmiausia skirtas bendrystei ir tobuliausiai jos išraiškai – meilei“. (Obelenienė B., Pukelis K. 2004, p. 109-125).

Lytiškumo ugdymas – yra specializuotas procesas, kuriuo siekiama padėti ugdytiniui suvokti, priimti kaip asmeninį gėrį ne tik savo lytį, bet ir kitą asmenį kaip lygiavertį sau ir išreikšti savo specializuotą lytiškumą kūryba ir darnia skirtingų lyčių asmenų bendryste. Jo tikslas – padėti ugdytiniui sėkmingai pasiekti lytinį tapatumą ir darnius santykius tarp skirtingų lyčių asmenų. (Obelenienė B., Pukelis K. 2004).

Lytinis švietimas – tai bendrojo asmens ugdymo dalis, kuriai būdingas didesnis suvaržymas dėl ugdymo temų uždarumo. (Obelenienė B., Pukelis K. 2004).

Bendradarbiavimas – tai bendras problemos sprendimas ir bendras sprendimo priėmimas (Ališauskienė, 2002, p. 39).

Komanda – „tai kartu dirbančių asmenų grupė, kurioje visų asmenų buvimas yra būtinas bendram tikslui įgyvendinti ir kiekvieno grupės nario individualiems poreikiams patenkinti“ (Kasiulis, 2001).

Kompleksinė pagalba – koordinuotas švietimo programų vykdymas, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ir švietimo pagalbos teikimas individualiam vaikui ir jo tėvams jo tėvų pageidavimu ar atsakingų už vaiko teisių apsaugą institucijų teikimu (Vaikų nuo gimimo iki privalomojo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio aprašas, 2009 m. lapkričio 11 d. Nr. 1509).

Specialioji pedagoginė pagalba – „didinti asmens, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymosi veiksmingumą. Specialioji pedagoginė pagalba: teikiama vadovaujantis Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 8 d. įsakymu Nr. V-1228 (Žin., 2011, Nr. 92-4395).“

Specialieji ugdymo(si) poreikiai – „pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių“ (Lietuvos Respublikos Švietimo Įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281).

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas skirtingų žinybų/institucijų susibūrimas bendrai veiklai ir bendram tikslui. (Kedavičienė, 2005)

Magistro darbe vartojamų sutrumpinimų reikšmės:

B1, B2, B3, B4, B5 – tyrime dalyvavusių nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių berniukų kodai.

M1, M2 – tyrime dalyvavusių nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių mergaičių kodai.

RŠLU – rengimas šeimai ir lytiškumo ugdymas.

PSO – „Pasaulio sveikatos organizacija“ (<http://www.vaspvt.gov.lt/node/331>).

ESTEP – Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai.

VGK – vaiko gerovės komisija.

SUP – specialieji ugdymo(si) poreikiai.

SP – specialieji poreikiai.

PPT – pedagoginė psichologinė tarnyba.

NVO – nevyriausybinės organizacijos.

VTAT – Vaikų teisių apsaugos tarnybos.

B – vaikinai.

M – merginos.

BM – vaicino mama.

MG – merginos globējas.

P1 – pedagogas 1.

P2 – pedagogas 2.

P3 – pedagogas 3.

1 VAIKŲ IR PAAUGLIŲ LYTIŠKUMO UGDYMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Lytiškumo ugdymo koncepcija psichologijos ir pedagogikos literatūroje

Lytiškumo ugdymo sistemoje pagrindine dedamąja yra laikoma „lyties“ kategorija. „Lytis“ – daugialypė koncepcija, kuri yra mokslo vertinama iš skirtingų perspektyvų: biologinių, medicininių, psichologinių, švietimo, socialinių ir kt. Biologiniu požiūriu, „lytis“ – organizmo morfologinių ir fiziologinių savybių rinkinys, numatantis lytinį dauginimąsi, kurio esmė slypi apvaisinime. Medicinos požiūriu „lytis“ – vienai iš dviejų grupių priklausantys organizmai ar konkretūs elementai, kurie skiriasi tuo, kad lytinis procesas vyksta tarp įvairių grupių narių, bet ne grupėje.

Psichologiniu požiūriu – lytis yra konkrečios seksualinės tapatybės rinkinys, t.y. sąmoningas savo lyties priklausymo tam tikrai lyties kategorijai suvokimas ir susiejimas su tam tikra psichoseksualine ir socioseksualine orientacija, t.y. lyčių vaidmenų supratimas, į kurį atsižvelgiant individas išskiria vyriškumo ir moteriškumo kriterijus, įvertina save šiais kriterijais ir pretenduoja į atitinkamą veiklą ir socialinį statusą visumenėje. Pedagoginio švietimo požiūriu „lytis“ – *biosocialinės žmogaus savybės*. Biologinės lyties savybės apibūdinamos genetiškai, o socialinės – žmogaus elgesio ir veiksmų pasireiškimo rezultatas, formuojant lyties suvokimą atitinkamu auklėjimu ir aplinkos poveikiu individui, kurioje yra svarbi visuomenės aplinka, arba santykinai nedidelės jos dalies poveikio rezultatas. Tačiau lytiškumo ugdymo koncepcija tarp skirtingų tyrėjų yra skirtingai interpretuojama (Ustilaitė, 2001). Hymowitz K.S. (2003) savo darbe analizuoja aktualius vaikų ir jaunimo lytinio ugdymo klausimus. Neįgalių paauglių lytiškumo ugdymo problemas nagrinėja V. Vaicekauskienė (2002).

Chripkova A.G.²⁴ ir Kolesov D.V.²⁵ apibrėžia lytiškumo ugdymą kaip *„procesą, nukreiptą į individą, kuriuo siekiama formuoti besivystančios asmenybės bruožus, savybes, vertybes, taip pat atskiras nuostatas, kurios būtinos santykiams tarp žmonių visuomenėje ir bendravimui tarp priešingų lyčių atstovų“*.

V. Vaicekauskienė (2002, p. 38)²⁶ apibūdina lytiškumo ugdymą kaip *„bendravimo būdą, pagrįstą pagarba ir draugyste tarp berniukų ir mergaičių, t.y. formuojant juose atitinkamas elgesio normas ir įsitikinimus, auklėjant draugiška ir pozityvia santykių dvasia ir diferencijuotą požiūrio formavimą, atsižvelgiant į lyčių specifiškumą visose gyvenimo srityse ir*

²⁴ Хрипкова А.Г. Разговор на трудную тему: заметки о половом воспитании [Текст] / А.Г. Хрипкова. – М.: Педагогика, 1970. – 61с.

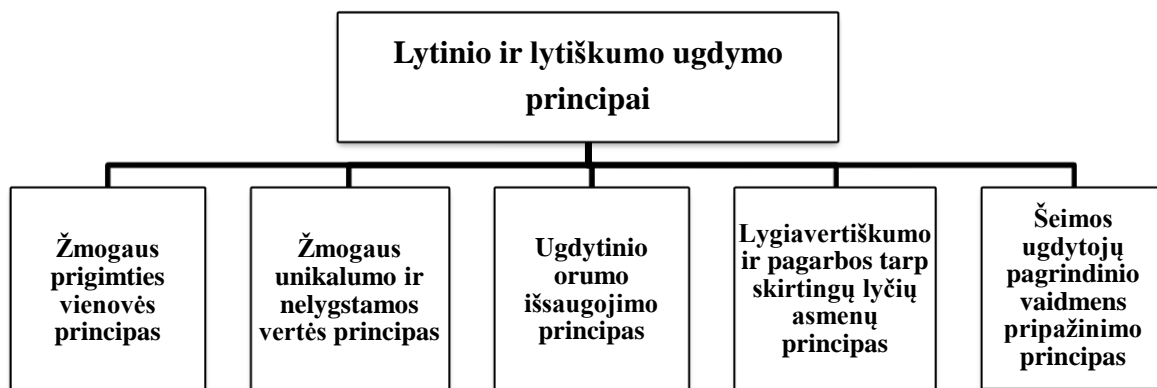
²⁵ Колесов, Д.В., Сельверова Н.Б. Физиолого-педагогические аспекты полового созревания [Текст] М., «Педагогика», 1978. 224с. С ил. (Науч.-исслед. ин-т физиологии детей и подростков Акад. пед. наук СССР).

²⁶ Vaicekauskienė, V. Specialiųjų poreikių vaikų socializacijos modelis Pedagogų studines (Pedagogika), issue 83/2006, pages 167-173, prieiga internetą < <http://www.ceool.com>

visuomeninėje veikloje“. Pagal Narbekovo A. ir Meiliaus K. ²⁷ nuomonę „lytinis švietimas yra ypatinga dorinio ugdymo dalis“. Jo specifinis pagrindas – „švietimas apie žmogaus santykius ir elgesį su kitos lyties individais, kuris yra susijęs su sudėtingų ir subtilaus elgesio įgūdžių formavimu ir savitvardos ugdymu“.

Lytiškumo ugdymo suvokimas yra sudėtinis. Tai lytinio ugdymo ir lytinio švietimo apjungimas. Lytinis švietimas turi vykti pastoviai ir diferencijuotai pagal ugdytinių amžių. Tai yra jau dorovinių jausmų ugdymas (pagarba žmogui, atsakomybė, valia, savivertė) bei žinių lyčių klausimais perdavimas (kokie pokyčiai vyksta organizme, kaip reikia rūpintis asmenine higiena), paaugliai, turintys sutrikusio intelekto negalė galėtų pasirengti tolimesniam gyvenimui (Dirginčienė, 2004, p. 279)²⁸.

Medicinos aspektu „lytiškumo ugdymas“ – sąmoningas ir sistemingas poveikis besivystančiam žmogaus organizmui, pradedant prenataliniu laikotarpiu ir baigiant fiziškai ir psichiškai sveiko žmogaus ir harmoningai besivystančios asmenybės formavimu. Lytiškumo ugdymas pedagogine prasme apima tam tikrų moralinių savybių ugdymą seksualinėje plotmėje, žmonių bendravimo, įpročių, pomėgių, tam tikrų asmenybės bruožų santykiuose tarp vyro ir moters formavimą. Šioje schemoje yra pateikti lytinio ir lytiškumo ugdymo principai pagal:²⁹

1 paveikslėlis. Lytinio ir lytiškumo ugdymo principai³⁰

Lytiškumo ugdymas turi būti grindžiamas žmogaus prigimties (kūniškojo ir dvasinio pradų) nedalomos vienovės principu. Anot A. Narbekovo, K. Meiliaus (2002, p. 38)³¹, „žmogus nėra sutapatinamas tik su kūnu, kas būtų būdinga grynai materialistinei sampratai, nei sutapatinamas su siela, kas būdinga daugeliui Rytų religijų. Žmoguje susitinka du pradai:

²⁷ Narbekovas A, Meilius K.. Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis santuokai kaip institucijai? // Sveikatos mokslai, 2002, Nr. 2(18), p. 84- 91.

²⁸ Dirginčienė A. Lytinis ugdymas pradinėse klasėse // Gamtamokslinis ugdymas. - T. 10 (2004), p. 273 - 281.

²⁹ Lytinis švietimas ir lytiškumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje Tikybos mokytojų mokslinė-praktinė konferencija, Marijampolė, 2012-10-04.

³⁰ Katalikiškos lytiškumo ugdymo gairės, 2011,

Vytauto Didžiojo Universitetas. Lytinis švietimas ir lytiškumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje Tikybos mokytojų mokslinė-praktinė konferencija, Marijampolė, 2012-10-04.

³¹ Narbekovas A., Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis šeimai kaip institucijai? 2002, p.38

medžiaginis (kūnas) ir dvasinis (siela), kurie yra vienas su kitu labai glaudžiai susiję“. Nepaisant skirtingų lytiškumo ugdymo sąvokos formuluočių, dauguma mokslininkų atskleidė lytiškumo ugdymo moralinį pagrindą, kuris būtent turi apibrėžti jo turinį. Apibendrinant įvairius lytiškumo ugdymo traktavimo būdus, lytiškumo ugdymu gali būti laikoma švietimo ir ugdymo veiksmų kompleksas skirtas vaikams įsisavinti tam tikras elgesio normas, būdingas jo lyties atstovams.

Pagal Narbekovo A. nuomonę lytiškumo ugdymo uždavinys – skatinti darnų jaunosios kartos vystymąsi, visaverčio lytinio elgesio formavimą, sukuriant fiziologinius ir moralinius pamatus tvirtai santuokai ir sveikai šeimai. Narbekovas A. teigia, kad lytiškumo ugdymo problema apima visą spektrą lyčių klausimais, lyties skirtumus ir seksualinį elgesį. Lytiškumo ugdymas yra labai svarbus, bet ne vienintelis komponentas apimantis lytinį švietimą. Formuluojant ir sprendžiant lytiškumo ugdymo problemas yra labai svarbus sąvokų „lytis“ ir „seksas“ įvardijimas. Kai kuriose kalbose, šios sąvokos reiškia tą patį (Ustilaitė S., 2013).³² Lytis – lytinės tapatybės susiejimas su kūno ir psichikos savybėmis. Seksas – lytiniai santykiai, intymumas, lytinis gyvenimas. Veiksmingas socialinis ugdymas yra įmanoma tik tada, kai nustatyta teisinga švietimo sistema. Kaip sistema, lytiškumo ugdymas yra medicininių ir psichologinių, pilietinių ir švietimo priemonių derinys, kuriuo siekiama diegti vaikų, paauglių ir jaunuolių teisingą požiūrį į lytį, kombinacija (Кочетов, В.Д., Ляпик, В.М. 1971). Lytiškumo ugdymo tikslas šiuolaikinėje mokykloje yra ugdyti jaunos žmones, suteikiant jiems žinių apie organizmo anatomiją ir fiziologiją, žmogaus generatyvinę sistemą ir jos funkcijas, teisingo supratimo apie moralės normas šioje srityje ugdymas ir atitinkamo požiūrio į lyčių santykius formavimas .

Nepaisant skirtingų šios sąvokos formuluočių, dauguma mokslininkų atskleidė dvasinį pagrindą lytiškumo ugdyme, kad jis turi nustatyti lytiškumo ugdymo turinį. *„Neįgaliųjų bendrosios raidos ypatumai, negalės specifika sąlygoja jų lytinio ugdymo problematiškumą: mokymo metodų pritaikymą, negalės pobūdžio išmanymą, individualių ugdytinių savybių pažinimą ir pan.*“³³ Galime teigti, kad „lytiškumas“ tikrai daugialypė sąvoka, kuri yra taikoma moksle iš skirtingų perspektyvų: biologinių, medicininių, psichologinių, švietimo, socialinių ir kt.

Apibendrinant įvairias lytiškumo ugdymo traktuotes, lytiškumo ugdymu gali būti laikomas lytinio švietimo ir ugdymo veiksmų kompleksas vaikams, skirtas įsisavinti tam tikras elgesio normas, būdingas jo lyties individams. Būtina analizuoti naujausią mokslinę literatūrą ir pateikti naujausias sampratas.

³² Ustilaitė S., Lytiškumo ugdymas bendrojo ugdymo mokyklose Lietuvos edukologijos universitetas, Sporto ir sveikatos fakultetas, Sveikatos ir fizinio ugdymo katedra, Respublikinė teorinė-praktinė konferencija „Sveikatos ugdymas ir gyvenimo kokybė: įžvalgos, patirtis ir iššūkiai“ 2013 m. gruodžio 10 d., Vilnius

³³ Katalikiškos lytiškumo ugdymo gairės, 2011, Vytauto Didžiojo Universitetas, 12 p.

1.2 Lytiškumo samprata

Lytiškumas būdingas kiekvienam žmogui. Nesvarbu, ar jis turi negalių, ar neturi. Lytiškumą sudaro žmogaus įsitikinimai, vertybinės nuostatos, požiūris į save kaip į vyrą ar moterį. Taip pat lytiškumas pasireiškia per santykius su kitais žmonėmis (draugystė, prierašumas, meilė, seksas). Lytiškumo sąvoka apjungia ir individo nuomonę apie save ir savo kūną, lytinę ir reprodukcinę sveikatą. Labai yra svarbu, kaip žmogus elgiasi lytiniame gyvenime, kiek jis yra moralus šioje srityje. Paškaus (2003, p. 16) nuomone „*lytiškumas vystosi ir skleidžiasi įvairiais lygiais, kaip žmoguje susipina įvairūs tikrovės matmenys, taip jo lytiškume matyti tų matmenų atspindžiai: biologinis, psichologinis, socialinis, filosofinis ir religinis – teologinis. Kiekvienas jų vienokiu ar kitokiu būdu palieka savo atspindį ir įsipina į žmogiškojo lytiškumo audinį. Taip jie veikia asmenybės vystymąsi bei individo gyvenimą*“.³⁴ Žmogaus lytiškumo dalimi yra laikoma ir jo elgesys, kurį apsprendžia suformavusios socialinės ir dorovinės pažiūros.

Biologiniu požiūriu lytiškumas neatskiriamas nuo visų gyvų būtybių dauginimosi funkcijos, tam kad palaikyti gyvybės tęstinumą bei rūšies išsaugojimą. Biologinė lytiškumo raiška būdinga ir aukštesnės išsivystymo pakopos gyvūnams, tarp kurių dauginimosi instinktas reiškiasi seksualiniu potraukiu, kuris vadinamas libido.

Freud (1999), psichoanalitinės krypties kūrėjas, teorijoje libido (reikšmė lot. aistra) „*akcentuojamas kaip gyvybiškai svarbus instinktas, kuris lemia visą psichinį žmogaus gyvenimą*“. Pagal šio psichoanalitiko nuomonę meilė, yra tik seksualinio potraukio pasekmė, kitaip tariant, seksualinių poreikių tenkinimas. Pritariantys šiai teorijai, teigia, kad slopinamas lytinis potraukis pakenkia žmogaus sveikatai, normaliems visuomeniniams santykiams. Žmogus tampa agresyvesnis, nesivaldantis, nes nepanaudoja savo seksualinės energijos. Žmogus yra mąstanti būtybė. Todėl jo lytinių santykių poreikis susijęs su emocinėmis, psichologinėmis bei dvasinėmis reikmėmis.

„*Žmogus yra kūniškas asmuo, lytiškai diferencijuotas į vyriškus ir moteriškus asmenis. Būti vyru ar moterimi nėra tik kažkas biologiško, nes žmogaus kūnas nėra tik žmogaus instrumentas, bet yra sudėtinė asmens dalis*“ (Narbekovas, 2002). Todėl žmogaus lytiškumas yra svarbus ne tik giminės pratęsimui, bet yra svarbus žmogui ir kaip asmeniui. Lytiškumas yra neatsiejama žmogaus dalis. Lytis esti labiausiai matoma žmonių giminės perskyra, sukurianti tik jai būdingą egzistenciją. Todėl lytiniai ypatumai lieka esmine žmogaus gyvenimo dalimi. Jie susiję su svarbiausiu prigimtiniu žmogaus pašaukimu: pratęsti žmonių giminę, sukūrus šeimą,

³⁴ Paškus A., Meilė – žmogaus pašaukimas. 2003, p.16.

norą tapti tėvu ar motina (Narbekovas, 2002)³⁵.

„Bręstančių paauglių lytinis potraukis yra ypač stiprus, o jo slopinimo mechanizmai – psichiniai stabdžiai dar ne visiškai susiformavę“ (Imelinskis, 1999). Dalis paauglių, *„neturėdami pakankamai valios valdyti seksualinį libido ir suvienyti jį su visais psichiniais, ypač jausmų sferos išgyvenimais, dalis paauglių anksti pradeda lytinį gyvenimą. Taip lytiškumo esmę sutapatinę tik su kūnu, jie seksualiniais santykiais siekia egoistinio malonumo bei atsipalaidavimo“* (Ustilaitė, 2001).

Lytiškumo pradžia susijusi su fiziologija. Nuo gimimo žmogaus lytiškumas vystosi kol apima visą žmogaus psichiką. Lyčių psichiniai skirtumai aiškinami keliais požiūriais. Teigiama, *„jog psichiniai lyčių skirtumai yra atsiradę drauge su fiziniais skirtumais ir glūdi žmogaus prigimtyje. Vyrishkoji ir moteriškoji lytis yra skirtingos tos pačios prigimties išraiškos, kurios egzistuoja skirtinguose poliuose ir viena kitą papildo visose žmogiškosios egzistencijos srityse“* (Šalkauskis, 1992; Paškus, 1996).

Žmogus gyvena socialinėje aplinkoje. Šioje srityje būtent ir pasireiškia žmogaus lytiškumas. Tarpasmeniniuose žmonių santykiuose individo lyties tapatumas yra sąlygojamas lyčių socialinių vaidmenų, kuriems įtakos turi ir socialinė – kultūrinė aplinka.

Įvairios socializacijos pagal lytį egzistuojančios teorijos, skirtingai aiškina individo lyties tapatumo suvokimą. Vander Zanden pagrinde laiko tris lytiškumo identifikavimo teorijas. Jos kūrėjas Freud (1999) teigė, *„kad lyties tapatumas ir jį atitinkantis elgesys yra rezultatas Edipo konflikto, kuris būdingas nuo 3 iki 6 metų vaikams, kada vaikas atranda genitalijų skirtumus tarp lyčių.“* Vaikai pradeda suvokti savo lytį. Todėl tokio amžiaus vaikai atranda savo tapatumą su tėvu ar motina. Savo lytį identifikavę vaikai, pradeda mokytis tos lyties atstovo elgesio iš savo motinos ar tėvo.

Pagal savisocializacijos teoriją (Vander Zanden J., Page E., Rouvier C. ir kt.) vaikai patys siekia suvokti savo lytinį tapatumą. Jie pradeda suvokti save kaip mergaites ir berniukus nuo pusantrų iki trejų metų amžiaus. Todėl jų elgesys pradeda atitikti jų lyčiai atitinkamą elgesį visuomenėje.

1.3 Paauglių lytiškumo ir socializacijos raida

„Paauglystė – tai būties revoliucija, kurios metu prabunda asmeninis „aš““. Taip ši laikotarpį apibūdino psichologas Alapack R.J. (2005). Kaip tik šis revoliucinis paauglių amžius paskatina juos elgtis kitaip, nei tėvai, broliai ir seserys. Jų vidinis pasaulis maištauja prieš visuomenėje egzistuojančias elgesio normas, prieš tai, ko iš jų reikalauja mokykloje mokytojai. Paauglys stengiasi atrasti nepriklausomą savąjį „aš“. Vyksta kartų konfliktas.

³⁵ A. Narbekovas, K. Meilius. Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis santuokai kaip institucijai? // Sveikatos mokslai, 2002, Nr. 2(18), p. 84- 91.

Pagal Stepanovą O.A. (2012) šiuo metu egzistuoja keletas paauglystės apibrėžimo laikotarpių. Pavyzdžiui, G. Grimm siūlo paauglystės amžiumi laikyti 12–15 metus mergaitėms ir 13–16 metus berniukams. Paauglystės laikotarpiu J. Birrenu siūlo laikyti 12–17 metų amžiaus tarpsnį. Pagal D.B. Brumley klasifikaciją paauglystės laikotarpis apima tik 11–15 metų amžiaus laikotarpį. Tinkamiausiai apibrėžtas paauglystės ribas pagal amžių pasiūlė D.B. Elkonin, kur dėmesys skiriamas ne į fizinį organizmo vystymąsi (puberteto periodas), bet ir dėl psichologinių pokyčių atsiradimo, kurie sukelia pirmaujančių veiklos rūšių kaitą ir plėtrą. Šio periodo paauglystės ribos apima laikotarpį tarp 10–11 ir 15–16 metų.

Vaičiulienė A. teigia, kad labai svarbu yra tai, kad fiziologinio vystymosi paauglystės – brendimo laikotarpiu, pradeda veikti lytinių liaukų funkcionavimas. Bet tai nėra vienintelis šaltinis šio amžiaus psichologinių ir lytiškumo savybių, darančių tik netiesioginę įtaką paauglio asmenybės vystymuisi per vaiko santykį su pasauliu. Bet vis dėlto mes negalime paneigti, kad jis įneša daug naujų dalykų į paauglio gyvenimą.³⁶

Brendimas priklauso nuo endokrininių pokyčių organizme. Tai ypač svarbu, nes šiame procese didelį vaidmenį atlieka hipofizė ir skydliaukės, kurios pradeda gaminti hormonus. Šie hormonai stimuliuoja daugelio kitų endokrininių liaukų darbą. Sudėtinga sąveika tarp augimo hormonų ir lytinių hormonų sukelia intensyvių fizinį ir psichologinį vystymąsi. Didėja ūgis ir svoris.

Pasikeitusį ūgį ir svorį lydi organizmo proporcijų kaita. Pirmiausia auga galva, rankos ir kojos, po to galūnės – pailgėja rankos ir kojos, ir paskutinis iš visų keičiasi liemuo. Intensyvus skeleto augimas 4-7 cm per metus pralenkia raumenų vystymąsi. Visa tai veda prie neproporcingo kūno, paauglių kūno kampuotumo. Paaugliai dažnai jaučiasi labai nepatogiai tuo metu.

Atsiradę antriniai lytiniai požymiai ir išorės pokyčių požymiai brendimo laikotarpiu paaugliams pasireiškia nevienodai. Berniukų balso pokyčiai vyksta taip pat nevienodai. Vieniems greitai atsiranda žemas balso tembras, kuris kaitaliojasi su aukštu balso tembru, dėl ko paauglys jaučia diskomfortą. Kitiems balso tembras keičiasi lėtai, ir šie pasikeitimai kai kuriems paaugliams yra mažai juntami per paauglystės vystymosi periodą. Todėl ir nesukelia paaugliui diskomforto.

Reikėtų pridurti, kad paauglys yra priverstas nuolat prisitaikyti prie fizinių ir fiziologinių pokyčių, kurie vyksta jo organizme. Jis patiria hormonų audras. Emocinis nestabilumas skatina lytinio brendimo proceso seksualinį jaudulį.

³⁶ Vaičiulienė A. Paauglio psichologija. Vilnius: Presvika, 2004.

Pagal Stepanovą O.A.³⁷ dauguma berniukų geriau suvokia šio sužadavimo kilmę. Merginos skirtingai patiria fizinius ir fiziologinius pokyčius: kai kurios iš jų patiria tą patį stiprų seksualinį susijaudinimą. Tačiau dauguma – daugiau neaiškumą patiria, susijusių su kitais poreikiais (draugystės, meilės, paramos, savigarbos patenkinimą).

Pasak Vakarų psichologų, paaugliai yra biseksualūs. Nepaisant to, per šį laikotarpį lyties identifikavimas pasiekia naują, aukštesnį lygį. Paaugliams aiškiai pasireiškia elgesio orientacijos į vyriškumo ir moteriškumo modelius. Taip atsiranda nauji asmenybės bruožai. Tačiau vaikas gali apjungti tiek tradiciškai moteriškas, tiek ir tradiciškai vyriškas savybes.

Brendimo laikotarpiu paauglys jau gerai suvokia savo lytiškumą. Jis jau sprendžia savęs pažinimo problemas, tarpusavio santykių tarp lyčių problemas. Šiuo laikotarpiu formuojasi suvokimas apie skirtingų lyčių vaidmenis, socialinę teisę, iššūkius ir apie gyvenimo krypties pasirinkimą.

Paauglystės laikotarpis apimantis 10–11 metus ir 13–14 metus ir yra vienas iš labiausiai sudėtingų paauglystės amžiaus tarpinių ir reikalauja ypatingo požiūrio į vaiką ir jo tėvus. Šis amžius yra laikomas krize, nes formuojasi staigūs kokybiniai pokyčiai, kurie daro įtaką visiems paauglio vystymosi ir gyvenimo aspektams. Paauglystės krizė yra susijusi su paauglio socialinės padėties kaita ir noru formuoti pirmaujančiojo padėtį visose veiklos srityse plėtra.

Socialinės padėties plėtra – tai ypatinga paauglio situacija mūsų visuomenėje, joje priimtinių santykių sistemoje. Paauglystė, tai reiškia perėjimą nuo priklausomos vaikystės į nepriklausomą ir atsakingą suaugusiųjų pasaulį. Paauglystė apima tarpinį laikotarpį tarp vaikystės ir brandos.

Šiuo laikotarpiu vyksta paauglio psichikos pasikeitimai, kurie ir tampa varomąja paauglio vystymosi jėga. Prie to taip pat prisideda ir paauglio fiziniai pokyčiai, išvaizdos pasikeitimas. Jeigu jaunesniems mokiniams pagrindinė veikla yra mokymasis, paauglystėje ji užima intymesnę asmeninį paauglių bendravimą. Paauglio bendravime su bendraamžiais procese pasiekiamas naujas sąmonės lygis, kuris formuoja naujus socialinio bendravimo įgūdžius, gebėjimą paklusti ir tuo pačiu metu naudotis savo teisėmis. Be to, bendravimas tarp paauglių yra labai svarbus, kaip informacijos perdavimo šaltinis. Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems paaugliams šis paauglystės laikotarpis yra labai problemiškas ir dažnai iššaukia neadekvatų tokių paauglių elgesį.

Taip staigiai pasikeitę interesai paauglystės amžiuje, iššaukia susilpnėjusius paauglių edukacinės veiklos rezultatus, susilpnėja mokymosi motyvacija. Tada tėvai bando

³⁷ <http://vrncldpo.ru/cdo/azbukadlyaroditelei/56-podrostkovyj-vozzrast-podrostkovyj-vozzrast.html> Prieiga per internetą, žiūrėta 2014-03-12.

apriboti paauglių bendravimą su bendraamžiais. Tačiau svarbu prisiminti, kad bendravimas su bendraamžiais yra svarbiausia veikla paaugliams ir būtina jų psichiniam ir protiniam vystymuisi.

Pagal Vorobjovos E.A ir Ščedlovskajos M.P. (2001) parengtą straipsnį daugelio paauglių elgesys yra susijęs ne tik su psichologiniais pokyčiais, bet taip pat ir su paauglio kūno pokyčiais. Brandimas ir netolygus fiziologinis paauglio vystymasis sąlygoja paauglių įvairias reakcijas ir elgseną jų supančioje socialinėje aplinkoje. Paauglystei yra būdingas emocinis nestabilumas ir nuotaikų kaita (nuo triumfo iki depresijos). Šio laikotarpio paauglių elgesys dažnai yra nenusipėjamas. Per labai trumpą laiką jis gali keistis, ir pasireiškia priešinga reakcija:

- *„įsipareigojimas ir atkaklumas kartu su impulsyvumu;*
- *nesulaikomas noras veikti pasikeičia į apatiją, trūksta siekių ir noro ką nors daryti;*
- *padidintas pasitikėjimas savimi sprendimuose kategoriškai greitai pasikeičia į pažeidžiamumą ir nepasitikėjimą, drovumą;*
- *švelnumo ir prisirišimo elgesio fone kartais atsiranda nevaikiškas žiaurumas;*
- *noras bendrauti keičiasi į norą užsidaryti savyje“.*³⁸

Nuožmiausią afektinę reakciją galima sukelti paaugliams, kai yra bandoma pažeisti paauglių savigarbą ir savivertę. Paauglių emocinio nestabilumo pikas berniukams apima 11–13 metų laikotarpį, o merginoms – 13–15 metų laikotarpį.

Paauglystės laikotarpiu kyla ir eilė labai svarbių asmeninių tikslų. Pagrindinė paauglių vystymosi kryptis susijusi su asmeninių krizių išgyvenimu: identifikacijos krizė ir krizė, susijusi su atsiskyrimu nuo šeimos ir nepriklausomybės bei savarankiškumo įgijimu.

Identifikacijos krizė. Kalbant apie pirmąją krizę – identifikacijos krizę, trumpai tariant, galime pasakyti, kad šiuo metu yra atsirenkamos naujos suaugusiųjų tapatybės, ieškoma naujo vientisumo, naujo požiūrio į save ir pasaulį. Paaugliai visada nori kažką įrodyti vieni kitiems ir sau. Jie tarpusavyje bendrauja, aptardami moralines ir etines problemas, tarpasmeninius santykius; yra domimasi lytine branda, ieškoma savo lytiškumo identiteto.

Sparti sąmonės ir savimonės, fizinių pokyčių kaita sukelia susidomėjimą savimi, todėl paauglystėje vaikas linkęs pasitraukti į save, yra pernelyg savikritiškas ir jautrus išorės kritikai. Todėl bet koks paaugliui reikšmingas suaugusiųjų vertinimas gali sukelti smurto ir nenusipėjamas reakcijas.³⁹

1.4 Veiksniai, lemiantys paauglių lytiškumo raiškos ypatumus

Kiekvienas žmogus gimsta jau turėdamas biologinę lytį: vyrišką arba moterišką. Fiziniai ir fiziologiniai lyčių skirtumai lemia moterų ir vyrų lytiškumo skirtumus. Kiekvienai

³⁸ <http://psy.s548.ru/rekomendacii-roditelam-i-pedagogam/obsaa-harakteristika-podrostkovogo-vozrasta> Prieiga per internetą, žiūrėta 2014- 03- 12.

³⁹ Ten pat.

lyčiai visuomenėje priskiriamos tam tikros funkcijos, kurias kiekvienas individas turi susiformuoti ugdymo procese, kuris apima ir lytiškumo ugdymą. Kaip teigia Budrikienė M. (2011) „šios funkcijos yra nekintančios ir universalios“. Biologiniai skirtumai tarp lyčių visuomenėje socialiai įprasminami. Visuomenėje tie skirtumai tarp lyčių pasireiškia „vyriškais“ ir „moteriškais“ vaidmenimis. Budrikienės M. (2011) teigimu „socialiai įprasminami lyčių skirtumai lemia lyčių vaidmenis, kurie nusako, kaip vyrai ir moterys turi jausti, veikti. Jie yra išmokyti ir įprasminami socializacijos procese, kurio metu berniukai ir mergaitės tapatinasi su savo lytimi, t. y. įgyja socialinę (arba kultūrinę) lytį, arba lytiškumą“.

Viena iš asmens pagrindinių savybių yra lytiškumas. Lytiškumo esmę atskleidžia asmens lytinis tapatumas, t.y. vyriškumas ar moteriškumas. Lytiškumas yra neatsiejamas nuo visų žmogiškumo raiškos dedamųjų. Lytiškumo pasireiškimas nagrinėjamas **biologine, psichine, socialine bei dorovine prasme**. „Aptariant biologinę lytiškumo raišką akcentuojama jog ji apima prokreacinę visų būtybių funkciją, kur dauginimosi instinktas reiškiasi seksualiniu libido. Biologinės dauginimosi funkcijos realizavimas žmogui yra laisvo pasirinkimo objektas“.⁴⁰ Vienas iš žmogaus dvasinio tobulėjimo pradų yra seksualinio potraukio įvaldymas. Tai asmenybės brandumo bruožas. Remiantis įvairių sričių mokslininkų darbais (Navaitis 1987, Maceina 1991, Vydūnas 1991, Paškus 1995, 1996, Imielinskis 1999, Viningeris 1999) parodomi vyriško ir moteriško prado psichikos skirtumai. Lytinis potraukis mergaitėms ir berniukams reiškiasi skirtingai: mergaitės labiau siekia emocinių ir dvasinių saitų. Berniukai labiau siekia fizinio artumo. Mergaičių seksualiniai santykiai glaudžiau yra susiję su mergaičių psichika, todėl jos skaudžiau negu berniukai išgyvena lytinių santykių pasekmes. Ankstyvas seksualinis patyrimas joms yra pavojingesnis.

Šiuolaikinėje visuomenėje keičiasi tradicinė lyčių vaidmenų samprata. Ši besikeičianti lyčių vaidmenų samprata ne visuomet teigiamais veiksmais ir poelgiais reiškiasi žmonių, ir ypač paauglių gyvenime. „Šeimos modelio ir jos vertybių kaita žiniasklaidos priemonėmis propaguojamos žmogaus prigimties, lyčių esmės bei vertės neatitinkančios nuostatos trukdo berniukams ir mergaitėms išmokyti elgtis pagal savo lytį tradiciškai susiformavusias socialines nuostatas“⁴¹. Galima teigti, kad tai paauglius gali skatinti ankstyvam seksualiniam gyvenimui. Kaip teigia Povilaitienė N. „dorovinė lytiškumo esmė atskleidžiama per istorinį požiūrį į lytiškumą raidą Antikos, Viduramžių, Renesanso, Naujųjų laikų kultūros kontekstą“. Seksualinis elgesys priklauso nuo visuomenėje paplitusio požiūrio į jį ir yra kaip kultūrinis fenomenas (Povilaitienė N, 2010). Taip pat ir nevienoda socialinė aplinka, visuomenės moralės nuostatos lemia skirtingus asmens lytiškumo bei požiūrio į jį dorovinius vertinimo

⁴⁰ Neringa Povilaitienė N., Radzevičienė L., Nežymią proto negalę turinčių paauglių lytiškumo raiška per bendravimo gebėjimus, 2010, Specialusis ugdymas, 94 p.

⁴¹ Ten pat.

kriterijus. „Apžvelgiant lytiškumo raiškos paauglystėje konstatuojamas naadekvatumas tarp trijų gyvybiškai svarbių paauglio reikmių: meilės kaip dvasinio poreiko, seksualinio potraukio ir savisaugos, nukreiptos į tapatumo išsaugojimą“⁴². Neatitikimas tarp fizinės, dvasinės, psichinės ir socialinės brandos sukelia paauglio vidinį konfliktą. Šį vidinį konfliktą paaugliai neretai bando spręsti ankstyvais lytiniais santykiais. Bręstančiam paaugliui jo kūnas yra kaip savęs, kaip savo asmenybės pažinimas, savo lyties paskirties suvokimas. Galima teigti, kad seksualinio potraukio patenkinimas atskirai nuo kitų asmens reikmių daugeliu atveju nenulemia meilės ryšio, jo plėtotės bei pastovumo. Šis lytinio potraukio patenkinimas gali būti susijęs su didelėmis problemomis, kurių paauglys nepasirengęs dar spręsti. Ir tai kelia pavojų jo brandžios asmenybės vystymuisi. Tik paaugliui pasiekus dvasinę ir psichinę, socialinę brandą yra galimybė realizuoti visas jo reikmes.

Povilaitienės N. (2010) teigimu nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumas gali reikštis ir destruktiviu elgesiu. Jis pasireiškia provokuojančia išvaizda kitų asmenų akivaizdoje; pabrėžtinai įžūlia elgsena su kitais asmenimis; abejingumu tarpasmeniniuose santykiuose; save žalojančiu elgesiu; jėgos demonstravimu tarpasmeniniuose santykiuose; konkurencija dėl dėmesio, bendraujant tarpusavyje. Taip pat ir emocine raiška. Lytiškumo raiškai būdingas ir seksualumas. Jis pasireiškia seksualia elgsena, bendraujant su priešingos lyties asmeniu. Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumas reiškiasi ir socialiniais įgūdžiais: tai mokėjimu bendrauti, bendravimo ypatumais, socialine elgsena.

⁴² Neringa Povilaitienė N., Liuda Radzevičienė L., Nežymią proto negalę turinčių paauglių lytiškumo raiška per bendravimo gebėjimus, 2010, Specialusis ugdymas, 95 p.

1.5 Istorinis požiūris į sutrikusio intelekto negalę ir kitų negalių turinčių asmenų lytiškumo ugdymą Lietuvoje ir užsienyje

Po nepriklausomybės atkūrimo, kai buvo pertvarkyta Lietuvos švietimo sistema, bendrojo lavinimo mokyklose buvo pradėtos diegti „Universalios sveikatos ugdymo ir rengimo šeimai bei lytiškumo ugdymo“ (2000), taip pat „Lytinio auklėjimo“ (1992), „Paauglio žvaigždės“ (Klaus, 1996), „Gyvenimo kryžkelėje“ (1997) programos. Kai neįgalių vaikų ugdymo organizavimas buvo pertvarkytas ir jam suteikus neįgaliųjų integruoto ugdymo kryptį, didesnę dėmesį derėjo skirti ir šių vaikų lytiškumo ugdymui. Tačiau, aukščiau paminėtos programos nebuvo skirtos neįgaliųjų ugdymui, nes jų ugdymas yra specifinis, pritaikytas pagal neįgalių ugdytinių poreikius. Tuo metu, kai kuriuose neįgalių vaikų pensionuose, neįgaliųjų ugdymo centruose buvo vykdomi neįgaliųjų lytinio ugdymo projektai. Bet tai vyko pavienėse tokio tipo švietimo įstaigose, todėl nebuvo lytiškumo ugdymo kryptingumo ar organizuoto tokios programos vykdymo. Daugiausia buvo remiamasi užsienio šalių patirtimi, nes savos patirties dar nebuvo. Trūko metodinės medžiagos šia tema, įvairių priemonių ir t.t. Labai svarbu lytiškumo ugdymo srityje dirbti su visų negalių vaikais ir paaugliais. Giedraitienė E., Vaičekauskaitė R. (2002) teigė, jog daugeliu atvejų lytiškumo ugdymo metodų sėkmė priklauso nuo kompleksinio požiūrio į asmenų su negale lytiškumo ugdymą. Yra labai svarbus komandinis darbas: mokytojai, tėvai, medikai, socialiniai darbuotojai, pedagogai, bendraamžiai. Pati pirmoji šalis Europoje būtent buvo Švedija, kuri jau nuo 1956 metų įvedė į mokyklas lytinio ugdymo pamokas. Ši šalis yra sukaupusi didžiulę patirtį neįgaliųjų lytiškumo ugdymo srityje. Todėl ir dabartiniu metu Švedija pirmauja, pateikdama daug su šia ugdymo sritimi susijusių projektų ir iniciatyvų. Švedija turi priėmusi išsamų neįgalių žmonių integravimo į visuomenę įstatymą, kuriame akcentuojamas neįgaliųjų savarankiškas gyvenimas. Tai kartu ir galimybė sukurti šeimą, ir gebėjimas savimi ir kitu žmogumi pasirūpinti savarankiškai.

Ypač didelis dėmesys Švedijoje yra skiriamas neįgaliųjų asmenų lytiniam ugdymui (Vaičekauskienė, 2002). Valentine D. ir Mackelprang R. W. (1993) teigia, jog neįgalių asmenų lytiškumo problemos yra susijusios su sveikųjų žmonių požiūriu į juos. Vienu kraštutiniu atveju asmenys su negale ypač dažnai yra laikomi tarsi belyčiais. Kitu kraštutiniu atveju neįgalieji yra laikomi seksualiniais monstrais, kurie nesugeba kontroliuoti savo seksualinių potraukių ir emocijų (Anderson, Kitchin, 2000). Tai sąlygoja daugelis priežasčių. Kaip teigia Bakk A., Grunewald K. (1997), jog dažniausiai iš pavienių faktų yra daromi per daug platūs apibendrinimai. Dažnai apibendrinimai padaromi remiantis vieno ar kelių žmonių stebėjimais. Ir šie apibendrinimai pritaikomi visiems įvairaus laipsnio sutrikusio intelekto negalę turintiems žmonėms. Kita priežastis yra visuomenėje galiojančios vertybės, tokios kaip grožis, patrauklumas, sveikata ir t.t. Seksualumas visada asocijavosi su fiziniu patrauklumu ir jaunyste.

O kai šito nėra, tai žmogus yra laikomas neseksuali (Giedraitienė, Vaičekauskaitė, 2002). Dažnai negalė gali pažeisti žmogaus seksualumą, produktyvumą. Bet tai dar nereiškia, jog yra prarandamas ir lytiškumas. Valentine D., Mackelprang R. W. (1993) sako, „*jog neįgalus asmens kaip ir sveikojo lytiškumas turi būti suvokiamas kaip natūrali ir labai svarbi gyvenimo ypatybė, kaip dalis bendrosios žmogaus sveikatos, nes psichologiniai ir emociniai lytiškumo aspektai neįgaliam žmogui išlieka ne mažiau aktualūs kaip ir sveikajam*“⁴³. Mūsų visuomenėje žmonės su sutrikusio intelekto negale dažnai infantilizuojami. Šie žmonės dažnai laikomi amžiniais vaikais, neatsižvelgiant į jų amžių. Jie matomi arba kaip vaikai su vaikiška lytine nekaltybe arba kaip vaikai su suaugusiųjų lytiniais poreikiais ir troškimais, kurių jie nepasiruošę valdyti (Gina Di Giulio, 2003). Socialinio darvinizmo ir klaidingo tikėjimo mitais apie tai, kad intelekto sutrikimų negalę turintys žmonės nesugeba suvaldyti savo seksualumo, įtakoje atsirado tokią negalę turinčių žmonių prievartinis sterilizavimas. Kaip teigė Diekema (2003), „*taip pat buvo plačiai manoma, kad šie žmonės yra lytiškai pasileidę – veikiami „nevaldomos seksualinės aistros“, – dėl to dauginasi sparčiau nei likusi populiacijos dalis, perduodama savo „defektus“ ateities kartoms*“⁴⁴. Tai istoriškai labai svarbus požiūris, nes jo atgarsius pajuto ir Lietuva. Kaip rašė Karvelis V. (2001), ilgą laiką vyko sterilizacijos šalininkų ir jos priešininkų polemika, kurioje nemažai dėmesio buvo skiriama ir asmenims, turintiems intelekto vystymosi sutrikimų bei kitų negalių. Ši lytiškumo ugdymo istorija yra svarbi, nes joje galime matyti kai kurių žalingų įsitikinimų ir požiūrių į sutrikusio intelekto negalę turinčių žmonių seksualumą atspindį, kuris vis dar iki mūsų dienų kaip mitas egzistuoja ir šiandien. Kai kurie tyrėjai mano, kad specialus lytiškumo ugdymo problemų akcentavimas yra ne tik nenaudingas, bet netgi žalingas, nes jis be reikalo pritraukia vaikų ir paauglių dėmesį į lytį ir taip daro neigiamą poveikį jų seksualiniam brendimui (Aleksandrova V.A, 2002). Daugelis žmonių mano, kad nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintys vaikai ir paaugliai savo išsivystymu pasiekia tik vaiko lygį, todėl visais atžvilgiais jis turėtų būti priimtas kaip vaikas, kurį būtina „apsaugoti“ nuo visos tos informacijos, kas susiję su lyties klausimais. Šis požiūris yra neteisingas, nes lytiškumas yra kiekvieno asmens esminis bruožas, nepriklausomai nuo jo išsivystymo lygio (Povilaitienė N., Radzevičienė L., 2011, Aleksandrova V.A, 2002). Bręstant vaikui, įskaitant ir intelekto negalę turinčius vaikus, jo hormonai sukelia tam tikrų fiziologinių pokyčių įvairovę. Vaikui su nežymiai sutrikusio intelekto negale būtina aiškinti, kad šie pokyčiai yra natūralūs ir padėti suprasti jo seksualinių jausmų esmę. Tokiems vaikams kaip ir normaliai besivystantiems vaikams kalbėti apie lytiškumą reikia vėliau ir paprasčiau.

⁴³ Mackelprang, R.W. & Valentine D. (Eds.). (1993). Sexuality and disabilities: A guide for human service practitioners. (Special Issue). www.ewu.edu/.../R%20Mackelprang%20CV%207-12.p. Prieiga per internetą, žiūrėta 2014- 02 -10.

⁴⁴ Diekema S. Douglas, Involuntary sterilization of persons with mental retardation: An ethical analysis, Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 2003. Prieiga per internetą, žiūrėta 2014- 02- 11

2 IMTIES CHARAKTERISTIKOS IR METODAI

2.1. Tyrimo imties charakteristikos ir metodai

Tyrimas atliktas 2013 metais spalio – gruodžio mėnesiais Jonavos jaunimo mokykloje siekiant atskleisti lytiškumo ugdymo programos (2007) įgyvendinimą mokykloje, dirbant su paaugliais, turinčiais nežymiai sutrikusio intelekto negalę tėvų ir pedagogų požiūriu. Tuo tikslu buvo atlikta Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės narių, atsakingų už minėtos programos įgyvendinimą, anketinė apklausa. Anoniminės anketos buvo išdalintos mokyklos bendruomenės nariams tiesiogiai. Anketos buvo pateiktos Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės nariams. Apklausoje dalyvavo 16 mokytojų dalykininkų, 5 specialieji pedagogai, 2 psichologai, 1 socialinis darbuotojas, 2 direktoriaus pavaduotojos, 1 gydomosios kūno kultūros specialistas, 5 mokytojų padėjėjos, dirbančios lavinamosiose klasėse, 14 specialiųjų įgūdžių ugdymo klasės mokinių tėvai (jų vaikai turi nežymiai sutrikusio intelekto negalę). 7 paaugliai (5 berniukai ir dvi mergaitės) turintys nežymiai sutrikusio intelekto negalę. Darbe pateiktas rodiklių pasiskirstymas absoliučiais skaičiais ir procentais.

Rezultatai ir jų aptarimas

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti:

1. Kaip ugdymo įstaiga įgyvendina lytiškumo ugdymo programą paaugliams, turintiems nežymiai sutrikusio intelekto negalę.
2. Kaip vykdomas nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymas jaunimo mokykloje.
3. Išsiaiškinti nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių tėvų nuomonę apie jų vaikų lytiškumo ugdymą.
4. Ištirti kokiose pamokose dažniausiai vykdomas šių paauglių lytiškumo ugdymas.
5. Su kokiomis problemomis susiduria mokyklos mokytojai ir specialistai įgyvendinantys lytiškumo ugdymo programą šiems paaugliams.
6. Kokių žinių trūksta mokyklos mokytojams ir specialistams, įgyvendinant nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymo programą.

Šiam tyrimui atlikti buvo parengta anketa tėvams (Priedas Nr. 2) ir anketa pedagogams (Priedas Nr. 3). Iš 14 anketų, pateiktų tėvams, sugrįžo 14 anketų (apklausoje dalyvavo du tėviai). Tiriamojoje klasėje 7 besimokančių paauglių šeimos yra pilnos. Vienas paauglys turi abu tėvius. Vieną vaikinaugina močiutė, nes abu tėvai mirę. Močiutė apklausoje nedalyvavo.

2.1 Bendras tėvų požiūris į paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumo ugdymo procesą

1 lentelė. Tėvų išsilavinimas

Tėvų išsilavinimas	
Išsilavinimas	Skaičius, n
Aukštasis	2
Aukštesnysis	2
Specialusis vidurinis	4
Vidurinis	6
Pagrindinis	0

Ištyrus nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių tėvų išsilavinimą, kurie sutiko dalyvauti tyrime, paaiškėjo, kad iš tyrime dalyvavusių tėvų dvi mamos turi aukštąjį išsilavinimą. 2 mamų išsilavinimas yra aukštesnysis. 4 tėvų išsilavinimas yra specialusis vidurinis. Likusiųjų tėvų išsilavinimas yra vidurinis – 6. Pagrindinio išsilavinimo neturėjo nei vienas iš tiriamų respondentų.

2 lentelė. Kur turėtų vykti pagrindinis Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas?

Kur turėtų vykti pagrindinis Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas?	Tėvų išsilavinimas								Viso: %
	Aukštasis		Aukštesnysis		Specialusis vidurinis		Vidurinis		
Skaičius/Procentai	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Šeimoje	2	100,0%	2	100,0%	4	100,0%	6	100,0%	14
Mokykloje	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0
Neturiu nuomonės	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0

Pagal apklausos rezultatus 14 tėvų, nepriklausomai nuo išsilavinimo, pritaria, kad pagrindinis jų vaikų lytiškumo ugdymas turėtų vykti šeimoje. Tėvai turi būti pagrindiniu pavyzdžiu ugdant jų vaikų vyriškumo ir moteriškumo asmenybės bruožus.

Iš atsakymų į trečią anketos klausimą „Ar esate susipažinę su mokyklos lytiškumo ugdymo programa, skirta nežymiai sutrikusį intelektą turintiems paaugliams?“ paaiškėjo, kad ne visi tėvai yra susipažinę su šia programa. Į šiuos tėvų atsakymus pasižiūrėjome pro tėvų išsilavinimo prizmę. Apklausos rezultatai atrodo taip:

3 lentelė. Ar esate susipažinę su mokyklos lytiškumo ugdymo programa, skirta nežymiai sutrikusį intelektą turintiems paaugliams?

Ar esate susipažinę su mokyklos lytiškumo ugdymo programa, skirta nežymiai sutrikusį intelektą turintiems paaugliams?	Tėvų išsilavinimas			
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialusis vidurinis	Vidurinis
Skaičius	n	n	n	n
Taip	2	1	1	2
Ne	0	1	3	4

Tyrimo metu paaiškėjo, kad visi tėvai su aukštesniu išsilavinimu yra susipažinę su lytiškumo ugdymo programa, skirta paaugliams, turintiems nežymiai sutrikusį intelektą ir jos

įgyvendinimą mokykloje. Visi tėvai su aukščiau išsilavinimu yra susipažinę su šia programa. Tėvais mokomasi tapti. Įgūdžius, kaip auklėti savo vaikus, tėvai pasiima iš savo tėvų patirties (Kalinkevičienė, 2005). „*Net tėvams ir suvokiant šį paradoksą, jiems labai sunku elgtis kitaip. Tėvai vaikams beveik visada yra autoritetas, todėl vaikai dažnai tapatinasi su tėvais*“.⁴⁵ Taigi, tėvai dažniausiai auklėja savo vaikus remdamiesi jų tėvų pavyzdžiu.

Taip pat pasidomėjome tėvų nuomone, ar lytiškumo ugdymo temomis su nežymiai sutrikusį intelektą turinčiais paaugliais būtina kalbėtis. Gal ne visi tokių vaikų tėvai to norėtų?

4 lentelė. **Ar lytiškumo ugdymo temomis su nežymiai sutrikusį intelektą turinčiais paaugliais būtina kalbėtis mokykloje?**

Ar lytiškumo ugdymo temomis su NŽSIN turinčiais paaugliais būtina kalbėtis mokykloje?	Tėvų išsilavinimas				Viso: n
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	n	n	n
Būtina	1	2	4	5	12
Nebūtina	0	0	0	0	0
Neturiu nuomonės	1	0	0	1	2

Į ketvirtą anketos teiginį „Ar lytiškumo ugdymo temomis su nežymiai sutrikusį intelektą turinčiais vaikais būtina kalbėtis mokykloje?“ gauti tokie apklausos rezultatai. Pagal respondentų išsilavinimą: tėvai su aukštesniu ir specialiu viduriniu išsilavinimu be jokių abejonių sutinka (6 respondentai), kad lytiškumo ugdymo temomis su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais būtina kalbėtis mokykloje. Iš tėvų, turinčių aukštą išsilavinimą, 1 sutinka, kad būtina kalbėtis ir 1 neturėjo nuomonės (atitinkamai po vieną tėvą). Iš tėvų, turinčių vidurinį išsilavinimą, su šiuo teiginiu sutiko 5 respondentai iš 6 ir neturėjo nuomonės 1 iš 6 respondentų, kad lytiškumo ugdymo tema su jų vaikais būtina kalbėtis mokykloje. Kad būtina kalbėtis lytiškumo ugdymo temomis su nežymiai sutrikusį intelektą turinčiais vaikais mokykloje iš viso teigiamai atsakė 12 iš 14 respondentų. Kad tai yra nebūtina, nepasisakė nei vienas iš tėvų. Šiuo klausimu nuomonės neturėjo 2 respondentai iš 14.

⁴⁵ Ustilaitė S., Kalinkevičienė A. Tėvų požiūris į neįgalių vaikų lytinį ugdymą // *Specialusis ugdymas: mokslo darbai*. ISSN 1392-5369. 2005, Nr. 2 (13), p. 92-100. Prieiga: <http://www.su.lt/article/articleview/2123/1/739/>, žiūrėta 2014-02-17.

6 lentelė. Ar sutinkate, kad mokykloje vyktų Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas?

Ar sutinkate, kad mokykloje vyktų Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas?	Tėvų išsilavinimas				Viso:
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	n	n	n
Taip (tai svarbu vaiko asmenybės vystymuisi)	1	2	3	4	10
Ne (vaikai rūpimus klausimus sužino patys)	0	0	1	1	2
Neturiu nuomonės	1	0	0	1	2

Paašškėjo, kad nepriklausomai nuo išsilavinimo lygio, 10 tėvų pritaria, kad mokykloje turi vykti jų vaikų lytiškumo ugdymas. Tyrimo duomenys rodo, jog 2 respondentai, turintys specialųjį vidurinį ir vidurinį išsilavinimą, mano, kad lytinis ugdymas yra nereikalingas. Susidomėjimą kelia ir tai, kad vienas iš tėvų su aukščiau išsilavinimu ir vienas iš tėvų su viduriniu išsilavinimu šiuo klausimu neturėjo nuomonės. Daugumos tyrinėtojų (Imelinskio, 1999; Vingro, Vingrienės, 1995; Chušč, 2000 ir kt.) nuomone, „*pirmaisiais ir svarbiausiais vaiko lytiškumo ugdytojais privalėtų būti tėvai*“.⁴⁶ Jie turėtų vaikams išaiškinti svarbiausius fiziologinius ir psichinius reiškinius, susijusius su lytimi, išmokyti vadovautis gyvenime vertybėmis bei nuostatomis, leidžiančiomis pabrėžti savo moteriškumą ir vyriškumą. Taip pat vaiko dorovinis auklėjimas priklauso ir nuo klasės, ir nuo mokyklos atmosferos, nuo to, kokie tarpusavio santykiai susiklosto tarp klasės mokinių, jų mokyklos draugų bei kitų jų pažįstamų. Tam nemažai įtakos turi ir vaiko santykiai šeimoje (Aramavičiūtė, 1985). Mokykla taip pat turi labai didelę reikšmę asmenybės ugdymui. Mokykla taip pat yra ir svarbus žinių apie lytiškumą šaltinis. Mokykla gali ir turi suteikti tėvams reikalingą ir vertingą paramą, ugdant jų vaikų lytiškumą.

Taip pat tyrimo metu pasidomėjome ir tėvų nuomone, ar paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymas mokykloje gali skatinti tokių paauglių lytinį aktyvumą.

7 lentelė. Ar Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje skatina Jūsų vaikų lytinį aktyvumą?

Į anketos klausimą „Ar Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje skatina Jūsų vaikų lytinį aktyvumą?“ respondantai atsakė sekančiai:

Ar Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje skatina Jūsų vaikų lytinį aktyvumą?	Tėvų išsilavinimas				Viso:
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	n	n	n
Sutinku	0	0	0	0	0
Nesutinku	1	2	3	5	11
Neturiu nuomonės	1	0	1	1	3
Kita (įrašykite)	0	0	0	0	0

⁴⁶ Vingras A., Jūsų kūdikis, R, Rosma, 1995, 28 p.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad nepriklausomai nuo išsilavinimo lygio, 11 tėvų iš 14 tėvų nesutinka, kad jų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje skatina jų vaikų lytinį aktyvumą. Tyrimo duomenys rodo, jog 3 respondentai iš 14, turintys aukštąjį, specialųjį vidurinį ir vidurinį išsilavinimą, neturi nuomonės, ar jų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje skatina vaikų lytinį aktyvumą. Tik aukštesnįjį išsilavinimą turintys tėvai visi sutiko, kad jų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje neskatina vaikų lytinio aktyvumo. Pagal Vingrą A. (1995) „lytiškumo klausimus reiktų pradėti aiškinti tada, kai vaikai užduoda pirmąjį klausimą iš lyties sferos. Svarbu neprovokuoti, kad vaikas pirma laiko nepradėtų domėtis seksualinėmis problemomis“.⁴⁷ Kai kurie tėvai bijo, kad vaikas, gavęs lytinių žinių, susigundys eksperimentuoti, galbūt netyčia pastos, užsikrės lytiškai plintančia liga ar „pateks į bėdą“ (Imelinskis, 1999).

8 lentelė. **Kas turėtų nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems vaikams pateikti informaciją lytiškumo klausimais?**

Kas turėtų nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems vaikams pateikti informaciją lytiškumo klausimais?	n
Mama (mergaitėms)	14
Tėvas (berniukams)	14
Abu tėvai (berniukams ir mergaitėms)	12
Psichologas	14
Specialusis pedagogas	13
Socialinis darbuotojas	11
Klasės auklėtojai per klasės valandėles	10
Dalykų mokytojai per pamokas	9
Medikas specialistas	8
Kita (prašome įrašyti)	0

Į anketos klausimą „Kas turėtų nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems vaikams pateikti informaciją lytiškumo klausimais?“ tėvų atsakymai pasiskirstė sekančiai. Tėvai galėjo rinktis ne vieną atsakymą į šį klausimą. 14 tėvų, nepriklausomai nuo jų išsilavinimo, sutinka, kad jų vaikų lytinis ugdymas turėtų vykti šeimoje. Visos mamos ir tėčiai sutinka, kad visumoje lytiškumo klausimais mamos turėtų kalbėtis su dukterimis, o tėčiai – su sūnumis. Ypač jų vaikų brendimo laikotarpiu. 12 tėvų iš 14 sutinka su teiginiu, kad abu tėvai, nepriklausomai nuo vaiko lyties, turi kalbėtis su savo vaikais jiems rūpimais lytiškumo klausimais. Šie tyrimų rodikliai rodo, kad nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymui abu tėvai nėra abejingi ir didelę reikšmę teikia šeimai. Neginčijama, kad tėvų vaidmuo savo vaikų socialiniame–lytiniame brendime yra nepakartojamas ir lemiamas. Tiek mergaitėms, tiek berniukams ugdant lytiškumą, reikalingi abu tėvai, tuomet vaikai nesunkiai gali perimti savo lyties vaidmenį (Furst, 1998). Vaikai nuolat stebi savo tėvus ir juos mėgdžioja, todėl, nesvarbu teigiamu ar neigiamu pavyzdžiu, yra formuojamas atitinkamas vaiko lytiškumo suvokimas (Imelinskis, 1999; Vingras, Vingrienė, 1998). Stipriausiai vaiko asmenybę veikia tėvų pavyzdys,

⁴⁷ Vingras A., Jūsų kūdikis, R, Rosma, 1995, 119 p.

jų tarpusavio santykiai, jų elgesys (Comfort, 1998; Stoppard, 2001; Tutlytė, 2001). 14 tėvų visiškai sutinka, kad jų paauglių lytiškumo ugdymo srityje padėti gali kompetentingas psichologas. 13 tėvų sutinka, kad šia tema su jų vaikais galėtų kalbėtis specialusis pedagogas. Kad tai socialinio darbuotojo kompetencija sutinka 11 respondentų. Taip pat didelė svarba teikiama ir klasės auklėtojui, kuris per klasės valandėles galėtų kalbėti lytiškumo ugdymo tema. Tam pritaria 10 respondentų. Kad su vaiku lytiškumo klausimais kalbėtųsi mokytojas dalykininkas sutinka 9 respondentai. Mediką specialistą kviestis sutinka 8 tėvai, jei tam yra būtinybė. Kitų pasirinkimų niekas neįrašė. Galime daryti išvadą, kad tėvai nori, kad jų vaikų lytiškumas būtų ugdomas ir mokykloje. Tačiau pirmenybę teikia šeimai.

Gautieji tyrimo rezultatai buvo palyginti su J. Kadziauskienės (2004) tyrimo duomenimis, kur nagrinėjamas skirtingų kartų (tėvų, senelių, vaikų) požiūris į lytiškumo ugdymą. Minėtame tyrime nustatyta, kad pagrindinį vaidmenį lytiškumo ugdyme užima patys tėvai. Remiantis gautais tyrimo duomenimis galima teigti, kad tėvai, auginantys vaikus su nežymiai sutrikusio intelekto negale, pagrindinį vaidmenį lytiškumo ugdyme skiria šeimai ir kvalifikuotam specialistui psichologui. Po to specialiajam pedagogui, socialiniam darbuotojui, klasės auklėtojui, mokytojui dalykininkui, medikui specialistui. Kaip teigia Daudaravičienė (2002) lytinis ugdymas ypatingas tuo, kad jis turėtų būti integruojamas į visus mokomuosius dalykus. Todėl buvo pasidomėta nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių tėvų nuomone, per kokias mokytojų dalykininkų pamokas turėtų vykti lytiškumo ugdymas, į kokių dalykų pamokas reikėtų integruoti šių paauglių lytiškumo ugdymą. Doc. dr. S. Ustilaitė teigia, kad „*Lytiškumo ugdymo rezultatas – atsakingas lytinis elgesys (pagarba – savigarba – savikontrolė– atsakomybė už savo elgesį – gebėjimas laisvai apsispręsti)*“.

9 lentelė. Į kokių dalykų pamokas reikėtų integruoti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto lytiškumo ugdymą?

Į kokių dalykų pamokas reikėtų integruoti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto lytiškumo ugdymą?	Tėvų išsilavinimas				
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	Viso:
Skaičius/Procentai	n	n	n	n	n
Gimtosios kalbos pamokos	2	2	4	5	13
Dorinis ugdymas (etika, tikyba)	2	2	4	6	14
Istorija	1	0	1	2	4
Geografija	0	0	0	0	0
Biologija	2	2	4	6	14
Dailė	2	1	3	3	9
Technologijos	2	2	2	5	11
Muzika	0	0	0	0	0
Informacinės technologijos	2	1	3	3	9
Darbinio ugdymo pamokos	2	2	4	4	12
Kita (įrašykite)	2	2	4	5	13

14 respondentų su visais išsilavinimo cenzais, nurodė, kad lytiškumo ugdymą reikėtų integruoti į dorinio ugdymo (etika, tikyba) ir biologijos pamokas¹³ nurodė, kad lytiškumo ugdymas galėtų vykti ir per gimtosios kalbos pamokas. Tėvų nuomone, nagrinėjant lietuvių literatūrą, galima surasti labai daug puikių pavyzdžių, ugdant jų vaikų lytiškumą, formuojant paauglių pagarbą, savigarbą, savikontrolę, atsakomybę už savo elgesį. 12 respondentų pasisakė už lytiškumo ugdymo integravimą į darbinio ugdymo pamokas. Šiose pamokose jų vaikai galėtų susipažinti, kokios profesijos yra vyriškos, o kokios moteriškos, kokios tinka abiems lytims. 11 respondentų pasisakė už lytiškumo ugdymo integravimą į technologijų pamokas. Šių pamokų metu paaugliai mokosi ir vyriškų ir moteriškų darbų. Paaugliams šių pamokų metu formuojama samprata, kad daugelį buityje atliekamų darbų nebūtina skirstyti į vyriškus ir moteriškus. Juos atlikti gali abiejų lyčių asmenys. 9 respondentai pasisakė už lytiškumo ugdymo integravimą į informacinių technologijų pamokas. Šiuo metu vaikai gyvena kompiuterizuotame pasaulyje. Vos ne kiekvienas iš jų namuose turi kompiuterį, naršo internete, žaidžia žaidimus. Todėl per informacinių technologijų pamokas IT mokytojas turėtų padėti atsirinkti, kokie žaidimai daugiau tinka mergaitėms, o kokie – berniukams. Niekas nepasiūlė lytiškumo ugdymą integruoti į geografijos ir muzikos pamokas. Tėvai lytiškumui ugdyti papildomai įrašė pamokas su specialiuoju pedagogu, psichologu, pasiūlė integruoti į mokinių projektinę veiklą. Taip pat lytiškumo ugdymą buvo pasiūlyta integruoti į įvairias prevencines programas.

10 lentelė. **Ar Jums pakanka žinių ugdant savo vaikų lytiškumą?**

Ar Jums pakanka žinių ugdant savo vaikų lytiškumą?	Tėvų išsilavinimas				Viso :
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	n	n	n
Taip	0	0	1	0	11
Ne	2	2	3	6	14
Norėčiau gauti pagalbos šioje srityje	2	2	4	6	14

Respondentams buvo pateiktas klausimas „Ar Jums pakanka žinių ugdant savo vaikų lytiškumą?“ Tėvai į šį klausimą atsakė sekančiai. Tik vienas iš tėvų su specialiuoju viduriniu išsilavinimu mano, kad jam pakanka kompetencijų su savo vaiku kalbėtis lytiškumo ugdymo klausimais. Tačiau jis vis dėlto norėtų gauti pagalbos, kaip kalbėtis su vaiku šia tema. 13 tėvų iš 14 tokių kompetencijų nepakanka ir jie norėtų gauti metodinės pagalbos, kaip ugdyti savo vaikų lytiškumą. Iš pokalbių su tėvais paaiškėjo, kad literatūros šia tema beveik visiškai nėra. Jie jos visiškai neranda nei knygynuose, nei internete. Todėl šioje savo vaikų ugdymo srityje jie jaučia žinių stygių.

11 lentelė. Tėvų nuomonė, kas padėtų išspręsti Jų vaikų lytiškumo ugdymo problemas

Kokios pagalbos Jums reiktų šioje savo vaikų ugdymo srityje?	Tėvų išsilavinimas				Viso: n
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	%	n	n
Šios srities specialisto paskaitų ciklas klasės tėvų susirinkimų metu	2	2	4	6	14
Individualios specialisto konsultacijos	2	2	4	6	14
Klasės auklėtojo konsultacijos	2	2	4	6	14
Kita (prašome įrašyti)	0	0	0	0	0

Tėvų nuomonė, kas padėtų spręsti jų vaikų lytiškumo ugdymo problemas, atsakymai nepriklausė nuo tėvų išsilavinimo. 14 atsakė, kad jiems galėtų padėti spręsti vaikų lytiškumo ugdymo problemas: šios srities specialisto paskaitų ciklas klasės tėvų susirinkimų metu; individualios specialisto konsultacijos; klasės auklėtojo konsultacijos. Tėvai pasitiki lytiškumo ugdymo srities specialistų kompetencija, todėl jiems norėtųsi šių specialistų ir paskaitų ciklo ir individualios konsultacijos. Taip pat visi tėvai pasitiki ir klasės auklėtoju, nes klasės auklėtoju dirba specialusis pedagogas, kuris turi specialųjį išsilavinimą. Būtent klasės auklėtojas su jų vaikais dirba vos ne visą dieną ir geriausiai pažįsta jų vaikus, mato paauglių problemas, su kuriomis susiduria klasės mokiniai jų užsiėmimų metu. Taip pat iš pokalbio su tėvais išaiškėjo, kad du trečdaliai apklaustųjų tėvų mano, kad vaikų lytinio ugdymo problemą galėtų padėti įveikti ugdymo įstaigoje realizuojama lytinio ugdymo programa. Tėvai pasitiki mokykla, pasitiki mokyklos vykdomomis įvairiomis programomis. Pavyzdžiui, Japonijoje yra kuriamos nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems tokių klasių mokiniams individualios lytiškumo ugdymo programos, į kurių vykdymą įtraukiami ir tos klasės mokinių tėvai⁴⁸. Tokiu būdu sprendžiamos ne tik paauglių problemos šioje srityje, bet ir tėvai kartu įgyja žinių, kaip padėti įveikti jų vaikams šioje srityje kylančius sunkumus.

12 lentelė. Ar Jūs domėjotės savo vaiko elgesio pokyčiais mokykloje jo lytinės brandos periodu?

Ar Jūs domėjotės savo vaiko elgesio pokyčiais mokykloje jo lytinės brandos periodu?	Tėvų išsilavinimas				Viso: n
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	%	n	n
Taip	1	1	2	3	7
Ne	0	1	1	1	3
Negaliu atsakyti	1	0	1	2	4

Į klausimą „Ar Jūs domėjotės savo vaiko elgesio pokyčiais mokykloje jo lytinės

⁴⁸ „Sexual health and behavior of mentally retarded pupils in Japan“, TSUTSUMI Angela Aparecida, (Department of Pharmacology, School of Medicine, Tohoku University, Sendai 980-857, Japan. Oct. 2009, Volume 6, No.10 (Serial No.59) 64 p.

brandos periodu?“ gauti tokie rezultatai. 1 iš tėvų su aukštuoju išsilavinimu atsakė, kad domėjosi. Ir tik vienas respondentas negalėjo atsakyti, nes negalėjo prisiminti. Respondentai su aukštesniuoju išsilavinimu teigė, kad 1 iš jų domėjosi ir 1 – nesidomėjo. Respondentai su specialiuoju viduriniu išsilavinimu atsakė sekančiai: respondentai domėjosi, 1 respondentas nesidomėjo ir 1 respondentas negalėjo atsakyti. Tėvai su viduriniu išsilavinimu teigė, kad 3 tėvai domėjosi, 1 respondentų nesidomėjo (vienas iš tėvų su viduriniu išsilavinimu) ir 2 respondentai negalėjo atsakyti, nes taip pat neprisimena (2 tėvai iš 6). Galime teigti, kad 7 tėvai, nepriklausomai nuo išsilavinimo domėjosi savo vaiko elgesio pokyčiais mokykloje jo lytinės brandos periodu (7 tėvai iš 14); 3 tėvai iš 14 visiškai nesidomėjo ir 4 tėvai iš 14 negalėjo atsakyti. Galime teigti, kad tėvai per mažai bendradarbiavo su auklėtojais, pedagogais, psichologais, socialiniu darbuotoju, specialiaisiais pedagogais, mokytojų padėjėjais apie tai, kaip vyksta jų vaikų lytinė branda ir su kokiomis problemomis susiduria jų vaikai lytinės brandos metu. Vienam šios klasės paaugliui kilo problemos, kaip jam susirasti merginą. Jam ypatingai rūpėjo klausimas, kada jis galės vesti. Įsimylėdavo kai kurias mokytojas, ypač jaunesnes, ir apie savo meilę viešai skelbdavo visai klasei. Kitas paauglys tiesiog lietu mokytojas, kai bendraudavo su jomis. Likusieji paaugliai šiomis temomis mažai domėjosi ir tik šypsodavosi, išgirdę savo draugų problemas.

13 lentelė. Ar Jūsų vaikas klausia Jūsų jam rūpimais lytiškumo klausimais?

Ar Jūsų vaikas klausia Jūsų jam rūpimais lytiškumo klausimais?	Tėvų išsilavinimas				Viso:
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	n	n	n
Taip	2	1	3	5	11
Ne	0	1	1	1	3

Į klausimą „Ar Jūsų vaikas klausia Jūsų jam rūpimais lytiškumo klausimais?“ nepriklausomai nuo tėvų išsilavinimo teigiamai atsakė 10 tėvų. Tai sudaro 71,4% visų respondentų. Su keturiais tėvais vaikai šiomis temomis nesikalba. Tai sudaro 28,6% visų respondentų. Tėvai teigė, kad iškilusius intymius klausimus mergaitės daugiausia užduoda mamoms, o berniukai – tėvui. Tai yra natūralu ir suprantama. Juk ne visomis mergaitei aktualiomis intymiomis temomis tėvas yra pasirengęs laisvai kalbėtis. Taip pat ir berniukai ne visus klausimus gali užduoti mamoms. Todėl ir susidūrėme su tokiais apklausos rezultatais. Iš pokalbių su tėvais paaiškėjo, kad tėvai su aukštuoju išsilavinimu su savo vaikais kalbasi įvairiomis lytiškumo temomis, net ir intymiomis, nejausdami nepatogumo ar psichologinio diskomforto.

14 lentelė. **Su kokio amžiaus nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais vaikais reiktų kalbėti apie lytinį brendimą ir jo metu vykstančius pokyčius?**

Su kokio amžiaus nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais vaikais reiktų kalbėti apie lytinį brendimą ir jo metu vykstančius pokyčius?	Tėvų išsilavinimas				Viso:
	Aukštasis	Aukštesnysis	Specialus vidurinis	Vidurinis	
Skaičius/Procentai	n	n	n	n	n
7-11 m.	2	2	4	6	14
12-14 m.	2	2	4	6	14
15-18 m.	2	2	4	6	14
Visais amžiaus tarpsniais	2	2	4	6	14

Į klausimą „Su kokio amžiaus vaikais reiktų kalbėti apie lytinį brendimą ir jo metu vykstančius pokyčius?“ tėvai vieningai atsakė, kad visais amžiaus tarpsniais: respondentų. Iš pokalbio su tėvais paaiškėjo, kad ne visiems vaikams vienodai prasideda lytinė branda. Reikia atidžiai stebėti savo vaikus, jų vystymąsi. Per anksti pradėjus kalbėti šia tema, galima sukelti nereikalingą vaikų susidomėjimą savo kūnu, kitų žmonių nuogais kūnais. Todėl viskam yra savas laikas. Kaip aukščiau minėjome, A. Vingras (1995) teigia, kad lytiškumo klausimus reikėtų pradėti aiškinti tada, kai vaikai užduoda pirmąjį klausimą iš lyties sferos. Svarbu neprovokuoti, „kad vaikas pirma laiko nepradėtų domėtis seksualinėmis problemomis“ (Imelinskis, 1999: 18). Tėvų nuomone, jei vaikas pradeda lytiškai bręsti anksčiau, tai ir kalbėtis apie jo organizme vykstančius pokyčius reikia pradėti kalbėti anksčiau. Jei vaiko brendimas prasideda vėliau, su tokiu vaiku apie vaiko organizme vykstančius lytinio brendimo pokyčius reikia kalbėtis vėliau. Galima vaikui pateikti įvairios literatūros, prasidėjus jo lytinei brandai.

Tėvų požiūrio į vaikų lytiškumo ugdymo procesą apibendrinimas:

Ištirus nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių tėvų išsilavinimą, paaiškėjo, kad iš tyrime dalyvavusių tėvų dvi mamos turi aukštąjį išsilavinimą. 2 tėvų išsilavinimas yra aukštesnysis, 4 tėvų išsilavinimas yra specialusis vidurinis. Likusiųjų 6 tėvų išsilavinimas yra vidurinis. Pagrindinio išsilavinimo iš tėvų niekas neturi.

Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių vaikų lytiškumo ugdymu tėvai labai rūpinasi. Jie nori, kad jų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje būtų vykdomas visais įmanomais būdais. Tai lytiškumo ugdymo klasės valandėlės mokiniams, psichologo konsultacija mokiniams, pokalbiai apie vaiko higieną, kvieštis gydytojus specialistus, kurie galėtų paaiškinti skirtumus tarp berniukų ir mergaičių. Taip pat tėvai norėtų, kad per įvairių dalykų pamokas, prevencinę veiklą būtų ugdomas jų vaikų lytiškumas. Tačiau ir patiems tėvams šiuo klausimu labai reikalinga specialistų pagalba. Aišku, kad psichologo, klasės auklėtojo, socialinio pedagogo. Nepamaišytų ir paskaitų ciklas, kaip ugdyti paauglio su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumą. Juk ne visi tėvai yra psichologiškai pasiruošę (be diskomforto) atsakyti į jų

vaikams iškilusius klausimus apie lytiškumą, lytinį brendimą. Daugelis tokio amžiaus vaikų masturbuojasi ir ne visi tėvai supranta, kad tai yra natūralu.

2.2 Pedagogų požiūris į nežymiai sutrikusio intelekto negalės paauglių lytiškumo ugdymą (jo reikšmę, reikalingumą, organizavimą)

Šio tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, su kokiomis problemomis susiduriama Jonavos jaunimo mokykloje, įgyvendinant paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumo ugdymą (jo reikšmę, reikalingumą, organizavimą). Respondentai galėjo pasirinkti tinkamą variantą iš pateikto sąrašo arba įrašyti savo atsakymą, nurodydami problemą. Tuo tikslu buvo atlikta Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės narių, atsakingų už minėtos programos įgyvendinimą, anketinė apklausa. Anoniminės anketos buvo išdalintos mokyklos bendruomenės nariams tiesiogiai. Anketos buvo pateiktos Jonavos jaunimo mokyklos bendruomenės nariams (Priedas Nr. 3). Apklausoje dalyvavo 16 mokytojų dalykininkų, 5 specialieji pedagogai, 2 psichologai, 1 socialinis darbuotojas, 2 direktoriaus pavaduotojos, 1 gydomosios kūno kultūros specialistas, 5 mokytojų padėjėjos, dirbančios lavinamosiose klasėse.

15 lentelė. **Ar Jums teko dalyvautis seminaruose, kuriuose buvo mokoma, kaip dirbti ugdant paauglių, turinčių nežymiai sutrikusį intelektą, lytiškumą?**

Ar Jums teko dalyvautis seminaruose, kuriuose buvo mokoma, kaip dirbti ugdant paauglių, turinčių nežymiai sutrikusį intelektą lytiškumą?	Direktoriaus pavaduotojos (2)	Mokytojai dalykininkai (16)	Specialieji pedagogai (5)	Psichologai (2)	Socialinis darbuotojas (1)	Gydomosios kūno kultūros specialistas (1)	Mokytojų padėjėjos (5)	Viso: n
Skaičius/Procentas	n	n	n	n	n	n	n	n
Taip	2	3	5	2	1	1	0	14
Ne	0	13	0	0	0	0	5	18
Mūsų rajone tokie mokymo seminarai nebuvo organizuoti	2	16	5	2	1	1	5	32

14 iš 32 respondentų yra išklaušę mokymo kursą, kuriame buvo supažindinama, kaip dirbti su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymo programa. 21 iš 32 respondentų nėra išklaušę mokymo kurso (21 iš 32 apklaustųjų), kuriame buvo supažindinama, kaip dirbti su šia programa. Visi specialieji pedagogai 100% yra išklaušę tokios programos mokymus. Iš mokytojų dalykininkų tik 3 išklaušė šiuos mokymus. Tai biologijos, dorinio ugdymo ir gamtamokslinio ugdymo mokytojai.

Gaila, kad tokie mokymo kursai nebuvo organizuoti Jonavos rajono savivaldybėje, nors Jonavos mieste prie Jonavos suaugusiųjų švietimo centro veikia Kvalifikacijos kėlimo filialas, kuriame vyksta įvairūs kvalifikacijos kėlimo seminarai, paskaitos. Su tuo sutinka visi respondentai.

17 lentelė. Kokie lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo ir ugdymo procesą būdai, dirbant su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais, Jums yra priimtinausi?

Kokie lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo ir ugdymo procesą būdai, dirbant nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais, Jums yra priimtinausi?	Direktorius pavaduotojas (2)	Mokytojai dalykininkai (16)	Specialieji pedagogai (5)	Psichologai (2)	Socialinis darbuotojas (1)	Gydomosios kūno kultūros specialistas (1)	Mokytojų padėjėjos (5)
Skaičius/Procentas	n	n	n	n	n	n	n
Programos turinys integruojamas į visus mokomuosius dalykus	1	4	2	0	0	0	0
Programa integruojama į vieną ar kelis mokomuosius dalykus	2	16	5	2	1	1	5
Programos temos aptariamoms per klasės valandėles	2	16	5	2	1	1	5
Atskiros lytiškumo ugdymo programos temos vykdomos kaip projektai	2	12	4	2	1	1	4
Lytiškumo ugdymo programos temos nagrinėjamos Sveikos gyvensenos būrelių metu	2	16	5	2	1	1	5
Lytiškumo ugdymo programa jungiama su kitomis programomis	2	16	5	2	1	1	3
Lytiškumo ugdymo programai įgyvendinti skiriama papildoma valanda	2	13	5	2	1	1	4

Į klausimus „Kokie lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo ir ugdymo procesą būdai Jums yra priimtinausi?“, su teiginiu „Programos turinys integruojamas į visus mokomuosius dalykus“ sutiko 7 iš 32 respondentų. To mažiausiai norėtų mokytojai dalykininkai (4 iš 16). Mokytojai dalykininkai per pamokas taip pat turi dirbti dar ir su mokiniais, kuriems yra pritaikytos ir individualizuotos mokymo programos. Todėl dauguma mokytojų pritrūksta laiko integruoti mokinių lytiškumo ugdymo temas į savo pamokas. Be to ir ne visų pamokų temos tam tinka. Su teiginiu, kad Lytiškumo ugdymo programos temos turėtų būti aptariamoms per klasės valandėles sutinka 100% respondentų (32 iš 32 apklaustųjų). Kad lytiškumo ugdymo programa būtų integruojama į vieną ar kelis mokomuosius dalykus, su tuo sutinka 100% visų apklaustųjų respondentų (32 iš 32). Respondentų nuomone tam geriausiai tiktų biologijos, dorinio ugdymo pamokos. 26 iš 32 respondentų pritaria kad atskiros lytiškumo ugdymo programos temos vykdomos kaip projektai (26 iš 32 respondentų). Visi respondentų pritaria Lytiškumo ugdymo programų temų nagrinėjimui „Sveikos gyvensenos“ būrelių užsiėmimų metu. Lytiškumo ugdymo programos jungimui su kitomis mokykloje vykdomomis programomis pritaria 30 iš 32 respondentų. Kad Lytiškumo ugdymo programai įgyvendinti būtų skiriama papildoma valanda pritaria 28 iš 32 apklaustųjų.

Iš gautų apklausos rezultatų galime teigti, kad priimtinausias Lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimas nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems paaugliams Jonavos jaunimo mokykloje būtų lytiškumo ugdymo programos integravimas į vieną ar kelis

mokomuosius dalykus, lytiškumo ugdymo programos temų aptarimas per klasės valandėles ir lytiškumo ugdymo programų temų nagrinėjamas „Sveikos gyvensenos“ būrelių užsiėmimų metu. Dauguma pasisako ir už papildomos valandos skyrimą Lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimui. Tačiau tokių mokinių ugdymo programos ir taip yra perkrautos. Mokiniais su nežymiai sutrikusio intelekto negale prisidėtų dar viena papildoma pamoka. Nedidinant mokiniams skirtų pamokų skaičiaus, galima teigti, kad tada nukentėtų kiti mokomieji dalykai, nes jiems tektų mažinti savaitinį pamokų skaičių, kad mokinių krūviai išliktų nepakitę. Matyti, kad daugiau negu pusė (81,7%.) tiriamųjų pagrindine priemone, padėsiančia sėkmingai įgyvendinti Lytiškumo ugdymo programą, įvardija visų šiuo metu esančių prevencinių programų („Gyvenimo įgūdžių ugdymo“, „Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo“, „Smurto prevencijos“, „Sveikatos ugdymo“ ir pan.) apjungimą.

Dabartiniu metu (2014) LR Seime šia tema taip pat turėtų būti diskutuojama. Seimo narė socialdemokratė Marija Aušrinė Pavilionienė pasiūlė mokyklose įvesti lytinį ugdymą, siūlydama skirti tam vieną savaitinę valandą. Ji parengė ir Seimo posėdžių sekretoriatoje įregistravo Švietimo įstatymo pataisos projektą dėl lytinio ugdymo mokyklose. Pagal projektą, lytinis ugdymas – asmens teisės į galimybę pasiruošti savarankiškam gyvenimui realizavimas, suteikiant moksleiviui žinias apie lytiškumą, lytiškumo ir asmenybės formavimosi ryšį, lyčių bendravimą, lytinio smurto prevenciją, lytinę sveikatą, su lytiniu elgesiu susijusias rizikas. Lytinis ugdymas būtų vykdomas pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintą Lytinio ugdymo programą, kuri rengiama atsižvelgiant į Pasaulinės sveikatos organizacijos nustatytus standartus. „Įstatymo projekto tikslas – užtikrinti, kad visose mokyklose būtų vykdomos lytiškumo ugdymo programos ir visiems moksleiviams sudarytos sąlygos jose dalyvauti“, – aiškinamajame rašte tvirtina parlamentarė. Anot jos, įtvirtinus teisę į lytinį ugdymą, moksleiviai gaus mokslu grįstą informaciją apie lytinę brandą, lytiškumo ir asmenybės tapatybės formavimosi ryšį, apie lytinio bendravimo grėsmes.

„Igytos žinios didins paauglių atsakomybę už savo lytinę elgseną ir sveikatą. Turėtų mažėti paauglių nėštumų, abortų skaičius, mažiau jaunų žmonių užsikrėtusių lytiškai plintančiomis ligomis. Mažėtų lytinio smurto atvejų. Apibrėžus lytinio ugdymo sąvoka, bus išvengta valstybės lėšų švaistymo mokslinių reikalavimų neatitinkančių metodinių priemonių rengimui“, – teigia M.A. Pavilionienė (2014, p. 23). Pasak jos, šiuo metu lytinis ugdymas įstatymų lygiu nereguliuojamas, moksleivio teisė į lytinį ugdymą nėra įtvirtinta. 2007 metais švietimo ir mokslo ministro įsakymu yra patvirtinta Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, tačiau, anot parlamentarės, ji nėra sistemingai įgyvendinama ir parengta neatsižvelgiant į Pasaulio sveikatos

organizacijos rekomendacijos. Pernai 2013 m. švietimo ir mokslo ministras Dainius Pavalkis rekomendavo šią programą įtraukti į pagrindinio ir vidurinio ugdymo ugdymo planus.⁴⁹

19 lentelė. Kokius savo gebėjimus Jūs norėtumėte patobulinti, ugdant jaunuolių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumą?

Kokius savo gebėjimus Jūs norėtumėte patobulinti, ugdant jaunuolių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumą?	Direktorius pavaduotojas (2)	Mokytojai dalykininkai (16)	Specialieji pedagogai (5)	Psichologai (2)	Socialinis darbuotojas (1)	Gydomosios kūno kultūros specialistas (1)	Mokytojų padėjėjos (5)	Viso: n
Skaičius/Procentas	n	n	n	n	n	n	n	n
Gebėjimus pateikti žinias lytiškumo klausimais	2	16	5	2	1	1	5	32
Gebėjimus vertinti ugdytinių poreikius	2	16	5	0	0	0	5	28
Gebėjimus organizuoti ugdytinių veiklą	2	16	5	2	1	1	5	32
Gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti su ugdytinių šeimos nariais	2	10	5	1	0	1	5	24
Gebėjimus neįaučiant psichologinio diskomforto bendrauti lytiškumo temomis su ugdytiniais	2	16	5	0	0	1	5	29

Į trečią klausimą „Kokius savo gebėjimus Jūs norėtumėte patobulinti, ugdant jaunuolių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumą?“ respondentai atsakė sekančiai. Visi respondentai norėtų patobulinti savo gebėjimus pateikti žinias lytiškumo klausimais mokiniams. Gebėjimus vertinti ugdytinių poreikius norėtų patobulinti 28 iš 32 apklaustųjų. 4 respondentai mano, kad jiems pakanka žinių ir gebėjimų vertinti ugdytinių poreikius. Taip mano psichologai, socialinis darbuotojas, kineziterapeutas. Gebėjimus organizuoti ugdytinių veiklą norėtų patobulinti 100% respondentų, t.y. visi apklaustieji. Gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti su ugdytinių šeimos nariais norėtų patobulinti 24 iš 32 apklaustųjų. Patobulinti savo gebėjimus neįaučiant psichologinio diskomforto bendraujant lytiškumo temomis su ugdytiniais norėtų 29 respondentai. Tai labai uždara tema, kuria bendrauti su ugdytiniais ne visada yra malonu, todėl bendraujantis pedagogas jaučia diskomfortą.

⁴⁹ Prieiga per internetą <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/mokyklose-lytinis-ugdymas.d?id=64056488> Žiūrėta 2014- 02-23

20 lentelė. **Su kokiais sunkumais susiduriate savo darbe įgyvendinant lytiškumo ugdymo programą, dirbant su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais?**

Su kokiais sunkumais susiduriate savo darbe įgyvendinant lytiškumo ugdymo programą, dirbant su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais?	Direktoriaus pavaduotojos (2)	Mokytojai dalykininkai (16)	Specialieji pedagogai (5)	Psichologai (2)	Socialinis darbuotojas (1)	Gydamosios kūno kultūros specialistas (1)	Mokytojų padėjėjos (5)	Viso:
Skaičius/Procentas	n	n	n	n	n	n	n	n
Teorinių žinių ugdant nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumą trūkumas	2	16	5	1	1	1	5	31
Mokymo metodinės medžiagos stygius paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumo ugdymui	2	16	5	2	1	1	5	32
Atskiros pamokos skirtos lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimui nebuvimas	2	16	5	2	0	1	5	31
Laiko trūkumas dėstomo dalyko metu aiškinti lytiškumo klausimus nežymiai sutrikusio intelekto paaugliams	2	13	5	2	0	1	5	29
Nemanau, kad lytiškumo ugdymo programa reikalinga nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems paaugliams	0	0	0	0	0	0	0	0

Pastaba. Atsakant į šį klausimą galima buvo žymėti kelis atsakymų variantus.

Atsakant į šį klausimą apie „Teorinių žinių ugdant nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumą trūkumas“ nurodo visi 32 respondentai. 32 apklaustieji mano, kad „Mokymo metodinės medžiagos stygius paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumo ugdymui“ yra taip pat aktuali problema. Vertinant šiuos duomenis pagal tai, ko labiausiai trūksta mokyklos bendruomenės nariams pagal užimamas pareigas, išryškėja, kad daugiausia direktoriaus pavaduotojų nurodo, kad pagrindinė problema yra mokytojų teorinių žinių dirbant su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais lytiškumo ugdymo klausimais žinių trūkumas, mokytojams ir socialiniams pedagogams – mokymo metodinės medžiagos stygius paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumo ugdymui (mokytojai – 16, socialiniai pedagogai 5) ir nėra atskiros pamokos, skirtos Lytiškumo ugdymo programai įgyvendinti (atitinkamai 16 ir 5). Atsakymuose į atvirą klausimą apie problemas, su kuriomis susiduria ugdymo įstaiga, įgyvendindama Lytiškumo programą, tiriamieji atsakė, kad „žinių ir gebėjimų bent minimalių mokytojai turi, tačiau labai trūksta metodinių rekomendacijų, kaip kalbėti lytiškumo klausimais su mokiniais, turinčiais nežymiai sutrikusio intelekto negalę, „mokytojams per daug užkraunama, ir tai dar viena programa, kurią reikia integruoti“, „atskira pamoka būtų alternatyva, bet kokio dalyko sąskaita?“. Mokytojai dalykininkai yra ir taip apkrauti, nes turi klasėje dirbti su mokiniais, kuriems skirtos pritaikytos ir individualizuotos

programos. Tokių mokinių Jonavos jaunimo mokykloje yra daugiau kaip 30%. Matematikai, fizikai, kalbų mokytojai ir kiti jau neberanda laiko dėstomo dalyko metu aiškinti lytiškumo klausimus nežymiai sutrikusio intelekto paaugliams, lytiškumo ugdymo programai integruoti į savo mokomąjį dalyką per pamokas. Laiko trūkumą nurodo 13 mokytojų dalykininkų. Iš pokalbių su mokytojais, dauguma mano, kad Lytiškumo ugdymo programos kursas turėtų būti dėstomas atskirai berniukams ir mergaitėms, ir su berniukais turėtų kalbėti vyras, o su mergaitėmis – moteris. Šie tyrimo duomenys rodo, kad pedagogams trūksta didaktinės medžiagos, laiko stokos bei specialiųjų kompetencijų. Todėl būtų labai šaunu, kad būtų organizuoti mokytojų kvalifikacijos kėlimo kursai lytiškumo ugdymo tema kaip dirbti su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais, bei parengta mokomoji medžiaga, pritaikyta atskiroms mokinių amžiaus grupėms. Su teiginiu „Nemanau, kad lytiškumo ugdymo programa reikalinga nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems paaugliams“ nesutiko nei vienas iš respondentų. Tokia programa tikrai yra labai reikalinga, nes mokinių lytinė branda kasmet pasireiškia vis jaunesniame amžiuje. Šią programą ir jos įgyvendinimą mokykloje reikia nuolat tobulinti. Tai paaiškėjo iš disputų su pedagogais.

21 lentelė. Kas Jūsų nuomone lemia sėkmingą lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą, dirbant su paaugliais, turinčiais nežymiai sutrikusio intelekto negalę mokykloje?

Kas Jūsų nuomone lemia sėkmingą lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą, dirbant su paaugliais, turinčiais nežymiai sutrikusio intelekto negalę mokykloje?	Direktorius pavaduotojas (2)	Mokytojai dalykininkai (16)	Specialieji pedagogai (5)	Psichologai (2)	Socialinis darbuotojas (1)	Gydomosios kūno kultūros specialistas (1)	Mokytojų padėjėjos (5)	Viso:
Skaičius/Procentas	n	n	n	n	n	n	n	n
Prieinama mokymo metodinė medžiaga	2	16	5	2	1	1	5	32
Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas lytiškumo ugdymo srityje	2	16	5	2	1	1	5	32
Aktyvus tėvų dalyvavimas įgyvendinant lytiškumo ugdymo programą	2	16	5	2	1	1	5	32
Bendruomenės pritarimas ir palaikymas	2	16	5	2	1	1	5	32
Ugdymo įstaigos administracijos parama	2	16	5	2	1	1	5	32
Atskira pamoka, skirta lytiškumo ugdymo programai	2	16	5	2	1	1	5	32
Lytiškumo ugdymo programos integravimas į įvairius mokomuosius dalykus	1	4	2	1	1	1	3	13
Prevencinių programų apjungimas	1	3	2	2	1	1	2	14

Atsakydami į 5 klausimą „Kas Jūsų nuomone lemia sėkmingą lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą, dirbant su paaugliais, turinčiais nežymiai sutrikusio intelekto negalę, mokykloje?“ Atsakymai pasiskirstė taip. „Prieinama mokymo metodinė medžiaga“. Šios priemonės būtinumą vieningai akcentavo visi mokyklos bendruomenės specialistai 32 „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimą lytiškumo ugdymo srityje“ pasirinko taip pat 32 respondentų. „Aktyvus tėvų dalyvavimas įgyvendinant lytiškumo ugdymo programą“ pritarė 32 respondentų. Juk tėvai geriau žino, su kokiomis problemomis šioje srityje susiduria jų vaikai. Tačiau labai gaila, kad dalis mokinių tėvų yra socialiai remtini, kitus vaikus prižiūri močiutės, nes tėvai išvykę dirbti į užsienį. Daugiau kaip pusei mokyklos mokinių tėvai neturi jokio poveikio. Kitus vaikus augina globėjai, nes tėvai mirę arba jiems atimtos motinystės ir tėvystės teisės. Yra ir vaikų, kurie pasirinkę patys socialiai remtinų asmenų gyvenimo būdą. Ir čia beveik jokios poveikio priemonės jau nepadeda. Reikia džiaugtis tuo, kad dauguma tėvų labai rūpinasi vaikais, turinčiais nežymiai sutrikusio intelekto negalę.

Su teiginiu „Bendruomenės pritarimas ir palaikymas“ sutinka 32 respondentai. Bendras komandinis bendruomenės darbas yra atspirties taškas šioje ugdymo srityje.

„Atskiros pamokos, skirtos lytiškumo ugdymo programai“ įgyvendinti taip pat pritaria 32 respondentai. Kad lytiškumo ugdymą pagerins „Lytiškumo ugdymo programos integravimas į įvairius mokomuosius dalykus“ pritaria didesnė pusė respondentų. Tam mažiausiai pritaria mokytojai dalykininkai: tik 4 iš 16 apklaustųjų. Kad „Prevencinių programų apjungimas“ lemia sėkmingą lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą, dirbant su jaunuoliais, turinčiais nežymiai sutrikusio intelekto negalę pritaria 12 iš 32 apklaustųjų. Galima teigti, kad šių programų metu mokinių lytiškumo ugdymas negali būti pilnai įgyvendintas. Prevencinių programų renginiai vykdomi 1–2 kartus į mėnesį. Tai ir nepamokinė veikla ir veikla po pamokų, veikla pamokų metu. Tačiau siekiamo rezultato prevencinės programos neduos. Dabar tokių programų privalvota gana daug. Bet mokiniams lytinis brendimas nevyksta periodiškai. Tai pastovus procesas ir kartais mokiniui reikia atsakymo į iškilusį klausimą vos ne kiekvieną dieną. Todėl dauguma tokių mokinių lankosi pas psichologą vos ne kas antrą dieną. Ugdymo įstaigos administracijos paramos tikisi visi respondentai.

Visus šiuos tyrimų rezultatus lemia Jaunimo mokyklos specifika. Čia mokosi mokiniai, neturintys mokymosi motyvacijos, probleminio elgesio, nepritapę kitose mokyklose, iš socialiai remtinų šeimų. Šioje mokykloje jie jaučiasi „lygiaverčiai“, „savi“. Su jais čia bendraujama kitaip. Tai alternatyvaus ugdymo mokykla.

Pedagogų požiūrio į paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumo ugdymą (jo reikšmę, reikalingumą, organizavimą) anketinės apklausos apibendrinimas.

Mokykla yra pilnai apsirūpinusi techninėmis ugdymo priemonėmis, kurios leidžia organizuoti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale kokybiškesnį lytiškumo ugdymo procesą. Didžiausias vadovo ir jo komandos indėlis 2012 m. – intensyvus dalyvavimas vykdamas ES projektą „Jaunimo mokyklos aplinkos pritaikymas“ SUP mokiniams, jo įgyvendinimas jaunimo mokykloje. Kiekviena mokyklos klasė buvo aprūpinta įvairiomis ugdymui reikalingomis mokymo priemonėmis. Kiekviename kabinete yra multimedija, interaktyvios lentos, televizoriai, DVD grotuvai, muzikiniai centrai, spausdintuvai, kopijavimo aparatai, skaitytuvai. Kiekvienas mokytojas gavo po asmeninį nešiojamą kompiuterį, kurio pagalba jis gali ruošti ir lytiškumo ugdymo pamokoms. Kiekvienoje klasėje yra įrengta po 3–5 stacionarius kompiuterius, pajungtas internetas. Informacinių technologijų kabinetas yra pilnai aprūpintas pagal naujausius reikalavimus. Kiekviename kabinete mokinių poilsui yra įrengti minkštieji kampeliai. Mokiniams su intelekto negale sukomplektuotos mokymo priemonės smulkiajai motorikai vystyti. Mokyklos informacinis centras gavo daug vadovėlių specialiajam ugdymui. Mokiniams su negale yra įrengta masažinė vonia. Net ir ne visos ES specialios mokyklos turi tokias vonias. Pilnai įrengta ir aprūpinta priemonėmis kinezeterapeuto užsiėmimų salė. Mokykloje įrengta fitneso salė su naujausiais treniruokliais, kur mokiniai su nežymiai sutrikusio intelekto negale gali fiziškai tobulėti. Gautos kelios viryklės, kur mokiniai su nežymiai sutrikusio intelekto negale mokomi kulinarijos paslapčių. Gautos 5 siuvimo mašinos, overlokas, laidynės, lyginimo stalai. Čia mokiniai su nežymiai sutrikusio intelekto negale mokomi siūti. Technologijų kabinetas aprūpintas naujausiomis staklėmis ir darbo priemonėmis. Lytiškumo savybėms ugdyti mokiniai su nežymiai sutrikusio intelekto negale čia mokosi įvairiausių technologijų, įgydami tikslo siekimo, darbštumo, draugiškumo ir kitų jų lytiškumui būdingų savybių. Pasitelkiant šias visas mokymo priemones galima metodiškiau organizuoti lytiškumo ugdymo pamokas nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams.

Švietimo įstaigoje metodinės medžiagos SUP mokinių lytiškumui ugdyti vis tik dar labai trūksta. Ypač jaučiamas mokymo metodinės medžiagos stygius paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymui. Trūksta pedagoginės – psichologinės literatūros, kaip visapusiškai iširti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumą, jų brandos lygį, gebėjimus, susiformavusias jų lytiškumo savybes ir kaip toliau planuoti tokių paauglių lytiškumo ugdymo darbą. Kaip ugdyti mokinių su negale lytiškumą, kokias konkrečias poveikio priemones taikyti ugdant nežymiai sutrikusio intelekto mokinių lytiškumą, mokytojas turi pasitelkti savo vaizduotę, ieškoti medžiagos, kaip organizuoti lytiškumo ugdymo pamokėles.

Kadangi mokykloje lytiškumo ugdymo programa yra integruota į įvairius mokomuosius dalykus, neformalų ugdymą, prevencines programas, projektus, pedagoginis personalas turi dirbti kaip vieninga komanda, aptarti lytiškumo ugdymo gaires. Ne visi

mokytojai gali pamokose kalbėti šia tema. Todėl labai reikalingi mokinių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo seminarai mokytojams, kuriuose pedagogai galėtų įgyti patirties, kaip dirbti lytiškumo ugdymo srityje su tokios negalės vaikais. Ne paslaptis, kad mūsų mokykloje per mokslo metus 3–4 SUP turinčios merginos tampa nėščios. Jos pasigimdo ir kai kurios toliau mokosi. Tačiau dauguma jų meta mokslą, nes neturi noro toliau mokytis, reikia prižiūrėti vaiką. Tačiau tokio atvejo nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių tarpe nebuvo per visą mokyklos istoriją.

Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymas vyksta komandinio darbo principu. Kiekvienas komandos narys žino savo funkcijas, pareigas, galimybes: diagnostinė, įvertinimo, koordinacinė, vadybinė, korekcinė, ugdomoji, konsultacinė, šviečiamoji, inovacijų, profesinio kuravimo, tiriamoji, įgalinimo, prevencinė. Jiems visiems vadovauja VGK.

Pedagoginiam personalui labai trūksta gebėjimų, kaip pateikti žinias lytiškumo klausimais paaugliams su nežymiai sutrikusio intelekto negale, gebėjimų vertinti ugdytinių su nežymiai sutrikusio intelekto negale poreikius, gebėjimų organizuoti tokių ugdytinių veiklą, gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti su ugdytinių šeimos nariais, gebėjimų nejaučiant psichologinio diskomforto bendrauti lytiškumo temomis su ugdytiniais. Pedagogų švietimui ugdant vaikų su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumą labai reikalingos papildomos žinios, kurių jie galėtų gauti šia tema organizuojamuose apmokymuose. Dauguma tyrime dalyvavusių pedagogų pasisako už atskiros valandos įvedimą, ugdant SUP mokinių lytiškumą. Lytiškumo ugdymo integravimas į dalykų pamokas, prevencinę ir projektinę veiklą, neformalų ugdymą neduoda laukiamo rezultato.

3 NEŽYMIAM SUKURKUSIO INTELEKTO NEGALĘ TURINČIŲ PAAUGLIŲ LYTIŠKUMO BRANDOS TYRIMAS

Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo specifiškumas reikalauja psichologinio pedagoginio tyrimo, kurio tikslas yra nustatyti šių paauglių mokymosi sunkumų priežastis, elgesio problemas ir socialinę adaptaciją. Nustatyti šias priežastis gali padėti individualus požiūris į paauglį. Atliekant tyrimą ir atsižvelgiant į paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo specifiką tyrime mes taip pat naudojome ir metodus, kurie remiasi Zabramnoy (2006) mokymo principais. Pagrindinis principas, kuriuo vadovaujamasi – **socialinio humanizmo principas**. Jo esmė yra ta, kad sudaryti kiekvienam paaugliui būtinas sąlygas, kuriose jis galės maksimaliai išvystyti savo gebėjimus. Šis principas reikalauja gilaus ir kruopštaus paauglio tyrimo, ieškoti būdų ir priemonių, kaip įveikti sunkumus jo vystymosi kelyje. (Levčenko, Zabramnaja, Dobrovolskaja, 2006). Būtinasis principas paauglių tyrime yra **kompleksiškumas**. Šis principas įpareigoja atsižvelgti į bendrus paauglių tyrimų rezultatus, kurie gaunami iš įvairių vaikų tiriančių specialistų: gydytojų, logopedų, specialiųjų pedagogų, psichologų (Levčenko, Zabramnaja, Dobrovolskaja, 2006). Tyrimuose taip pat labai svarbu remtis **išsamiu ir visapusišku paauglio tyrimo** principu. Tai reiškia paauglio pažintinės ir komunikacinės veiklos tyrimą, paauglio emocinio stabilumo ir valingo elgesio nustatymą. Taip pat atsižvelgiama ir į paauglių fizinę būklę, kuri gali reikšmingai paveikti formuojant jų protinius gebėjimus.

Kalbant apie tyrimo vientisumą ir išbaigtumą, reikia nepamiršti, kad protinis paauglio vystymasis nėra paprasta suma atskirų, izoliuotų vaiko gebėjimų plėtra, todėl mes negalime daryti išvadų apie paauglio suvokimo, atminties ir kitų protinių funkcijų vystymąsi.

Kompleksinio tyrimo metu privaloma palyginti visus gautus duomenis apie atskirų paauglio psichikos procesų, emocijų, valios, elgesio ir fizinės būklės ypatumus.

Taip pat svarbią reikšmę turi ir paauglių tyrimo **dinamiškumo principas**. Šis principas reiškia tai, kad tyrimo metu yra svarbu apsvarstyti ne tik tai, ką paaugliai žino ir gali atlikti tyrimo metu, bet ir jų gebėjimą mokytis. Šio principo esmė yra Vygotsky teorija apie vaiko „artimiausio vystymosi zoną“, jų potencialių gebėjimų išvystymą mokymosi metu (Taranova, 2003).

Mes pasirinkome tyrimo metodus, atitinkančius nežymiai sutrikusį intelektą turinčių paauglių psichines ir fiziologines savybes pagal jų amžių.

3.1 Tyrimo metodika ir kontingentas

Darbe panaudota tyrimo metodika tausoja nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių fizinę ir dvasinę sveikatą ir suteikia galimybę toliau plėtoti individualią

lytiškumo ugdymo veiklą šioje paauglių grupėje.

Paauglių lytiškumo suvokimui nustatyti, mes pasirinkome šiuos tyrimo metodus:

1. Piešimo testą, „Nupiešk savo ir priešingos lyties žmogų“.
2. Paauglių lytį atitinkančios elgsenos nustatymui skirtas testas „Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale vaidmenų pasiskirstymas pagal lytį“.
3. Paaugliams skirtas tyrimas „Tiriamųjų respondentų žinios seksualinių santykių srityje“.
4. Lyties atitikimui nustatyti klausimynas „Kas esu aš?“.

Tyrimė dalyvavo 7 paaugliai (2 mergaitės ir 5 berniukai) turintys nežymiai sutrikusį intelektą. Jie visi mokosi pagal pagrindinio ugdymo programą 7–10 klasėse ir yra pilnai integruoti į bendrojo lavinimo ugdymo procesą.

1. Piešimo testas, skirtas nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems paaugliams „Nupiešk savo lyties ir priešingos lyties žmones“ (Priedas Nr. 5)

Machover K. 1986 sukurtas tyrimas remiantis Goodenough F. teorija⁵⁰. Šio tyrimo metodo tikslas – atskleisti ugdytinio su nežymiai sutrikusio intelekto negalę požiūrį į vyriškos ar moteriškos lyties asmenį per pavaizduotų lytiškumo skirtumų sumą, pavaizduotą serijoje ugdytinių piešinių. Ši užduotis ugdytinių yra atliekama individualiai.

Prieš pateikiant piešimo testą su ugdytiniais reikia surengti nedidelę diskusiją, parengtą „klausimo – atsakymo“ forma:

1. Kokios lyties žmogus tu esi?
2. Tu berniukas ar mergaitė?
3. Jei berniukas, tada esi vyriškos lyties. Kokia bus priešinga tau lytis?

Nurodymai:

1. Nupiešk savo lyties žmogų: – su drabužiais.
2. Nupiešk priešingos lyties žmogų: – su drabužiais.

Atliekant šį piešimo testą būtina išsiaiškinti, ar nežymiai sutrikusio intelekto negalės paaugliui suprantama užduotis. Piešimo testo atlikimo laikas nėra ribojamas, tačiau duoti papildomus nurodymus testo atlikimo metu nėra pageidautinas.

Vertinant ugdytinio piešimo testo atlikimą reiktų atsižvelgti į abu piešinukus, ar jie atitinka ugdytinio lyties žmogaus požymius ir ar atitinka priešingos lyties žmogaus požymius. Testas įvertinamas pagal tokius kriterijus:

1. Ar paveikslėlyje pavaizduota figūra atitinka tos lyties žmogaus figūrą.
2. Ar drabužiai ir jų priedai atitinka nupieštos lyties požymius.

⁵⁰ <http://vsetesti.ru/442/> Prieiga per internetą, žiūrėta 2014- 02- 12.

3. Ar šukuosena atitinka lytį.
4. Ar yra nupiešti antriniai lyties požymiai.

Eilė požymių, kurie padeda įvertinti nupieštos lyties tapatybę:

- Veidas – bendravimo simbolis; ugdytinis, kuris piešia veido bruožus neišreikštai, turi problemų bendravimo srityje, ir priešingai, jei visi veido bruožai yra aiškūs ir ryškūs, tai yra didelio susidomėjimo požymis.

- Akys – gražios akys, ilgos blakstienos – estetinių polinkių, moteriškumo požymiai. Mergaitėms tai reiškia – lytiškumo identiteto požymius.

- Lūpos – seksualinės sferos simbolis. Nupieštos putlios mergaitės lūpos – lytiškumo identiteto požymis.

Piešinių vertinimo kriterijai

1. Nupieštos figūros atitikimas lyties požymiams: siauri pečiai (moteriškos lyties identitetas), platūs pečiai (vyriškos lyties identitetas), talijos susiaurinimas, suapvalinti klubai (moteriškos lyties identitetas).
2. Drabužiai atitinkantys lytinius požymius: suknelė, sijonas, megztukas (moteriškos lyties identitetas). Kelnės, marškinėliai, šortai (vyriškos lyties identitetas).
3. Šukuosena pagal lyties požymius: kasos, ilgi plaukai ar įvairūs plaukų aksesuarai (moteriškos lyties identitetas) arba tik trumpų plaukų kirpčiukai (vyriškos lyties identitetas).
4. Antriniai lyties požymiai: (krūtinės) vaizdavimas (moteriškos lyties identitetas); ūsų, barzdos piešimas (vytiškos lyties identitetas).
5. Papildomi taškai yra skiriami, nurodžius lyties identifikavimo požymius: gražios akys, ilgos blakstienos, putlios lūpos, aiškiai nupiešti veido bruožai, atitinkanti lytį žmogaus figūra.

2. Paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytį atitinkančio elgesio tyrimo metodika pagal Zritnevą E.I. (1995)

Tyrimo tikslas: nustatyti, ar turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę tam tikros lyties ugdytinio elgesys atitinka jo lytį ir kokie elgesio nukrypimai dominuoja. Klausimynas parengtas buvo pedagogams ir mokytojams, į kurį įtraukti klausimai, susiję su:

- ✓ Lytį atitinkančio elgesio dominavimas (pasirenkant veiksmus, atitinkančius lyties identitetą, siekimas pakeisti išvaizdą: apsirengiant priešingos lyties drabužiais, elgesio manieros).
- ✓ Bendravimo būdai su bendraamžiais ir suaugusiais.
- ✓ Elgsenos stiliai: moteriškas ar vyriškas.
- ✓ Susidomėjimas lytiniais skirtumais.

Lytį atitinkančio elgesio septyni vertinimo kriterijai:

1. Vaidmenų pasirinkimas žaidimuose, tai yra, jei vaidmuo atitinka lytį (mergaitės – mamos, dukros, mokytojos, berniukai – tėčiai, kariai) –plius 1 balas, jei ne – minus 1 balas).
2. Žaidimų ir veiklos pasirinkimas, atitinkančių ugdytinio lytį (mergaitės – siuvinimas, mezgimas; berniukai – konstravimas, sportas) – plius 1 balas, neatitinkanti lytį veikla – minus 1 balas; neišreikštas vyriškas ar moteriškas elgesys – 0 balų.
3. Susidomėjimas priešinga lytimi (paprastai tai yra būdinga brendimo metu), atsižvelgiant į interesų buvimą atveju – plius 1 balas; nebuvimo atveju – minus 1 balas; neišreikštas interesas – 0 balų.
4. Siekimas pakeisti savo išvaizdą. Yra atsižvelgiama į pasitenkinimą savo išvaizda, drabužiais, plaukais, atitinkančiais lytį; Taip – plius 1 balas, ne – minus 1 balas, neišreikštas – 0 balų.
5. Ar gėdijasi dėl vyriškų ar moteriškų lyties požymių: ne – 1 balas; taip – minus 1 balas.
6. Elgesio stilius. Vyriškumo ar moteriškumo dominavimas vertinamas atsižvelgiant į ugdytinio lytį: atitinka – plius 1 balas; neatitinka – minus 1 balas; neišreikštas – 0 balų.
7. Susidomėjimas nuogu kūnu (savo ar kitų). Susidomėjimo buvimas – plius 1 balas, ne – minus 1 balas.

Atskirai nagrinėjami kriterijai:

Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčio ugdytinio bendravimo su suaugusiais būdai: siekia jų dėmesio, šilumos. Tai rodo ugdytinio atvirumą.

3. Klausimynas mokiniams „Tiriamųjų respondentų žinios seksualinių santykių srityje“. (7–10 klasės). (Priedas Nr. 4)

Tikslas: gauti informaciją apie mokinių žinias seksualinių santykių srityje.

4. Klausimynas „Kas esu aš?“

Klausimyną parengė Kunas M. ir Makpartland T.M. (1995). Klausimynas yra naudojamas siekiant nustatyti lytiškumo savybių vaidmenį savęs „aš“ kontekste.

Nurodymai: atsakykite nuoširdžiai, taip kaip atsakytumėte sau. Rašykite atsakymus tokia tvarka, kokia jums ateina iš pirmo karto ir nesirūpinkite, ar teisingai atsakėte. Iš viso 20 atsakymų. Prašome nurodyti savo lytį ir amžių.

Vertinimo kriterijai:

- Šeimos ir tarpasmeniniai vaidmenys (aš esu mama, žmona, sūnus, dukra, draugas ir t.t.).
- Profesiniai vaidmenys (aš sportininkas, mokinys, ir t.t.).
- Kiti socialiniai vaidmenys laisvalaikio srityje (esu kolekcionierius, žvejys, skaitytojas, žiūrovas, ir t.t.).

Šie kriterijai įvertina ir sudaro socialinės identifikacijos tiriamųjų esmę.

Sekantys vertinimo kriterijai skirti nustatyti ugdytinio asmens tapatybės komponentus:

- moteriškos savybės (bruožai tradiciškai būdingi moterims: esu rūpestinga, jautri, priklausoma ir t.t.);
- vyriškos savybės (bruožai stereotipiškai siejami su vyro savybėmis: aš esu stiprus, drąsus, siekiantis tikslo ir t.t.);
- Neutralūs asmenybės bruožai (esu linksmas, geras, darbštus ir kt.)

Taigi, mūsų pasirinkti metodai padės mums nustatyti: nežymiai sutrikusio intelekto paauglių asmens lytiškumą. Nustatant lytiškumo brandą pagal piešinius ir klausimynus, padės nustatyti ugdytinių elgesio atitiktį savo lyčiai ir jų domėjimosi seksu ypatumus. Visa tai leis planuoti lytiškumo ugdymo veiklos planą, individualiai taikyti jį pagal ugdytinių išsivystymo ypatumus ir nustatyti ugdytinių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytinio ugdymo perspektyvas.

3.2 Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumo ugdymo švietimo įstaigoje tyrimo rezultatai

Žemiau pateikiame tyrimo rezultatų analizę. Mokiniam buvo pasiūlyta nupiešti savo lyties ir priešingos lyties žmones.

Piešimo testo „Nupiešk savo lyties ir priešingos lyties žmones“ rezultatai (Priedas Nr. 5)
22 lentelė. **Atlikto piešimo testo tyrimų apie savo ir priešingos lyties asmenį rezultatai**

Vertinimo kriterijus	1	2	3	4	5
B1	ne	ne	taip	ne	ne
B2	taip	taip	taip	ne	taip
B3	ne	taip	ne	ne	ne
B4	taip	taip	taip	taip	taip
B5	ne	taip	taip	ne	ne
M1	taip	taip	taip	taip	taip
M2	taip	taip	taip	ne	taip

Piešimo testo vertinimo kriterijai:

1. Nupieštos figūros atitikimas lyties požymiams: siauri pečiai (moteriškos lyties identitetas), platūs pečiai (vyriškos lyties identitetas), talijos susiaurinimas, suapvalinti klubai (moteriškos lyties identitetas).
2. Drabužiai atitinkantys lytinius požymius: suknelė, sijonas, megztukas (moteriškos lyties identitetas). Kelnės, švarkas (vyriškos lyties identitetas).
3. Šukuosena pagal lyties požymius: ilgi plaukai ar įvairūs plaukų aksesuarai (moteriškos lyties identitetas) arba tik trumpų plaukų kirpčiukai (vyriškos lyties identitetas).
4. Antriniai lyties požymiai: (krūtinės) vaizdavimas (moteriškos lyties identitetas), ūsų, barzdos vaizdavimas (vyriškos lyties identitetas).
5. Papildomi taškai yra skiriami, nurodžius lyties identifikavimo požymius: gražios akys,

ilgos blakstienos, putlios lūpos, raudoni skruostai, aiškiai nupiešti veido bruožai.

23 lentelė. Piešimo testo vertinimo kriterijai

Vertinimo kriterijus	Nupieštos figūros atitikimas lyties požymius	Drabužių atitikimas lyties požymius	Šukuosenos atitikimas lyties požymius	Antriniai lyties požymiai	Gražios akys, ilgos blakstienos, putlios lūpos, aiškiai nupiešti veido bruožai
B1	1	0	1	0	0
B2	1	1	1	0	1
B3	0	1	0	0	0
B4	0	1	0	1	1
B5	0	1	1	0	0
M1	1	1	1	0	0
M2	1	1	1	1	1
Viso balų	4	6	5	2	3
%	57%	86%	71%	29%	43%

Išanalizavus testo rezultatus, matome, kad tik 4 iš 7 tiriamų šios klasės paauglių nupiešė vyriškos ir moteriškos lyties individus su jų lytį atitinkančia figūra teisingai. 3 iš 7 tiriamųjų nupiešė vyriškos ir moteriškos lyties individų figūras vienodas. Tai rodo nepilnai susiformavusį požiūrį į savo ir priešingos lyties individų figūrą.

Geriausiai atitiko žmogaus lytį nupieštų individų drabužiai. Net 6 iš 7 tiriamųjų teisingai nupiešė moteriškos ir vyriškos lyties individų drabužius.

Šukuosenos taip pat neblogai atitiko nupieštų individų lytį. 5 iš 7 tiriamųjų teisingai nupiešė atitinkamos lyties individų šukuosenas. Vyriškos ir moteriškos lyties individai 5 tiriamųjų paauglių buvo nupiešti su jų lytį atitinkančiais plaukais (trumpi ir ilgi plaukai).

Blogiausias rezultatas gautas piešiant antrinius lyties požymius. Tik mažiau kaip trečdalis nupiešė antrinius lyties požymius (moterims nupiešė krūtinę tik 2 tiriamieji, vyrams ūsus – 2 tiriamieji).

3 iš 7 tiriamųjų aiškiai nupiešė vyriškos ir moteriškos lyties individų veido bruožus. 4 iš 7 tiriamųjų veido bruožus pavaizdavo neišreikštai. Kaip aukščiau buvo rašyta, veidas – bendravimo simbolis; ugdytinis, turintis nežymiai sutrikusio intelekto negalę, kuris piešia veido bruožus neišreikštai, turi problemų bendravimo srityje, ir priešingai, jei visi veido bruožai yra aiškūs ir ryškūs, tai yra didelio susidomėjimo požymis. Galime teigti, kad daugiau nei pusė ugdytinių turi problemų bendraujant su kitais žmonėmis. Taip ištikrųjų ir yra. Kiekvienas ugdytinis turi savo pasirinktą erdvę, t.y. savo kampelį klasėje, koridoriuje pertraukų metu, kuriame ir praleidžia daugiausia laiko.

Apibendrinimas: iš atlikto tyrimo pagal šią metodiką, galime spręsti, kad tiriamųjų paauglių grupėje nepilnai susiformavęs požiūris į vyriškos ir moteriškos lyties individų

kūno skirtumus.

Paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytį atitinkančio elgesio tyrimo metodika pagal E.I. Zritnevą (2001)

24 lentelė. **Paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytį atitinkančio elgesio tyrimo rezultatai**

Klausimo Nr.	B1	B2	B3	B4	B5	M1	M2	Bendras rezultatas
1. Žaidimuose pasirinktas vaidmuo atitinka lytį	1	1	1	1	1	1	1	7 iš 7
2. Žaidimų ir veiklos pasirinkimas, atitinkančių ugdytinio lytį	0	1	1	0	1	1	1	5 iš 7
3. Susidomėjimas priešinga lytimi	1	1	1	1	1	1	1	7 iš 7
4. Siekimas pakeisti savo išvaizdą	0	1	0	1	0	1	1	4 iš 7
5. Nesigėdija dėl vyriškų ar moteriškų lyties požymių	1	0	0	1	1	0	1	4 iš 7
6. Vyriškumo ar moteriškumo dominavimas vertinamas atsižvelgiant į ugdytinio lytį	1	1	1	1	1	0	1	6 iš 7
7. Susidomėjimas nuogu kūnu (savo ar kitų)	1	1	1	1	1	0	1	6 iš 7

Sekančio tyrimo metodikos tikslas iširti tiriamųjų ugdytinių elgesio ir vaidmenų pasiskirstymą pagal lytį.

25 lentelė. **Tiriamųjų vaidmenų pasiskirstymo pagal lytį žaidimuose ir veikloje vertinimas ir rezultatai:**

Eil. Nr.	Tiriamųjų vaidmenų pasiskirstymo pagal lytį žaidimuose ir veikloje vertinimas	Rezultatai
1	Vaidmenų pasirinkimas žaidimuose, tai yra, jei vaidmuo atitinka lytį (mergaitės – mamos, dukros, mokytojos, berniukai – tėčiai, kariai) – plus 1 balas, jei ne – minus 1 balas)	100% (7 respondentai iš 7 tiriamųjų).
2	Žaidimų ir veiklos pasirinkimas, atitinkančių ugdytinio lytį (mergaitės – siuvinimas, mezgimas; berniukai – konstravimas, sportas) – plus 1 balas, neatitinkantis lytį veikla – minus 1 balas; neišreikštas vyriškas ar moteriškas elgesys – 0 balų;	71% (5 respondentai iš 7 tiriamųjų).
3	Susidomėjimas priešinga lytimi (paprastai tai yra būdinga brendimo metu), atsižvelgiant į interesų buvimą atveju – plus 1 balas; nebuvimo atveju – minus 1 balas; neišreikštas interesas – 0 balų.	100% (7 respondentai iš 7 tiriamųjų).
4	Ar gėdijasi dėl vyriškų ar moteriškų lyties požymių: ne – 1 balas; taip – minus 1 balas.	57% (4 respondentai iš 7 tiriamųjų).
5	Elgesio stilius. Vyriškumo ar moteriškumo dominavimas vertinamas atsižvelgiant į ugdytinio lytį: atitinka – plus 1 balas; neatitinka – minus 1 balas; neišreikštas – 0 balų.	57% (4 respondentai iš 7 tiriamųjų).
6	Elgesio stilius. Vyriškumo ar moteriškumo dominavimas vertinamas atsižvelgiant į ugdytinio lytį: atitinka – plus 1 balas; neatitinka – minus 1 balas; neišreikštas – 0 balų.	86% (6 respondentų elgesio stilius iš 7 tiriamųjų atitinka jo lytį).
7	Susidomėjimas nuogu kūnu (savo ar kitų). Susidomėjimo buvimas – plus 1 balas, ne – minus 1 balas.	86% (6 respondentai iš 7 tiriamųjų domisi nuogu kūnu).

Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale vaidmenų pasiskirstymas pagal lytį.

Išanalizavus anketų tyrimo rezultatus galima teigti, kad:

1. Visų tirtųjų respondentų pasirinkta veikla atitinka jų lytį.
2. Visi 7 paaugliai domisi priešingos lyties asmenimis.
3. 6 paaugliai iš 7 nesigėdija savo kūniško brendimo požymių.
4. Beveik visi mokiniai rūpinasi savo išvaizda, apranga, šukuosena.
5. Vieno iš tirtųjų mokinių elgesio stilius neatitinka jo lytį (1 iš 7).
6. Domėjimasis priešingos lyties antriniais lytiniais požymiais: išryškėjo, kad 6 paaugliai domisi ir 1 paauglys tuo nesidomi.

Iš šio tyrimo rezultatų analizės galime teigti, kad dar ne visi tirtieji paaugliai turi

susiformavę jų lytį atitinkančias elgesio manieras.

Klausimynas 7–10 klasių paaugliams su nežymiai sutrikusio intelekto negale (Priedas Nr.4)

26 lentelė. Tiriamųjų respondentų žinios seksualinių santykių srityje

Klausimo eil. Nr.	B1	B2	B3	B4	B5	M1	M2
1	b	a	b	b	a	a	a
2	b	b	b	a	b	b	b
3	a	a	g	g	a	a	a
4	taip, galima užsikrėsti nuo kito žmogaus	ne	taip, galima pražudyti jausmus ir sveikatą	ne	taip, nes galima įsimylėti	taip, nes galima pasigimdyti i vaiką	ne
5	d	b	b	d	b	d	d
6	b	b	b	b	b	b	b

Šio tyrimo metodo tikslas išsiaiškinti paauglių žinias seksualinių santykių srityje.

Patys populiariausi atsakymai:

1. a – asistavimas, b – seksas
2. b – iš pokalbių su bendraamžiais
3. a – iš įdomumo
4. ne, galima užsikrėsti nuo kito žmogaus, taip, galima pagimdyti vaiką
5. d –ne, nereikalingas
6. b –ne

Išvados: išanalizavus šios anketos duomenis, galima teigti, kad:

1. Dauguma respondentų neskiria žodžių „seksas“ ir „asistavimas“ reikšmių.
2. Dauguma paauglių apie lytinius santykius sužinojo iš pokalbių su draugais.
3. Dauguma paauglių mano, kad jaunimas ankstyvą lytinį gyvenimą pradeda iš susidomėjimo.
4. Tiriamieji paaugliai žino, kokių pasekmių galima sulaukti dėl ankstyvų lytinių santykių.
5. Didžioji dauguma paauglių mano, kad šia tema atskira pamoka jiems nereikalinga.
6. Nė vienas iš 7 paauglių dar nebuvo turėjęs lytinių santykių.
7. Atlikus paauglių apklausą pagal šią metodiką, galime teigti, kad paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale šios srities žinios yra labai skurdžios, jie nepateikia įtikinamų atsakymų. Dauguma paauglių apie lytinius santykius sužinojo iš savo bendraamžių draugų. Iš to galima teigti, kad jų žinios apie seksą yra netikslios ir iškreiptos.
8. Neatsižvelgiant į tai, kad ši tiriamųjų paauglių grupė turi kažkokių tai šios srities gyvenimiškų žinių faktų, susijusių su lytiškumu, jie turi tam tikrų žinių apie kai kurias seksualinio elgesio

formas (švelnumas, prisilietimas, apkabinimas, bučiniai). Tačiau jų žinios labai paviršutinės, nėra gilos.

9. Šiai paauglių grupei, turinčiai nežymiai sutrikusio intelekto negalė būtina psichologo, socialinio darbuotojo, mokytojų, specialiųjų pedagogų pagalba ugdamt jų lytiškumą.

Klausimynas „Kas esu aš?“

Nurodymai: atsakykite nuoširdžiai, taip kaip atsakytumėte sau. Rašykite atsakymus tokia tvarka, kokia jums ateina iš pirmo karto ir nesirūpinkite, ar teisingai atsakėte. Iš viso 20 atsakymų. Prašome nurodyti savo lytį ir amžių.

Vertinimo kriterijai:

- Šeimos ir tarpasmeniniai vaidmenys (aš esu mama, žmona, sūnus, dukra, draugas ir t.t.);
- Profesiniai vaidmenys (aš sportininkas, darbininkas, mokinys, ir t.t.);
- Kiti socialiniai vaidmenys laisvalaikio srityje (esu kolekcionierius, žvejys, skaitytojas, žiūrovas, ir t.t.).

Šie kriterijai įvertina socialinės identifikacijos tiriamųjų esmę.

Sekantys vertinimo kriterijai nustato ugdytinio asmens tapatybės komponentus:

- moteriškos savybės (bruožai tradiciškai būdingi moterims: esu rūpestinga, jautri, priklausoma ir t.t.);
- vyriškos savybės (bruožai stereotipiškai siejami su vyro savybėmis: aš esu stiprus, drąsus, siekiantis tikslo ir t.t.);
- Neutralūs asmenybės bruožai (esu linksmas, geras, darbštus, nuoširdus ir kt.)

Taigi, mūsų pasirinkti metodai padės mums nustatyti: sutrikusio intelekto paauglių asmens lytiškumą, nustatant lytiškumo bruožus, pavaizduotus piešiniuose, kuriuos ugdytiniai nupiešė, padės nustatyti elgesio atitiktį savo lyčiai ir paauglių domėjimosi seksu ypatumus. Visa tai leis planuoti lytiškumo ugdymo veiklos planą, individualizuojant jį pagal ugdytinių išsivystymo ypatumus.

27 lentelė **Kas aš esu?**

Klausimo eil. Nr.	B1	B2	B3	B4	B5	M1	M2
Šeimos tarpasmeniniai vaidmenys (mama, dukra, tėtis, sūnus)	1	1	1	2	4	2	1
Profesiniai vaidmenys (sportininkas, šokėjas, dinininkas, mokinys)	0	1	1	3	1	2	1
Socialiniai vaidmenys (kolekcionierius, žvejys, skaitytojas, žiūrovas)	0	0	3	1	1	1	0
Moteriškos savybės (rūpestinga, jautri, priklausoma)	0	1	0	1	5	5	1
Vyriškumo savybės (stiprus, drąsus, siekiantis tikslo)	6	4	0	0	1	3	0
Neutralūs asmenybės bruožai (linksmas, geras, nuoširdus, darbštus)	13	8	9	12	8	6	6

Pagal gautus tyrimo rezultatus, galima nustatyti lyties charakteristikas, paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale savojo „aš“ kontekste. Galime teigti, kad šios grupės jaunuolių vyriškos ir moteriškos savybės silpnai išreikštos, paaugliai ne visai žino vyriškus ir moteriškus vaidmenis šeimoje, vyrams ir moterims būdingus bruožus. Dviejų tiriamųjų jaunuolių vyriškos savybės prilyginamos nuliui, tačiau viena iš merginų turi daugiau vyriškų nei moteriškų savybių. Pas visus jaunuolius pagrinde dominuoja neutralios savybės (linksmas, geras, darbštus). Galime spręsti, kad jaunuoliai dar nėra įgiję savojo lytiškumo brandos.

Paauglių respondentų su nežymiai sutrikusio intelekto negale tyrimo išvados:

1. Tirtos grupės jaunuoliai neturi susiformavusio požiūrio į vyriško ir moteriško kūnų skirtumus (nesugeba teisingai nupiešti vyriško ar moteriško kūno figūros).
2. Šios grupės jaunuoliai neturi pilnai savo susiformavusio požiūrio ir nuomonės į vyriško ir moteriško elgesio manieras, atitinkančias jų lytį.
3. Tiriamųjų paauglių žinios apie ankstyvą lytinį gyvenimą yra labai skurdžios, paviršutinės. Jie nesugeba duoti įtikinančių atsakymų į pateiktus klausimus. Dauguma paauglių apie lytinius santykius sužinojo iš savo bendraamžių, todėl jų žinios netikslios ir iškreiptos.
4. Šie paaugliai turi žinių užuomazgų, kažkokios informacijos apie santykius su kitos lyties atstovais: švelnumas, apkabinimas, prisiglaudimas, paglostymas, bučiniai. Ir šios jų žinios yra labai paviršutinės.
5. Šiai paauglių grupei būtina psichologo, socialinio darbuotojo, mokytojų, specialiųjų pedagogų, tėvų pagalba ugdant jų lytiškumą ir realizuojant jį gyvenime. Be pagalbos jų lytiškumas nebus išreikštas. Paaugliai nebus savarankiški šioje gyvenimo srityje ir jau brandesniame amžiuje.
6. Šio tyrimo rezultatai padės mums nusistatyti, kokius papildomus lytiškumo ugdymo darbus mes turime susiplanuoti ir įvykdyti nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymo srityje.

3.3 Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale lytiškumo ugdymo realizacijos būdai:

1. Pokalbiai, vedami klasės auklėtojo, medicinos specialistų.
2. Paskaitos higienos temomis. Jos vedamos medicinos specialistų.
3. Apvalaus stalo diskusijos (higiena, vyro ir moters vaidmuo šeimoje ir visuomenėje, mokyti ugdytinius atlikti šias funkcijas). Tokius renginius veda klasės auklėtojas, psichologas, specialusis pedagogas.
4. Diskusijos lytiškumo temomis, organizuojamos klasių auklėtojų.

5. Vaidybiniai žaidimai (pritraukiami psichologai, medicinos darbuotojai, technologijų mokytojai, specialieji pedagogai).

6. Kūrybinė ugdytinių veikla (įvairios menų pamokos, pynimas iš vytelių, piešimas, rankdarbiai).

7. Projektinė veikla, kurią organizuoja psichologas, socialinis darbuotojas, specialieji pedagogai, dalykų mokytojai.

7. Technologijų pamokos (maisto gaminimas, darbeliai iš medžio, pasitelkiant įvairius darbo įrankius).

Ištyrę šią nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių grupę, galima teigti, kad šioje paauglių grupėje per mažai suteikta žinių ugdant jų lytiškumą, todėl reikia susiplanuoti artimiausio darbo gaires lytiškumo ugdymo srityje, formuojant paauglių žinias apie santykius tarp vyrų ir moterų, gilinant jų žinias apie mūsų visuomenėje priimtinus moterų ir vyrų elgesio stereotipus.

Siekiant šių paauglių lytiškumo ugdymo perspektyvos sukurtas šios grupės auklėtojo renginių planas šiai klasei.

28 lentelė. Auklėtojo darbo planas

Eil. Nr.	Renginys	Organizavimo forma	Laikas	Pastabos
1	Šeima maža „Valstybė“	Klasės valandėlė	Rugsėjis	Atsakingas auklėtojas
2	Piešimo testas „Nupiešk savo lyties ir priešingos lyties žmones“	Piešiniai	Spalis	Kviečiamas dailės mokytojas
3	Higienos taisyklės (berniukams)	Pokalbis	Gruodis	Kviečiamas medicinos darbuotojas
4	Higienos taisyklės (mergaitės).	Pokalbis	Sausis	Kviečiamas medicinos darbuotojas
5	Romeo ir Džuljetos paslaptis – skirtas pokalbis Valentino dienai paminėti (vasario 14)	Klasės valandėlė	Vasaris	Atsakingas auklėtojas
6	Mergaičių ir berniukų elgesys	Pokalbis	Kovas	Mokyklos psichologas
7	Klasės valandėlė tema: „Berniukai ir mergaitės“	Klasės valandėlė, vaidybinis žaidimas	Balandis	Atsakingas auklėtojas, psichologas
8	Tarp mūsų mergaičių	Pokalbis	Gegužė	Atsakingas auklėtojas, psichologas
9	Dalyvavimas projektinėje, prevencinėje veikloje, paskatinant klasės auklėtojui	Renginiai mokykloje ir už mokyklos ribų	Pagal mokyklos renginių planą	Projektinės ir prevencinės veiklos organizatoriai

Ugdytinių su nežymiai sutrikusio intelekto negale numatomos lytiškumo ugdymo darbo kryptys:

1. Paauglio savo lyties identifikavimas. Savo lyties ir priešingos lyties individų savybių suvokimas;
2. Pagrindinių paauglio higienos įgūdžių ugdymas;
3. Paauglio lytį atitinkančio elgesio formavimas;
4. Plėsti paauglių žinias apie meilės prigimtį; formuoti paauglio požiūrį į dorovines savybes, tokias kaip ištikimybė, garbė, moralinis tyrumas, pasiaukojimas, grožio supratimas, tikslo turėjimas ir t.t.
5. Paauglių supratimo formavimas: „Aš – Vyras“, „Aš – Moteris“; vyriškumo ir moteriškumo ugdymas; sąmoningumo apie vyriškų ir moteriškų pradų prigimties vienybes ir priešybes, jų apraiškas ir paskirtį;
6. Supratimo formavimas apie tradicinius, įprastus vyrų ir moterų elgesio stereotipus šeimoje, intymų gyvenimą ir šio gyvenimo kultūrą, kuri glaudžiai susijusi su tarpasmenine sąveika.

Apibendrinimas. Paauglių lytiškumo suvokimui nustatyti, mes pasirinkome piešimo testą „Nupiešk savo ir priešingos lyties žmogų“. Paauglių lytį atitinkančios elgsenos nustatymui skirtas testas „Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negale vaidmenų pasiskirstymas pagal lytį“, paaugliams skirtas tyrimas „Tiriamųjų respondentų žinios seksualinių santykių srityje“, lyties atitikimui nustatyti klausimynas „Kas esu aš?“

Ištyrę šią nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių grupę, galima teigti, kad šioje paauglių grupėje per mažai suteikta žinių ugdant jų lytiškumą, todėl reikia susiplanuoti artimiausio darbo gaires lytiškumo ugdymo srityje, formuojant paauglių žinias apie santykius tarp vyrų ir moterų, gilinant jų žinias apie mūsų visuomenėje priimtinius moterų ir vyrų elgesio stereotipus. Siekiant šių paauglių lytiškumo ugdymo perspektyvos, sukurtas šios grupės auklėtojo renginių planas šiai klasei. Darbe panaudota tyrimo metodika tausoja nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių fizinę ir dvasinę sveikatą ir suteikia galimybę toliau plėtoti individualų lytiškumo ugdymą šioje paauglių grupėje. Būtinios tampsnės sąsajos su tyrimų duomenimis: tėvų, pedagogų, paauglių.

4 APKLAUSOS TYRIMO UŽDAVINIAI, IMTIES CHARAKTERISTIKOS IR IŠVADOS

Sutrumpinimai.⁵¹

Uždaviniai:

1. Išsiaiškinti nežymiai sutrikusio intelekto paauglių požiūrį į savo ateitį; išsiaiškinti jų tėvų ir pedagogų nuomonę šiuo klausimu;
2. Sužinoti paauglių nuomonę apie lytinį gyvenimą; sužinoti jų tėvų ir pedagogų nuomonę šiuo klausimu;
3. Sužinoti paauglių požiūrį į šeimą; sužinoti jų tėvų ir pedagogų nuomonę šiuo klausimu;
4. Išsiaiškinti koks požiūris yra nežymiai sutrikusio intelekto turinčių paauglių į įsipareigojimą; išsiaiškinti jų tėvų ir pedagogų nuomonę šiuo klausimu.

Metodas: interviu.

Objektas: Jonavos jaunimo mokyklos mokiniai (vaikinas ir mergina); vaikinų mama ir merginų globėjas; trys pedagogai, dirbantys su šiais nežymiai sutrikusio intelekto paaugliais.

Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių vaikinų ir merginų apklausa.

1. Kaip manai kas yra meilė?

Informantas B <Meilė, tai dviejų žmonių santykiai, šeima, draugystė.>

Informantas M < Kurti šeimą, draugauti, vienas kitą mylėti.>

2. Ar lengvai susidraugauji su kitos lyties asmeniu?

Informantas B <Lengvai.>

Informantas M <Taip.>

3. Ar nori turėti draugę?

Informantas B <Taip, net labai.>

Informantas M <Taip, labai noriu.>

4. Ar turi širdies draugę?

Informantas B <Kol kas neturiu, bet labai noriu turėti.>

Informantas M < Turiu.>

5. Kai baigsi mokslus ar planuoji vesti?

Informantas B <Taip.>

Informantas M <Ne, neplanuoju, nors noriu turėti vyrą ir vaikų.>

6. Kelių metų nori vesti (ištekėti)?

Informantas B <Kokių 20 metų.>

Informantas M <25 metų.>

⁵¹ B – vaikinai, M – merginos, BM – vaikinų mama, MG – merginų globėjas, P1 – pedagogas 1, P2 – pedagogas 2, P3 – pedagogas 3.

7. Jei vesi kur planuoji gyventi?

Informantas B <Dar nežinau tiksliai, bet manau rasim kur.>

Informantas M <Pas vyrą namuose.>

8. Ar turėsi vaikų?

Informantas B <Žinoma, kad turėsiu.>

Informantas M <Taip.>

9. Kiek vaikų norėtum turėti?

Informantas B <Kokius du, tai tikrai.>

Informantas M < Du.>

10. Ar sugebėsi vaiką išlaikyti (reiks pirkt pampersus, maistą, būtiniausias kūdikiui daiktus)?

Informantas B <Manau, kad sugebėsiu.>

Informantas M <Taip, sugebėsiu.>

11. Ar planuoji dirbt, kad išlaikyti šeimą?

Informantas B <Planuoju.>

Informantas M <Taip, susirasiu darbą, dirbsiu.>

12. Ar žinai kas yra lytinis gyvenimas?

Informantas B <Taip, žinau.>

Informantas M <Žinau.>

13. O ar esi bandęs (bandžiusi)?

Informantas B <Ne, neesu, bet labai noriu pabandyti.>

Informantas M <Ne.>

14. Ar sugebi išklaudyti (šeimoj tai labai svarbu)?

Informantas B <Manau, kad taip.>

Informantas M <Taip.>

15. Ar esi draugiškas (draugiška)?

Informantas B <Taip.>

Informantas M <Taip.>

16. Kokį įsivaizduoji savo šeimos modelį?

Informantas B <Graži, draugiška, turtinga šeima.>

Informantas M <Geras vyras, du vaikai ir gražus gyvenimas.>

17. Ar žinai kas yra apsisaugojimo priemonės?

Informantas B <Taip, žinau.>

Informantas M < Taip, žinau.>

18. Kokias kontraceptines priemones žinai?

Informantas B <Prezervatyvai.>

Informantas M <Prezervatyvai, tabletės.>

19. Ar rūpinies savimi?

Informantas B <Taip.>

Informantas M <Taip.>

20. Ar svarbi tau asmeninė higiena?

Informantas B <Taip, svarbi.>

Informantas M < Taip, labai svarbi.>

21. Ar pasitiki ir tiki savimi?

Informantas B <Manau, kad taip.>

Informantas M <Taip.>

Labai dėkoju už nuoširdžius atsakymus ir man skirtą laiką!

Geros dienos!

Apibendrinimas.

Apklausus nežymiai sutrikusio intelekto vaikina, jo požiūris visai kitoks nei apklaustos merginos. Apklausus vaikina susidaro įspūdis, kad atsakomybės jausmo visai neturi, pagrindinis jo tikslas susirasti mergina ir kuo greičiau patirti lytinius santykius. Lytinių santykių jis neturėjęs: „*Ne, neesu, bet labai noriu pabandyti*“. Jis nemąsto apie darbą, apie būsimą ateitį, jam svarbiausia yra mergina, šeima ir vaikai. Jo šeimos modelis yra „*Graži, draugiška, turtinga šeima*“. O kaip šeima gyvens, kur gyvens, jis dar nemąsto ir negalvoja: „*Dar nežinau tiksliai, bet manau rasim kur*“. Jis į savo gyvenimą ir į ateitį žiūri lengvabūdiškai ir neatsakingai.

Merginos diagnozė fetalinis alkoholio sindromas (FAS). Jos mama labai daug gėrė, taip pat gėrė ir viso nėštumo metu. Nuo alkoholio ir mirė. Ją augina jos močiutė, ir jos brolis globėjas. Visa dabartinė jos išvaizda rodo, kad ji gimė su fetalinio alkoholio sindromu: maža galva, akys arti viena kitos, siauri akių plyšiai, smulkaus kūno sudėjimo, plokšti skruostikauliai, plonytė viršutinė lūpa. Mergina hiperaktyvi, turinti mokymosi sunkumų, sunkiai palaiko draugiškus santykius su klase. Yra atsiskyrusi ir draugauja su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiu vaikinu.

Apklausus mergina matosi, kad ji turi atsakomybės jausmą, rimtai žiūri į gyvenimą, nori pasiruošti ateičiai ir į tai žiūri labai atsakingai ir rimtai. Jos požiūriu meilė, tai „*Kurti šeimą, draugauti, vienas kitą mylėti*“. Jos šeimos modelis yra „*Geras vyras, du vaikai ir gražus gyvenimas*“. Pasak jos, ji neplanuoja iškart po mokslų tekėti ir gimdyti vaikų, ji nori įsitvirtinti, susirasti darbą. Taip ji mąsto galbūt dėl to, kad yra labai griežtai auklėjama ir prižiūrima.

Apklausiami vaikinų mama ir merginos globėjas.

1. Ar jaučiate, kad jums reikalinga pagalba ugdant vaiką? Jei taip, tai kokia?

Informantas VM <Manau, kad reikalinga, nes vis tik specialistai geriau žino ir išmano savo darbą, randa priimtinių būdų bendrauti su vaiku ir jį ugdyti.>

Informantas MG <Tikrai taip, nes nėra lengva mums su ja. Pagalba reikalinga. Kreipėmės mes į jos pedagogus, socialinę darbuotoją, psichologą.>

2. Kaip manote nuo kokio amžiaus reiktų kalbėtis su vaiku lytiškumo temomis?

Informantas VM <Manau, kad šiuolaikinėje visuomenėje būtinai reikia šnekėt nuo kokių 14-15 metų, kalbėt apie kūno pokyčius, skirtumus tarp merginos ir vaikino.>

Informantas MG <Maždaug, kai prasideda brendimas. Mes su ja pradėjom apie „tai“ šnekėtis kai jai buvo 13 metų.>

3. Ar manote, kad vaikams reikia padėti pasirengti būsimiems santykiams su priešingos lyties atstovu? Jei taip, tai kokiais būdais tai reiktų daryti?

Informantas VM <Manau, kad taip, nes ankstyvoj paauglystėj užmegzti geri santykiai tarp mamos ar tėčio, lengvina bendravimą ateityje, dar labai svarbus yra jo šeimos modelis, kokioje aplinkoj jis gyvena.>

Informantas MG <Tikrai reikia padėti. Vaikai turi matyti mūsų pačių šeimos modelį. Aš esu vedęs, turim du vaikučius, gražiai sutariam su žmona, todėl manau, kad mūsų su žmona elgesys yra kaip pavyzdys mūsų mergaitei. Bandom šnekėtis su ja apie jos ateitį, apie jos šeimą.>

4. Koks jūsų požiūris į savo vaiko gyvenimą nesusituokus?

Informantas VM <Manau, kad gyvenimas nesusituokus nėra blogai, tačiau turiu jam pabrėžti kokia atsakomybė laukia ne tik jo, bet ir antros jo pusės. Jis turi jaust atsakomybę ne tik už save, bet ir už savo draugę.>

Informantas MG <Galvoju, kad nebūčiau labai prieš, aišku pagal situaciją, žiūrėtume kiek būtų jai metų, koks širdies draugas, kokia situacija.>

5. Ar nerimaujate dėl savo vaiko ateities?

Informantas VM <Manau, kad kaip ir kiekviena mama nerimauju, nes vaikai dažnai būna nenuspėjami, niekada negali žinoti kuria kryptim jie gali pasukt.>

Informantas MG <Taip, nerimauju. Pergyvename kaip seksis ateityje, ar viskas eisis sklandžiai.>

6. Kokį matote tolimesnį savo vaiko gyvenimą?

Informantas VM <Pirmiausia pabaigs mokslus, vėliau toliau mokytis neskatinasiu, nes jis neturi polinkio mokslams, aš stengsiuos, kad susirastų darbą, pagal savo pomėgius, galimybes.>

Informantas MG <Labai tikiuos, kad baigs mokslus, eis į profesinę mokyklą ir įsigys specialybę, tada bus lengviau susirast darbą ir planuoti ateitį. O mes, kiek galėsime tiek padėsime jai visą gyvenimą.>

7. Kaip žiūrite į savo vaiko galimybę sukurti šeimą, gimdyt ir auklėt vaikus?

Informantas VM <Manau, kad didelė atsakomybė slėgtų ir jo pečius ir mano, bet yra nemažai pavyzdžių, kai tokios šeimos yra kuriamos, taip pat turi vaikų, manau viskas priklausys nuo antros pusės.>

Informantas MG <Labai teigiamai. Tikimės, kad jai pasiseks turėt antrą pusę, turės pilną šeimą, vaikų, sugebės save išlaikyti ir pasirūpinti savo šeima.>

8. Kokį savo vaiko amžių laikote tinkamą patirti pirmąjį lytinį aktą?

Informantas VM <Manau man kaip mamai svarbu, kad tai įvyktų kuo vėliau.>

Informantas MG <Virš 20 metų.>

Apibendrinimas.

Apklausus abiejų paauglių tėvus požiūris apie tolimesnį paauglių gyvenimą yra teigiamas. Abiejų paauglių tėvai tiki, kad jų vaikai gali kurti šeimas bei gyventi aktyvų šeimyninį gyvenimą. Merginos globėjo požiūris apie būsimą šeimyninį gyvenimą yra labai pozityvus: „*Labai teigiamai. Tikimės, kad jai pasiseks turėt antrą pusę, turės pilną šeimą, vaikų, sugebės save išlaikyti ir pasirūpinti savo šeima*“. Vaikino mamos požiūris jau yra santūresnis: „*Manau, kad didelė atsakomybė slėgtų ir jo pečius ir mano, bet yra nemažai pavyzdžių, kai tokios šeimos yra kuriamos, taip pat turi vaikų, manau viskas priklausys nuo antros pusės*“.

Respondentai teigia, kad jie kiek galės tiek padės savo atžaloms, rūpinsis jais iki gyvenimo pabaigos. Tėvai yra suinteresuoti paruošti vaiką savarankiškam gyvenimui, nors ir žino, kad be jų pastovios pagalbos ir priežiūros, vaikai negalės gyventi visaverčio gyvenimo. Vaikino mamos požiūris yra realus: „*Pirmiausia pabaigs mokslus, vėliau toliau mokytis neskaitinsiu, nes jis neturi polinkio mokslams, aš stengsiuos, kad susirastų darbą, pagal savo pomėgius, galimybes*“. Merginos globėjas skatins siekti įgyti specialybę: „*Labai tikiuos, kad baigs mokslus, eis į profesinę mokyklą ir įsigys specialybę, tada bus lengviau susirast darbą ir planuoti ateitį. O mes, kiek galėsime tiek padėsime jai visą gyvenimą*“. Tėvai labai tikisi, kad vaikai pabaigs mokslus bei įgis profesinį išsilavinimą, kuris padės ateityje lengviau rasti darbą ir išlaikyti šeimą. Abiejų vaikų tėvai pageidautų, kad jų vaikų pirmasis lytinis aktas įvyktų kuo vėliau, jau sulaukus pilnametystės: „*Manau man kaip mamai svarbu, kad tai įvyktų kuo vėliau*“; „*Virš 20 metų*“. Tačiau problema yra ta, kad tėvai per mažai informuoja savo atžalas apie lytinį gyvenimą ir apsisaugojimo priemones.

Pedagogų, dirbančių su šiais nežymiai sutrikusio intelekto paaugliais, apklausa.

1. Kokią matote tolimesnę savo ugdytinio gyvenimo viziją?

Informantas P1 <Šie vaikai turi tas pačias teises kaip ir visi žmonės, juos gina Teisės aktai. Manau jiems reiktų sukurt šeimą ir gyvent normalų gyvenimą kaip ir visiems, tik aišku tai priklausu nuo negalės laipsnio ir siūlyčiau pasinaudoti Danijos ir Švedijos patirtimi, kur neįgaliesiems suteikia daug laisvės, juos apmokina lytiškumo klausimais ir į juos žiūri visiškai

kitaip.>

Informantas P2 <Sukurs asmeninį gyvenimą, turint pagalbą iš šono, patys artimiausieji jiems turėtų padėti, buities klausimais ir šeimos planavimo klausimais.>

Informantas P3 <Šiaip iš tikrųjų jei būtų globėjai ar kokie patarėjai, socialinis darbuotojas, kuris padėtų planuoti tolimesnius jų planus, ugdytinių gyvenimo viziją matau gan šviesią.>

2. Kaip žiūrite į savo ugdytinio galimybę sukurti šeimą, gimdyti ir auklėti vaikus?

Informantas P1 <Sunkiai žiūriu, nes ne visi ugdytiniai tai sugebės, reiks jiems padėti išlaikyti savo šeimas, socialiai juos remti, bus reikalinga tėvų pagalba.>

Informantas P2 <Žiūriu teigiamai, jie turi taip pat teisę į asmeninį gyvenimą.>

Informantas P3 <Palankiai vertinu. Profesijos, šeimos planavime, mokant atsakomybės turėtų padėti ir valstybė. Tarkim, kad būtų savanoriai, kurie galėtų padėti.>

3. Ar tikite savo ugdytinio pajėgumu kurti ir puoselėti šeimą?

Informantas P1 <Nuoširdžiai tikiu ir noriu, kad kuo palankiau klostytųsi jų tolimesnis gyvenimas ir visa ateitis. Linkiu jiems visko ko geriausio.>

Informantas P2 <Gal būt ne iki galo tikiu, bet manau iš dalies yra pajėgūs.>

Informantas P3 <Manau, kad tikiu ir labai linkiu kuo didžiausios sėkmės.>

4. Ko reiktų siekti ugdant vaiką jo lytinio gyvenimo srityje?

Informantas P1 <Tolerancijos, pagarbos vienas kitam, vyriško ir moteriško elgesio normų priimtinių mūsų visuomenėje, teigiamos aplinkos, ugdyti doroviškai.>

Informantas P2 <Ankstyvo lytinio švietimo jau pradinėse klasėse, praktinių įgūdžių taikymo buityje, ko jiems reiks ateityje gyvenant savarankiškai.>

Informantas P3 <Jo supratingumo, pasekmių žinojimo, pagarbos partneriui, atsakomybės nevengimo, pagaliau siekti lytinio išprusimo.>

5. Ar manote, kad vaikams reikia padėti pasirengti būsimiems santykiams su priešingos lyties atstovu? Jei taip, tai kokiais būdais, tai reiktų daryti?

Informantas P1 <Didžiausią pamatą po kojom turėtų pakloti tėvai, o ugdymosi įstaigoje pedagogai per savo pamokas, auklėtojai per klasės valandėles.>

Informantas P2 <Žinoma, kad reikia, būtinai. Supažindinti su visom kontraceptinėm priemonėm, brendimo ypatumais, menstruacijų ciklu, higienos reikalavimais.>

Informantas P3 <Taip, būtinai. Šeimos planavimo, lytiškumo užsiėmimai turėtų būti.>

6. Kaip manote nuo kokio amžiaus reiktų kalbėti su vaiku lytiškumo temomis?

Informantas P1 <Kuo anksčiau, tuo geriau, kai pats vaikas, to paklaus. Šiaip reiktų pradėti kalbėti nuo 10-12 metų.>

Informantas P2 <Manau, kad kuo anksčiau, tuo geriau. Vaiką reik ruošti tolimesniam šeimyniniam gyvenimui.>

Informantas P3 <Manau, kažkur nuo 11-12 metų, tikrai ne anksčiau.>

Apibendrinimas.

Apklausus pedagogus apie ugdytinių gyvenimo viziją jų požiūris yra teigiamas. „Šie vaikai turi tas pačias teises kaip ir visi žmonės, juos gina Teisės aktai. Manau jiems reiktų sukurti šeimą ir gyventi normalų gyvenimą kaip ir visiems, tik aišku tai priklauso nuo negalės laipsnio ir siūlyčiau pasinaudoti Danijos ir Švedijos patirtimi, kur neįgaliesiems suteikia daug laisvės, juos apmokina lytiškumo klausimais ir į juos žiūri visiškai kitaip“. Jie teigia, kad jų ugdytiniai turi būti visaverčiai piliečiai, tačiau pradėjus gyventi savarankiškai jiems bus reikalinga pagalba iš šalies, tai būtų tėvų pagalba, socialinio darbuotojo pagalba bei valstybės teikiama socialinė parama. Į savo ugdytinio galimybę sukurti šeimą, gimdyti ir auklėti vaikus pedagogai žiūri gan teigiamai, „Žiūriu teigiamai, jie turi taip pat teisę į asmeninį gyvenimą“. Jie nuoširdžiai tiki ir tikisi, kad jų ugdytiniams pasiseks: „Palankiai vertinu. Profesijos, šeimos planavime, mokant atsakomybės turėtų padėti ir valstybė. Tarkim, kad būtų savanoriai, kurie galėtų padėti“. Pedagogų nuomone ugdant paauglių lytiškumą, labai svarbu siekti „Tolerancijos, pagarbos vienas kitam, vyriško ir moteriško elgesio normų priimtinių mūsų visuomenėje, teigiamos aplinkos, ugdyti doroviškai“ ir siekti „Jo supratingumo, pasekmių žinojimo, pagarbos partneriui, atsakomybės nevengimo, pagaliau siekti lytinio išprusimo“. Taip pat ugdyti praktinių įgūdžių taikymą buityje. Respondentai pareiškė nuomonę, kad kalbėti lytiškumo temomis reikia kuo anksčiau.

Apibendrinimas

1. Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčio vaikinų požiūris visai kitoks nei apklaustos merginos. Jis į savo gyvenimą ir į ateitį žiūri lengvabūdiškai ir neatsakingai. Jis atsakomybės jausmo beveik neturi, pagrindinis jo tikslas susirasti merginą ir kuo greičiau patirti lytinius santykius. Jis nemąsto apie darbą, apie būsimą ateitį, jam svarbiausia yra mergina, šeima ir vaikai. O kaip šeima gyvens, kur gyvens, jis dar nemąsto ir negalvoja.
2. Mergina turi atsakomybės jausmą, rimtai žiūri į gyvenimą, nori pasiruošti ateičiai ir į tai žiūri labai atsakingai ir rimtai. Ji neplanuoja iškart po mokslų tekėti ir gimdyti vaikų, ji nori įsitvirtinti, susirasti darbą. Taip ji mąsto galbūt dėl to, kad yra labai griežtai auklėjama ir prižiūrima.
3. Abiejų paauglių tėvų požiūris į tolimesnį paauglių gyvenimą yra teigiamas. Abiejų paauglių tėvai tiki, kad jų vaikai gali kurti šeimas bei gyventi aktyvų šeimyninį gyvenimą. Jie kiek galės tiek padės savo atžaloms, rūpinsis jais iki gyvenimo pabaigos. Tėvai yra suinteresuoti paruošti vaiką savarankiškam gyvenimui, nors ir žino, kad be jų pastovios pagalbos ir priežiūros, vaikai negalės gyventi visaverčio gyvenimo. Tėvai per mažai informuoja savo atžalas apie lytinį gyvenimą ir apsisaugojimo priemones.

4. Pedagogų požiūris į ugdytinių gyvenimo viziją yra teigiamas. Jie teigia, kad jų ugdytiniai turi būti visaverčiai piliečiai, tačiau pradėjus gyventi savarankiškai jiems bus reikalinga pagalba iš šalies, tai būtų tėvų pagalba, socialinio darbuotojo pagalba bei valstybės teikiama socialinė parama. Į savo ugdytinio galimybę sukurti šeimą, gimdyti ir auklėti vaikus pedagogai žiūri gan teigiamai, jie nuoširdžiai tiki ir tikisi, kad jų ugdytiniams pasiseks. Pedagogų nuomone ugdant paauglių lytiškumą, labai svarbu mokyti pagarbos, tolerancijos, ugdyti vyriškas ir moteriškas savybes, ugdyti doroviškai, ankstyvas lytinis švietimas reikalingas jau pradinėse klasėse, taip pat ugdyti praktinių įgūdžių taikymą buityje. Respondentai pareiškė nuomonę, kad kalbėti lytiškumo temomis reikia kuo anksčiau.

4.1 Paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalė lytiškumo ugdymo patirtys ir ateities perspektyvos

Į lytinį ugdymą galima žvelgti kaip į kompleksinį auklėjamąjį ir šviečiamąjį darbą, nukreiptą į paauglius su nežymiai sutrikusio intelekto negalė, formuojant tokių paauglių elgesio normas, atsižvelgiant į ugdytinio lytį. Lytinio ugdymo tikslas – padėti harmoningai vystytis sutrikusio intelekto vaikui, formuojant vaiko lytį atitinkantį elgesį, suteikiant žinių apie jų vaisingumą, giminės pratęsimo funkcijas, atsižvelgiant į tokių vaikų dorinį ugdymą, formuojant atitinkamą požiūrį į santuokos ir šeimos moralinius pamatus.

Nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymo patirtys dar yra tik pradinėje stadijoje. Lytiškumo ugdymas vyksta per klasės valandėles, sveikos gyvensenos užsiėmimus, per mokytojų dalykininkų pamokas (daugiausia etikos, tikybos, biologijos). Taip pat per prevencines programas, projektinę veiklą. Su paaugliais šiomis temomis dažnai kalbasi psichologės ir socialinė darbuotoja individualiai.

Stengiamasi ugdytiniams suteikti žinių apie visuminę lytiškumo sampratą: biologiniais, psichiniais, sociokultūriniais aspektais. Stengiamasi išaiškinti lyčių panašumus ir skirtumus. Suteikti žinių apie šeimą, kaip instituciją. Daug kalbama apie šeimos funkcijas socialiniame kultūriniame kontekste. Suteikiama nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems paaugliams žinių apie meilę ir jos rūšis (agape, erosas, storge, filia). Mokoma, kas tai yra pirmoji meilė ir kaip ją priimti, kokie išgyvenimai siejasi su šia meile. Ugdytiniams suteikiama žinių, kokie motyvai turėtų dominuoti, tam kad kurti šeimą. Taip pat aiškinama apie šeimos gyvenimo ciklus. Paaugliai mokomi vyro, žmonos ir kitų socialinių vaidmenų šeimoje. Paaugliams aiškinama ko neturi būti šeimoje: tai šeimos santykių deformacijos – nelygybės, priklausomybės, neištikimybės, dialogo stokos, smurto, girtavimo.

Ypač daug kalbama ugdytiniams apie lyčių lygybės sampratą. Kokie yra skirtingi, bet vienodai vertingi: moterų ir vyrų lygiavertiškumas ir lygiateisiškumas. Šiems paaugliams

suteikiama žinių apie lytinio potraukio atsiradimą, jo formavimąsi ir lytinio susivaldymo svarbą asmenybės brandai. Išaiškinami ankstyvų lytinių santykių padariniai fiziniu, psichiniu, socialiniu aspektais. Paaugliai yra supažindinami su šeimos planavimo metodais (natūralūs ir dirbtiniai). Taip pat ir apie lytiniu keliu plintančias infekcijas ir jų prevenciją.

Nežymiai sutrikusio intelekto paaugliams yra ugdomi pagarbos sau ir kitam (kito požiūriui, nuomonei), tolerancijos, pasitikėjimo savimi (savo jausmais, galiomis) savybės. Paaugliai mokomi gebėjimų veikti atsakingai, priiimti atsakomybę už savo elgesį. Taip pat formuojami gebėjimai priimti moralinius sprendimus. Paaugliai mokomi gebėjimų užmegzti ir palaikyti geranoriškus santykius su kitais, gebėjimo konstruktyviai spręsti ginčus ir konfliktus. Paaugliams suteikiama žiniūka ip dirbti komandoje, siekti bendrų tikslų, derinti įvairias nuomones, gebėti pasakyti „ne“ ir atsispirti bendraamžių spaudimui. Formuojamas gebėjimas kritiškai vertinti įvairius informacijos šaltinius, reklamą.

Mes to siekiame atsižvelgdami į mokinių jau turimą patirtį, atsižvelgdami į ilgalaikį tikslą, siekiamą rezultata, atsižvelgdami į ugdymo kontekstą (šeimos socialinį, kultūrinį). To siekiame taikydami aktyvaus ugdymo(si) metodus, dirbdami individualų darbą, kurdami emociškai saugią ugdymo(si) aplinką ir parinkdami tinkamas priemones. Aišku, išryškėja ir šioke tokie lytiškumo ugdymo trūkumai, susiję su tuo, kad nėra išsamaus dėstymo, dažnai užsimenama lytiškumo ugdymo klausimais prabėgomis, nekryptingai, šalia kitų doros, susilaikymo, narkotikų, smurto temų. Labai trūksta lytiškumo ugdymui parengtų vadovėlių, daugumai mokytojų trūksta sąmoningumo, kad tai aktualu paaugliams, turintiems nežymiai sutrikusi intelekto negalę. Žinių ir gebėjimų bent minimalių mokytojai turi, tačiau labai trūksta metodinių rekomendacijų kaip kalbėti lytiškumo klausimais su mokiniais, mokytojams per daug užkraunama, nes tai dar viena programa, kurią reikia integruoti. Mokytojų nuomone lytiškumo ugdymo kursas, apimantis lytinį švietimą, būti dėstomas atskirai berniukams ir mergaitėms, ir su berniukais turėtų kalbėti vyras, o su mergaitėmis moteris.

Šių paauglių ateities perspektyvos yra labai priklausomos nuo juos auklėjančių tėvų požiūrio, pedagogų ir kitų specialistų dirbančių mokykloje geranoriškumo, atsakomybės, noro padėti šiems paaugliams, ugdant jų lytiškumą. Tačiau tokius paauglius sunku prakalbinti, individualiai kalbėti apie jų lytiškumo ugdymąsi. Taip pat šių paauglių ateities perspektyvos priklausys ir nuo jų pačių susikurto požiūrio į šeimą. Taip pat ir nuo to ar paauglys turi susiformavęs atsakomybės jausmą, ar jis jaučia atsakomybę, bendraujant su priešingos lyties individualais, ar gerbia, ar vertina kaip lygiateisius partnerius. Tokiems paaugliams būtina įsigyti profesiją. Mergaitėms tiktų siuvėjos specialybė. Berniukams daugiau statybininko, suvirintojo, apdailininko, stogdengio. Profesija jiems būtina, kad vėliau galėtų aprūpinti šeimą.

Kitas veiksnys veikiantis šių paauglių ateities perspektyvas yra socialinė aplinka, iš

kurios paauglys yra atėjęs ir vėl sugrįš. Jei tėvų šeima labai rūpintis šiais paaugliais, pasiaukos ir dėš visas pastangas, kad sukurti šiems paaugliams normalias gyvenimo sąlygas, tai tokių paauglių ateitis gali būti ir perspektyvi. Tačiau didesnė dalis paauglių sugrįš į socialiai remtiną šeimą, kurios vargu ar gali ką nors teigiamo jiems duoti. Nuolatiniai tėvų girtavimai, nesutarimai šeimoje, tėvų atsakomybės nebuvimas šių paauglių ateitį paveiks labai neigiamai, nes paaugliai dažniausiai kuria savo šeimą pagal tėvų patirtį. Tačiau būna ir išimčių. Jeigu ir toliau šiais paaugliais rūpintis tėvai, parems finansiškai ir padės planuoti šeimyninį gyvenimą, šių paauglių ateities perspektyvos gali būti ir šviesios. Yra daug pavyzdžių, kada tokie paaugliai yra sukūrę šeimą, turi vaikus, yra pasistatę namus, turi mašinas ir darbą. Nors mokykloje dalis jų buvo mažai raštingi, turėjo dar ir kalbos sutrikimų.

Nežymiai sutrikusio intelekto paaugliams jau sukūrus šeimą, būtų būtina ir socialinio darbuotojo pagalba. Socialinis darbuotojas turėtų nuolat stebėti šių šeimų gyvenimą, padėti planuoti vaikų skaičių tokiose šeimose, mokyti tvarkyti šeimos biudžetą. Svarbiausia, kad sutrikusio intelekto paaugliai gyventų normalų šeimyninį gyvenimą, kad negirtautų, rūpintųsi savo atžalomis.

Šioms susikūrusioms šeimoms būtų būtina ir finansinė socialinė pagalba. Didesnė tokių šeimų dalis gyvena iš pašalpų. Bet jei paaugliai turi profesiją, tai vyras tokiose šeimose dirba, o moteris prižiūri vaikus.

Apibendrinus, galima teigti kad šių paauglių ateities perspektyvos ne visada bus teigiamos. Tai priklausys nuo aukščiau išvardintų priežasčių.

Taip pat labai svarbus ir visuomenės požiūris į nežymiai sutrikusio intelekto paauglių vėliau sukurtą šeimą. Dar labai gajus visuomenės požiūris, kad tokius paauglius būtina sterilizuoti, neleisti jiems kurti šeimą, nes vėliau tokioje šeimoje gims žemesnio intelekto vaikai, kurie papildys žmonių su intelekto negale gretas.

IŠVADOS

Išanalizavus mokslinę, psichologinę, pedagoginę literatūrą šiuo tikslu, atlikus empirinio tyrimo duomenų analizę gautos tokios svarbiausios išvados:

2. Išanalizavus mokslinę, psichologinę ir pedagoginę literatūrą šiuo klausimu, galime teigti, kad apie šių ugdytinių ateities perspektyvas mažai kalbama. Daugiausia medžiagos yra apie šių paauglių lytinę raišką, užsienio šalių patirtis, ugdant nežymiai sutrikusio intelekto paauglių lytiškumą.
6. Ištyrus tėvų požiūrį į nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių vaikų lytiškumo ugdymą ir išsiaiškinus tėvų nuomonę apie jų vaikų lytiškumo ugdymo organizavimo klausimus mokykloje, galime teigti, kad nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčių paauglių lytiškumo ugdymu tėvai labai rūpinasi.
7. Pedagoginio personalo tyrimo metu paaiškėjo, kad mokykla yra pilnai apsirūpinusi techninėmis ugdymo priemonėmis. Tačiau mokyklos informaciniame centre labai trūksta metodinės medžiagos, kaip pedagoginiam personalui dirbti su intelekto negalę turinčiais mokiniais, ugdant šių ugdytinių lytiškumą. Trūksta vadovėlių šia tema. Siekiant sėkmingai realizuoti lytiškumo ugdymo programą būtina organizuoti pedagogų kvalifikacijos kėlimo kursus.
8. Apklausos tyrimo metu išaiškėjo, kad nežymiai sutrikusio intelekto paaugliai perspektyvoje mato savo šeimyninį gyvenimą, nori sukurti šeimas, turėti vaikų. Tėvai ir pedagogai mano, kad ir ateityje šiems mokiniams bus reikalinga socialinė pagalba, nes savarankiškai gyventi, sukūrus šeimą ir susilaukus vaikų, jie ateityje gali ir nesugebėti.
9. Ištyrus šių paauglių grupės lytiškumo bruožus, atitinkančius jų amžių, galima teigti, kad šioje paauglių grupėje per mažai suteikta žinių ugdant jų lytiškumą, todėl reikia susiplanuoti artimiausio darbo gaires lytiškumo ugdymo srityje, kad šie paaugliai turėtų ateities perspektyvas.

Literatūra

1. „Bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai (Žin., 2004, Nr. 100-3729).“
2. „Dėl Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos patvirtinimo ISAK-179 2007 m. vasario 7 d. (Skelbta: Valstybės Žinios, 2007.02.13, Nr.: 19, Publ. Nr.: 740) Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija / įsakymas. Prieiga per internetą: <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Sarasas=1&Pv=RENG+ir+ŠEIM> “
3. „Dėl Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo 2006-02-14 Įsakymas Nr: ISAK-261 Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/teisine_baze/isakymai.htm “
4. „Jaunimo mokyklų koncepcija Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. ISAK-2549 “
5. „Jaunimo mokyklų koncepcija. 1993 m. gegužės 27 d. Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos kolegijos patvirtinta Jaunimo mokyklos koncepcija.“
6. „Lietuvos neįgaliųjų situacijos analizė rengiantis ratifikuoti jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvenciją“ „2002 m. liepos 12 d. Lietuvoje išleistą įsakymą Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarką“
7. „LIETUVOS RESPUBLIKOS LYGIŲ GALIMYBIŲ ĮSTATYMAS 2003 m. lapkričio 18 d. Nr. IX-1826 Vilnius http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1? Žiūrėta 2014-01-11“
8. „Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 728 „Dėl vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos antrinio ir tretinio lygio paslaugų organizavimo principų, aprašymo ir teikimo reikalavimų.“
9. „Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės“, galutinė tyrimo ataskaita 2013 m. birželio 3 d. 2013 m. liepos 24 d. redakcija, Pagal 2012 m. gruodžio 20 d. pagrindinę sutartį Nr. 517-12-PEST su Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, paslaugas teikia viešoji įstaiga „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (ESTEP).“
10. „Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių, turinčių vidutinį, žymų ir labai žymų intelekto sutrikimą, ugdymui Švietimo aprūpinimo centras Vilnius 2009. Redakcinė grupė: R. Labininė (vadovė), E. Astapovičienė, dr. V. Gevorgianienė, E. Maščinskaitė, L. Palačionienė. Rengėjai: R. Bruzga, L. Čiuprinokovienė, dr. V. Gevorgianienė, V. Liaudanskienė, V.

Markevičienė, V. Nemeikaitė, I. Rimkienė, A. Rimkus, R. Vaitiekūnienė, V. Vansavičienė. Siūlymus teikė: T. Aidukienė, I. Bujauskienė, R. Juškuvienė.“

11. Bartkuvienė, D.; Bikuličienė, R.; Bulotaitė, I. Vaikų raidos sutrikimai. 2003, 16-25 p.
12. Budrikienė M., Proto ir psichinės negalios jaunuolių lytini brendimo iššūkiai ir jų instituciniai sprendimai Magistro baigiamasis darbas, VDU, Kaunas, 2012, p. 25.
13. Bulotaitė E., Jaunų žmonių lytinės ir reprodukcinės sveikatos politika ir strategija. Kaunas: Vitae Litera, 2005, 10 p.
14. Bulotas R., Jaunimo mokyklų veiksmingumas užtikrinant jaunuolių „iškritusių“ iš bendrojo lavinimo mokyklų teisę į mokymosi tęstinumą, 2009, 14 p.
15. Daudaravičienė V., 2003-06-18, [prieiga per internetą, žiūrėta 2014- 01- 21] <http://www.skrynia.lt/modules.php?name=News&file=article&sid=314>.
16. Daudaravičienė V., Lytinio ugdymo ir lytinio švietimo priešprieša bendrojo lavinimo mokyklose: problemos ir perspektyvos. Magistro diplominis darbas. VDU, 2001.
17. Daulenskiene J., Protinio atsilikimo klinika. Šiauliai 2003, 32-35 p.)
18. Diekema S. Douglas, Involuntary sterilization of persons with mental retardation: An ethical analysis, Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 2003. Prieiga per internetą, žiūrėta 2014- 02- 11
19. Dirginčienė A. Lytinis ugdymas pradinėse klasėse // Gamtamokslinis ugdymas. - T. 10 (2004), p. 273 - 281.
20. Fiorsteris V., Seksualė etika ir seksualė pedagogija, 1923 m., Vilties draugijos leidinys, p. 75-78
21. Grinienė E. ir kt. (1990). Mokymosi įtaka vaiko ir paauglio organizmui. Kaunas, 26 p.
22. Hingsburger D., Tough, S. Healthy sexuality: Attitudes, systems, and policies. Research & Practice for Persons with Severe Disabilities, 2002, 27, 8-17 p..
23. Hymowitz K.S. What to tell the kids about sex. – Washington: Fall 2003., Iss. 153; pg. 3. Prieiga per Internetą: <http://www.proquest.umi.com/>. Žiūrėta 2014- 01- 12
24. Karvelis V. Anomalaus vaiko auklėjimas šeimoje. - Vilnius, 1977. – 34, p.
25. Karvelis V. Iš neįgalių vaikų ugdymo raidos Lietuvoje // Pedagogika. - T. 36 (1998), 119 – 131 p.
26. Karvelis V. Neįgaliųjų ugdymas ir socialinė adaptacija Lietuvoje (iki 1940 m.). – Šiauliai, 2001. - 95 p.
27. Karvelis V. Spręstinos problemos, tobulinant anomalaus vaiko rengimą gyvenimui ir jo socialinę adaptaciją // Anomalus vaikas – šeima – mokykla – gamyba. – Vilnius, 1983. – 9 - 12 p.
28. Kvieskienė G., Socializacija ir vaiko gerovė, Vilnius 2003, 91 p.

29. Lėlytė S., Vaikų, turinčių protinį atsilikimą, savarankiškumo įgūdžių vertinimas, Reabilitacijos magistro baigiamasis darbas, Kaunas, 2010
30. Lytiškumo formavimasis ir kultūrinė aplinka : mokinių požiūris / Giedrė Purvaneckienė. Iš: Acta paedagogica Vilnensia. 2011, t. 26, p. 22-34.
31. Mackelprang, R.W. & Valentine D. (Eds.). (1993). Sexuality and disabilities: A guide for human service practitioners. (Special Issue).
32. Mental retardation. Available from: URL:
http://en.wikipedia.org/wiki/Mental_retardation [žiūrėta 2014- 01- 16]
33. Miškinis K. Šeimos pedagogika. - Vilnius, 1993. - 223 p.
34. Narbekovas A, Meilius K.. Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis santuokai kaip institucijai? // Sveikatos mokslai, 2002, Nr. 2(18), p. 84- 91.
35. Nežymią proto negalę turinčių paauglių lytiškumo raiška per bendravimo gebėjimus / Neringa Povilaitienė, Liuda Radzevičienė. Iš: Specialusis ugdymas. 2010. Nr. 2 (23), Šiaulių universitetas, p. 93–104
36. Purvaneckienė G., Proto ir psichinės negalios jaunuolių lytinio brendimo iššūkiai ir jų instituciniai sprendimai
37. Radzevičienė, L. Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, psychosocialinė raida mokomoji knyga Šiaulių universiteto leidykla, 2003, 119 p.
38. Ustilaitė S., Lytiškumo ugdymas bendrojo ugdymo mokyklose Lietuvos edukologijos universitetas, Sporto ir sveikatos fakultetas, Sveikatos ir fizinio ugdymo katedra, Respublikinė teorinė-praktinė konferencija „Sveikatos ugdymas ir gyvenimo kokybė: įžvalgos, patirtis ir iššūkiai“ 2013 m. gruodžio 10 d., Vilnius
39. Vaicekauskienė, V. Specialiųjų poreikių vaikų socializacijos modelis Pedagogy studies (Pedagogika), issue 83/2006, pages 167-173, prieiga internetu < <http://www.ceeol.com>
40. Vaičiulienė A. Paauglio psichologija. Vilnius: Presvika, 2004.
41. www.ewu.edu/.../R%20Mackelprang%20CV%207-12.p... Prieiga per internetą, žiūrėta 2014- 02 -10.
42. Žukauskienė R., Raidos psichologija / R. Žukauskienė. 5-oji laida. Vilnius: Margi raštai, 2007. 364 p.: iliustr, lent. (Švietimas Lietuvos ateičiai). ISBN 9789986090922.
43. Александрова, В.А. Полная энциклопедия детского здоровья [Текст] / В.А. Александрова, Ф.Н. Рябчук, М.А. Красновская. – СПб.: Сова; М.: Эксмо, 2002. – 543 p.
44. Васильева, К. Разговор с глазу на глаз [Текст] – М.: Мол. гвардия, 1977. – (компас). – 192 p.

45. Исаев, Д. Н., Каган, В.Е. Половое воспитание и психогигиена пола у детей [Текст] – Л.: Медицина, 1980. – 184 р.
46. Каган, В.Е. Воспитателю о сексологии [Текст] – М.: Педагогика, 1991. – 254 р.
47. Колесов, Д.В. Беседы о половом воспитании [Текст] / Д.В. Колесов. – 2-е изд. Доп. – М.: Педагогика. 1986. – 160 р.
48. Макдауэлл, Д. Необходимый разговор: (О половом воспитании в семье) [Текст]: (Пер. с англ). – М.: Совмест. сос. – амер. Предприятие «Соваминко», 1999. – 25 р.
49. Психолого-педагогическая диагностика [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамная, Т.А. Добровольская и др.; под ред. И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамной. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 320 р.
50. Таранова, Т.М. Педагогические условия полоролевой социализации подростков [Текст]: Дис. на соискание ученой степени кандидата пед. наук; 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования. – Челябинск: Б. и, 2003. – 216 р.
51. Хрипкова А.Г., Разговор на трудную тему: заметки о половом воспитании [Текст] / А.Г. Хрипкова. – М.: Педагогика, 1970. – 61; 319 р.
52. Хуц, М. Половое воспитание младшего школьного возраста, требующих особого ухода, на фоне их ровестников в интеллектуальной и физической норме. – Москва, 1999. – 214 р.

Raimonda Zvicevičienė

**SLIGHTLY INTELLECTUAL TEENAGERS SEXUALITY EDUCATION:
EXPERIENCE AND PROSPECTS**

The Master's Degree Thesis

SUMMARY

Every baby is just born to have sex. This concept of biological sex. The English language has a biological sex (in English – Sex) is defined as the physical properties which distinguish man from woman to woman and woman against a man. However, the scientific world there is another concept of gender a social gender. The term „social sex“ – is gender in society (in English – Gender) Gender society characterized by widespread men and women, social norms and roles of women and men in the public expects. This is due to society's expectations of how men and women should behave in certain situations. These gender roles are learned in the family, from friends, important people, religious and cultural institutions, schools, workplaces, advertising and the media. So the word „sex“ are two concepts. Sex can be both biological and concept, as well as a social concept. Biological „gender“ refers to what the child's innate, gender and social traits, characteristics, roles learned growing, learning, interacting with others on the society in which we live, as members. Social gender roles must be developed, they can be formed. It depends on the socio-cultural environment in which we live, it depends on the needs of our society, from public moral norms from its approach to acquire the qualities of social gender. In developed and Education Act, which covers all children of sexuality education in various educational institutions at all stages of development the child's age. It is intended not only healthy for children, but for children with various disabilities.

Therefore, this master's work – to reveal mild intellectual disability with teen sexuality education forms, techniques, tools, experiences and perspectives of alternative education settings Jonavos school youth.

This paper aims to assess the teaching staff the importance of educating students with mild intellectual disabilities sexuality, the teaching staff and the need for cooperation of parents and teaching staff purposefulness meet the teenage age children with special educational needs, and examine whether adolescents with mild intellectual disabilities meet their sexual maturity age and development.

It is likely that a targeted and purposeful RŠLU implementation will allow even more in the future development of sexuality education program for adolescents with mild intellectual disabilities the gender characteristics of the formation of these children's socialization and integration into society. It is also important to our society, general and special education institutions issue. All this shows a variety of sexuality education in the field of

research: Purvaneckienė G. (2011), Ustilaitė S., Gudžinskienė V., Jakučiūnienė D., Petronis A., Narbekovas A., Vaitoška G., Obelenienė B., (2007) , Budrikenė M. (2011), and others.

Sexuality education is one of the primordial guidelines for the formation of full-fledged personality, adaptable society, providing it with adequate knowledge of the individual's gender norms of social behavior , the reference values of society in relation to an individual's sexuality, thereby reducing unsafe occasional special needs child sex prevalence of young girls in pregnancy, the incidence of sexually transmitted infections and psycho-emotional health problems.

In order to investigate teens with mild intellectual disabilities experience sexual education and prospects of the questionnaire method Jonavos school youth in grades 7–8 of basic education was conducted. Anonymous questionnaires were distributed to youth Jonavos school community members directly. Completed questionnaires were received from a CSC Youth and school community. The survey involved 16 teachers, 5 special education teachers, 2 psychologists, 1 social worker, 2 Deputy Director, 1 therapeutic physical education specialist, 5 assistant teachers working in developmental classes (a total of 32 respondents), 14 special education students in the class skills of the parents (their children have mild intellectual disabilities). The paper presents the parameters in absolute terms and as a percentage. The study included also seven teenagers (2 girls, 5 boys). The study took place in 2013. October 1 d. by 2013. December 20 d. It was also performed a qualitative study. Adapted interview method. Were interviewed two students with mild intellectual disabilities (a boy and a girl), boy and girl's guardian mother, and three teachers working with these students.

An analysis of the scientific , psychological, educational literature for this purpose , an empirical analysis of the survey data from the following key findings:

1st analysis of the scientific, psychological and educational literature on the subject, we can say that about the future prospects of the learners little talk. Most of these materials are adolescent sexual expression, foreign experience, raising slightly mentally retarded adolescent sexuality.

2nd study of parental attitudes to mild intellectual disability of children with sexual development and the identification of their parents' views about children's sexuality education organization in school, we can conclude that mild intellectual disability with teen sexuality education of parents are taking care of.

3rd of the teaching staff, the investigation revealed that the school is adequately provided with full technical educational tools. However, the information center of the school's very lack of reference material, as faculty to work with students with intellectual disability, developing the learners' sexuality. Lack of textbooks on the subject. In order to successfully

implement sexuality education program is necessary to organize teacher training courses.

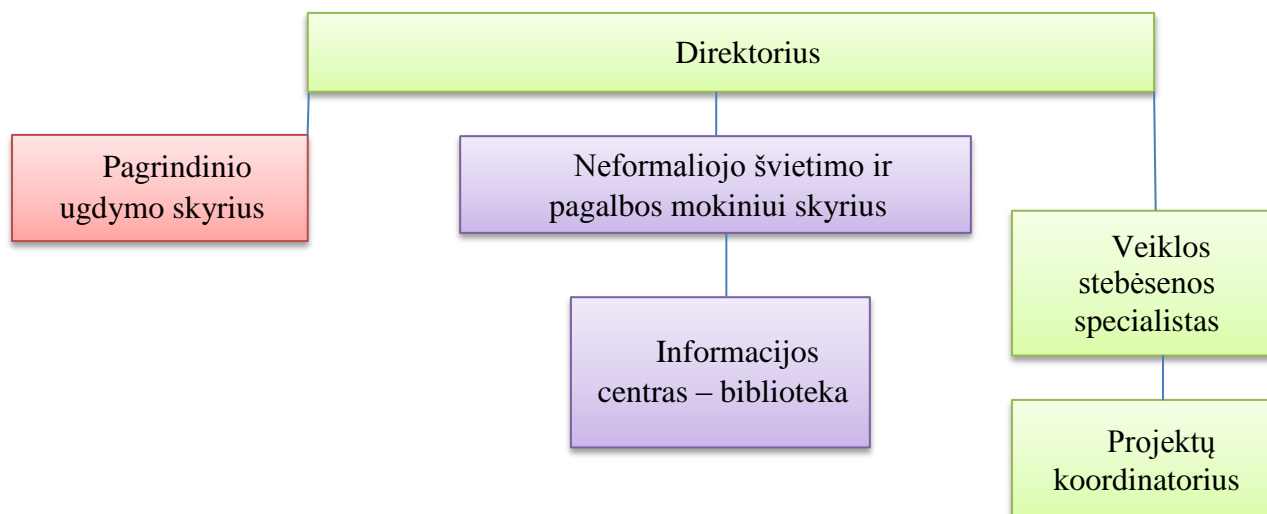
4th survey study indicates that slightly mentally retarded teenagers perspective sees his family, wants to create a family, to have children. Parents and teachers believe that the future of these students will be in need of social assistance to live independently as, a family and having children in the future they may not be able to.

5th study of the sexual characteristics of a group of teenagers to meet their age, it can be said that this group of teenagers given too little knowledge of their developing sexuality, so you need to plan your next employment guidelines sexuality education that these teens have for the future.

Keywords: Disability, mild intellectual disability, gender, sexuality, sexuality education, sexual education, teamwork, comprehensive support, special educational assistance, special education (learning) needs, inter-institutional co-operation, building a team.

Priedai

Jonavos jaunimo mokyklos vidaus struktūra

Jonavos jaunimo mokyklos pareigų skirstymas į struktūrinius padalinius ir pavaldumo nustatymas

Padalinio pavadinimas	Pareigybės pavadinimas	Pavaldumas
	Direktorius	
<i>Pareigybė, nepriklausanti struktūriniam padaliniiui</i>	Veiklos stebėsenos specialistas	Direktoriui
<i>Pareigybė, nepriklausanti struktūriniam padaliniiui</i>	Projektų koordinatorius	Direktoriui
<i>Pagrindinio ugdymo skyrius</i>	Pagrindinio ugdymo skyriaus vedėjas	Direktoriui
	Mokytojai	Pagrindinio ugdymo skyriaus vedėjui
	Profesinio mokymosi konsultantas	Pagrindinio ugdymo skyriaus vedėjui
<i>Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyrius</i>	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjas	Direktoriui
	Psichologas	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
	Socialinis pedagogas	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
	Logopedas	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
	Specialusis pedagogas	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
	Klasės auklėtojas	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
	Mokytojo padėjėjas	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
	Neformaliojo ugdymo organizatorius	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
	Jaunųjų miško bičiulių klubo vadovė	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
<i>Informacinis centras - biblioteka</i>	Bibliotekininkas	Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyriaus vedėjui
<i>Ugdymo aprūpinimo skyrius</i>	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjas	Direktoriui
	Kompiuterių priežiūros specialistas	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui
	Raštvedys	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui
	Archyvaras	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui
	Mokinių duomenų tvarkytojas	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui
	Pastatų ir statinių priežiūros	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui

	darbininkas	
	Kiemsargis	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui
	Budėtojas	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui
	Vairuotojas	Ugdymo aprūpinimo skyriaus vedėjui

Pagrindinio ugdymo skyrius

Pagrindinio ugdymo skyriuje mokosi 5–10 klasių mokiniai. Skyriaus paskirtis – bendradarbiaujant su kitais mokyklos struktūriniais padaliniais ir mokinių tėvais užtikrinti 5–10 klasių mokinių ugdymosi kokybę pagal pagrindinio ugdymo programos pirmąją ir antrąją dalį (pagrindinio ugdymo programą) veiksmingai organizuojant ugdymo procesą, sudarant psichologiškai ir fiziškai saugią mokymosi aplinką, laiku suteikiant pedagoginę, psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją, socialinę pedagoginę pagalbą, saviraiškos galimybes, padedant mokiniui pasirinkti tolesnę mokymosi kryptį. Skyriuje dirba 5–10 klasių mokytojai. Skyriaus darbuotojai, vadovaudamiesi skyriui nustatytais uždaviniais ir pareigybės aprašymu, atlieka nustatytas funkcijas.

Neformaliojo švietimo ir pagalbos mokiniui skyrius

Skyriaus paskirtis – organizuoti mokinių saviraiškos poreikius tenkinančią ir formalųjį ugdymą papildančią jų veiklą (būreliai, klubai, renginiai ir kt.), skatinti mokinių savivaldą, teikti ikiprofesinį mokymą Jaunimo mokyklos ir Jonavos rajono bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, teikti koordinuotą nuolatinę pedagoginę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę, specialiąją, psichologinę, informacinę, pirmąją medicinos pagalbą mokiniams, organizuoti bendrąją prevenciją, vaiko minimalios priežiūros priemones, profesinį orientavimą ir konsultavimą padedant užtikrinti darnų mokinių ugdymą; užtikrinti mokinių ugdymo kokybę prižiūrint, stebint kuruojamų klasių mokinius, rūpinantis jais ir juos globojant, išsiaiškinant jų poreikius, sunkumus ir sprendžiant juos kartu su kitais struktūriniais mokyklos padaliniais ir klasėje dirbančiais mokytojais, taip pat buriant klasės mokinių ir jų tėvų bendruomenes.

Skyriuje dirba vaikų neformaliojo švietimo mokytojai, psichologas, socialinis darbuotojas, specialusis pedagogas, logopedas, sveikatos priežiūros specialistas, mokytojo padėjėjas, logopedas, kineziterapeutas ir kiti mokiniams pagalbą teikiantys specialistai. Skyriaus darbuotojai, vadovaudamiesi skyriui nustatytais uždaviniais ir pareigybės aprašymu, atlieka nustatytas funkcijas.

Ugdymo aprūpinimo skyrius

Ugdymo aprūpinimo skyriaus paskirtis – užtikrinti tinkamas mokymosi ir mokymo sąlygas, mokinių ir mokytojų aprūpinimą materialiniais ištekliais ir paslaugomis.

Padalinyje dirbantys techniniai darbuotojai, vadovaudamiesi padaliniui nustatytais uždaviniais ir pareigybės aprašymu, atlieka nustatytas funkcijas.

Informacinis centras – biblioteka

Paskirtis – užtikrinti pakankamą ir kokybišką informacijos šaltinių prieinamumą mokyklos bendruomenės nariams. Padėti mokiniams pasirinkti tolesnę mokymosi ar veiklos kryptį supažindinant juos su reikiamos informacijos šaltiniais ir lavinant jų informacijos paieškos įgūdžius. Pedagogams sudaryti tinkamas sąlygas rengtis pamokoms ir ieškoti naujų darbo metodų. Užtikrinti, kad fondai būtų laiku papildomi vadovėliais, mokymo priemonėmis ir kita ugdymo procesui reikalinga literatūra.

Darbuotojai, vadovaudamiesi nustatytais uždaviniais ir pareigybės aprašymu, atlieka nustatytas funkcijas.

Veiklos stebėsenos specialistas ir projektų koordinatorius

Paskirtis – nuolatinis mokyklos veiklos būklės ir kaitos analizavimas, vertinimas, prognozavimas ir planavimas, projektų rengimas ir jų įgyvendinimo kontrolė.\

Specialistai, vadovaudamiesi nustatytais uždaviniais ir pareigybės aprašymu, atlieka nustatytas funkcijas.

Paslaugos: Specialiųjų poreikių mokiniai iki 21 metų, kurie nepajėgia (negali savarankiškai vaikščioti, dėl didelių sutrikimų yra nesaugūs gatvėje) patys atvykti į mokyklą yra atvežami ir parvežami mokyklos geltonaisiais autobusais. Mokykla dalyvavo Mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais 2006–2009 ir 2009–2012 metų programoje. Šios programos tikslas – specialiųjų poreikių mokinių vežiojimas į Jonavos jaunimo mokyklą pritaikytu autobusu. (Mokykla gavo 2 mokyklinius autobusus – 19 ir 11 vietų).

Mokykla siekė įgyvendinti Valstybės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatas, kuriose teigiama, kad „visi specialiųjų poreikių vaikai ir jaunimas turėtų galimybę mokytis visų tipų mokyklose jiems palankioje ugdymo aplinkoje pagal formalaus ir neformalaus švietimo programas“ bei Švietimo įstatymą, kuris teigia „Specialiųjų poreikių asmeniui švietimo prieinamumas užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant psichologinę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą, aprūpinant ugdymui skirta kompensacine technika ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kitais įstatymų nustatytais būdais”.

21 – am specialiųjų poreikių mokiniui visus mokslo metus teiktos individualios psichologinės konsultacijos (iš jų 4 mokiniams trumpalaikė psichologinė pagalba, 17 – ilgalaikė psichologinė pagalba), 19 specialiųjų poreikių mokinių visus mokslo metus teiktos grupinės psichologinės konsultacijos. Teikiama psichologo pagalba siekta pagerinti specialiųjų poreikių turinčių mokinių pažintinius, komunikacinius, motorinius gebėjimus, lavinti atmintį, emocijų raišką.

Mokyklos logopedas tyrė mokinių kalbą ir išsiaiškino jų turimus kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimus. Teikė korekcinę pagalbą kalbos sutrikimų turintiems mokiniams. Konsultavo mokinių tėvus ir mokytojus, kaip mokyti mokinius pagal specialiąsias programas.

Teikta pagalba mokiniams, turintiems judesio sutrikimų: buvo taikomi individualūs ir grupiniai gydomosios kūno kultūros užsiėmimai, atliekami gydomieji masažai ir povandeniniai masažai (hidroterapija).

Mokykla 2012 metais dalyvavo Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro projekte „Specialiųjų mokymo priemonių rengimas“ (Nr. VP1-2.3-ŠMM-04-V-01-002), kuris yra finansuojamas Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos bendrojo finansavimo lėšomis. Mokykla gavo multifunkcinę specialiąją mokymo priemonę „Mokslininkų pėdomis“ (6, 7 klasėms).

Buvo vykdomas vaikų socializacijos projektas „Aš toks esu tarp visų“, kuriame aktyviai dalyvavo specialiųjų lavinamųjų klasių ir socialinių įgūdžių (darbinio) ugdymo klasės ugdytiniai.

Didžiausias vadovo ir jo komandos indėlis 2012 m. – intensyvus dalyvavimas vykdant ES projektą „Jaunimo mokyklos aplinkos pritaikymas“, jo įgyvendinimas jaunimo mokykloje. Rezultatas – jaunimo mokykloje sudarytos sąlygos įvairiapusiam mokinių ugdymui – bendrojo ugdymo, ikiprofesinio mokymo, neformalaus švietimo tikslų realizavimui. Projekto veikla sukurtos sąlygos mokiniams pasirinkti mokymosi kryptį, atitinkančią įvairius jo polinkius ir poreikius. Gauta mokymo priemonių už 630000 Lt.

Mokykla dalyvauja ES projekte „Mokyklos struktūros tobulinimo 2011–2013 metų programa“, todėl nuo 2012 metų rugsėjo 01 dienos mokykloje pradėta įgyvendinti nauja mokyklos struktūra.

Anketa tėvams

SVEIKI! Dėkoju už sutikimą dalyvauti apklausoje. Šiuo metu mokykloje atliekamas Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimas specialiųjų poreikių paaugliams tyrimas. Todėl Jūsų nuomonė šiais klausimais mums yra labai svarbi. Tikimės iš Jūsų nuoširdžių atsakymų, nes anketa yra anoniminė ir atsakymai bus analizuojami tik apibendrintai. Pildydami anketą pasirinktą atsakymą pažymėkite kryželiu arba įrašykite į brūkšneliu pažymėtas vietas.

Specialioji pedagogė.

1. Koks yra Jūsų išsilavinimas?

- Aukštasis
- Aukštesnysis
- Specialusis vidurinis
- Vidurinis
- Pagrindinis

2. Kur turėtų vykti pagrindinis Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas?

- Šeimoje
- Mokykloje
- Neturiu nuomonės

3. Ar esate susipažinę su mokyklos lytiškumo ugdymo programa, skirta nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems paaugliams?

- Taip
- Ne

4. Ar esate susipažinę su mokykloje esančia lytiškumo ugdymo programa, skirta Jūsų vaikų lytiškumo ugdymui, mokykloje?

- Taip
- Ne
- Nežinojau, kad tokia programa yra.

5. Ar sutinkate, kad mokykloje turėtų vykti Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas?

- Taip (tai svarbu vaiko asmenybės vystymuisi)
- Ne (vaikai rūpimus klausimus sužino patys)
- Neturiu nuomonės

6. Ar Jūsų vaikų lytiškumo ugdymas mokykloje skatina Jūsų vaikų lytinį aktyvumą?

- Taip
- Nesutinku
- Neturiu nuomonės
- Kita (prašome įrašyti) _____

7. Kas turėtų nežymiai sutrikusio intelekto negalę turintiems vaikams pateikti informaciją lytiškumo klausimais?

- Mama (mergaitėms)
- Tėvas (berniukams)
- Abu tėvai (berniukams ir mergaitėms)
- Psichologas
- Specialusis pedagogas
- Socialinis darbuotojas
- Klasės auklėtojai per klasės valandėles
- Dalykų mokytojai per pamokas
- Medikas specialistas
- Kita (prašome įrašyti) _____

8. Į kokių dalykų pamokas reikėtų integruoti paauglių su nežymiai sutrikusio intelekto negalę lytiškumo ugdymą?

- Gimtosios kalbos pamokos
- Dorinis ugdymas (etika, tikyba)
- Istorija
- Geografija
- Biologija
- Dailė
- Technologijos
- Muzika
- Informacinės technologijos
- Darbinio ugdymo pamokos
- Kita (įrašykite) _____

9. Ar Jums pakanka žinių ugdant savo vaikų lytiškumą?

- Taip
- Ne

- Norėčiau gauti pagalbą šioje srityje

10. Kokios pagalboms Jums reiktų šioje savo vaikų ugdymo srityje?

- Šios srities specialisto paskaitų ciklas klasės tėvų susirinkimų metu
- Individualios specialisto konsultacijos
- Klasės auklėtojo konsultacijos
- Kita (prašome įrašyti) _____

11. Ar Jūs domėjotės savo vaiko elgesio pokyčiais mokykloje jo lytinės brandos periodu?

- Taip
- Ne
- Negaliu atsakyti

12. Ar Jūsų vaikas klausia Jūsų jam rūpimais lytiškumo klausimais?

- Taip
- Ne

13. Su kokio amžiaus vaikais reiktų kalbėti apie lytinį brendimą ir jo metu vykstančius pokyčius?

- 7-11 m.
- 12-14 m.
- 15-18 m.
- Visais amžiaus tarpsniais

Ačiū už nuoširdžius atsakymus 😊

Anketa pedagogams

SVEIKI! Dėkoju už sutikimą dalyvauti apklausoje. Šiuo metu mokykloje atliekamas Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimas specialiųjų poreikių paaugliams tyrimas. Todėl Jūsų nuomonė šiais klausimais mums yra labai svarbi. Tikimės iš Jūsų nuoširdžių atsakymų, nes anketa yra anoniminė ir atsakymai bus analizuojami tik apibendrintai. Pildydami anketą pasirinktą atsakymą pažymėkite kryželiu arba įrašykite į brūkšneliu pažymėtas vietas.

Specialioji pedagogė.

1. Ar Jums teko dalyvautis seminaruose, kuriuose buvo mokoma, kaip dirbti ugdant paauglių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumą?

- Taip
- Ne
- Mūsų rajone tokie mokymo seminarai nebuvo organizuoti

2. Kokie lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo ir ugdymo procesą būdai, dirbant su nežymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais, Jums yra priimtinausi?

- Programos turinys integruojamas į visus mokomuosius dalykus
- Programa integruojama į vieną ar kelis mokomuosius dalykus
- Programos temos aptariamos per klasės valandėles
- Atskiros lytiškumo ugdymo programos temos vykdomos kaip projektai
- Lytiškumo ugdymo programos temos nagrinėjamos Sveikos gyvensenos būrelių metu
- Lytiškumo ugdymo programa jungiama su kitomis programomis
- Lytiškumo ugdymo programai įgyvendinti skiriama papildoma valanda

3. Kokius savo gebėjimus Jūs norėtumėte patobulinti, ugdant jaunuolių, turinčių nežymiai sutrikusio intelekto negalę, lytiškumą?

- Gebėjimus pateikti žinias lytiškumo klausimais
- Gebėjimus vertinti ugdytinių poreikius
- Gebėjimus organizuoti ugdytinių veiklą
- Gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti su ugdytinių šeimos nariais
- Gebėjimus neįžeidžiant psichologinio diskomforto bendrauti lytiškumo temomis su ugdytiniais

4. Su kokiais sunkumais susiduriate savo darbe įgyvendinant lytiškumo ugdymo programą, dirbant su neįymiai sutrikusio intelekto negalę turinčiais paaugliais?

- Teorinių lytiškumo ugdymo klausimais trūkumas
- Mokymo metodinės medžiagos stygius
- Atskiros pamokos skirtos lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimui nebuvimas
- Laiko trūkumas dėstomo dalyko metu aiškinti šeimos ir lytiškumo klausimus
- Nemano, kad lytiškumo ugdymo programos reikia

5. Kas Jūsų nuomone lemia sėkmingą lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą, dirbant su paaugliais, turinčiais neįymiai sutrikusio intelekto negalią mokykloje?

- Prieinama mokymo metodinė medžiaga
- Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas lytiškumo ugdymo srityje
- Aktyvus tėvų dalyvavimas įgyvendinant lytiškumo ugdymo programą
- Bendruomenės pritarimas ir palaikymas
- Ugdymo įstaigos administracijos parama
- Atskira pamoka, skirta lytiškumo ugdymo programai
- Lytiškumo ugdymo programos integravimas į įvairius mokomuosius dalykus
- Prevencinių programų apjungimas

Ačiū už nuoširdžius atsakymus 😊

Klausimynas mokiniams (7-10 klasės).

Tikslas: gauti informaciją apie mokinių žinias seksualinių santykių srityje.

Nurodymai: perskaitykite šiuos klausimus ir atsakykite į juos, pasirenkant vieną iš variantų (arba nurodyti savo atsakymą); atsakykit nuoširdžiai, teisingai. Anketos pasirašyti nebūtina.

Specialioji pedagogė

1. Kaip jūs suprantate žodžius „lytiniai santykiai“:

- a) Asistavimas;
- b) Bučiavimas;
- c) Seksas;
- d) Kita.

2. Apie lytinius santykius aš sužinojau:

- a) Iš televizijos laidų;
- b) Skaitant specialią literatūrą;
- c) Iš pokalbių su bendraamžiais;
- g) Iš tėvų;
- d) Iš mokytojų;
- e) Iš kitų šaltinių;

3. Kodėl jauni žmonės tampa seksualiai aktyvūs anksčiau:

- a) Iš smalsumo;
- b) Atsitiktinai;
- c) Tam, kad būti kaip ir kiti;
- g) Atrodyti vyresniais;
- d) Dėl alkoholio, narkotikų, toksinių medžiagų poveikio.

4. Ar manote, kad ankstyvas seksualinis aktyvumas gali sukelti rimtų pasekmių. Kodėl?

5. Ar manote, kad mokykloje turi būti specialios pamokos šia tema:

- a) Taip, turi būti;
- b) Tikriausiai turi būti;
- c) Nežinau;
- d) Tikriausiai nereikia;
- d) Nereikalingos tokios pamokos.

6. Ar turėjote lytinių santykių. Kokio amžiaus?

- a) Taip;

b) Ne.

Ačiū už atsakymus 😊

Mokinių piešiniai „Savo lyties ir priešingos lyties piešimas“

